Digitized by Google

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186276405

Digitized by Google

J6499

KNEZ MEDO PUCIĆ

130806

NAPISAO

Dr. FR. MARKOVIĆ.

(Preštampano iz LXVII. knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.)

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE

1883.

Digitized by Google

SLOVANSKÁ KNIHOVNA V PRAZE

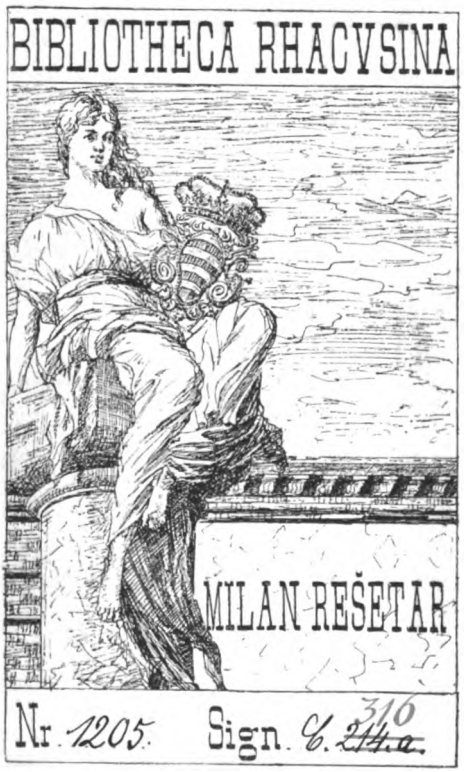

Digitized by Google

Kada je dne 30. lipnja ove godine stigao u Zagreb glas, da je knez Medo Pucić u Dubrovniku preminuo, onda je i jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, koju je od god. 1867 resilo ime M. Pucića kao dopisujućega člana, najživlje ocutila sveobći narodni gubitak sa smrti čovjeka, koji je bio živa personifikacija viševjekovnih slavnih uspomena slobodnoga Dubrovnika, toga roditelja hrvatske književnosti, toga davnoga zastavnika sloge slovinske, toga i poslie svoje političke propasti nezamukloga glasnika, što li može naš narod postići, kad mu je dano, da se na svom prirodnom osebitom temelju razvija državno, družtveno i prosvjetno. Tko je poznavao Pucićev rad oko književne i političke poviesti Dubrovnika, Pucićeve pjesničke plodove, Pucićevo političko nastojanje: taj je kod one tužne viesti razabirao, da s Pucićem zapada u grob posve osebit, znamenit i velik pojav, reći bi jedan dio Dubrovnika ovoga vieka.

I.

Knez Medo Pucić rodi se u Dubrovniku 12. ožujka 1821, drugi sin knezu Marku Puciću i Mandaljeni rodjenoj Bundićevoj.[1] Vlasteoska kuća Pucića („Počića ili Pučića"), tako piše sám u knjizi „Dubrovnik za god. 1851" (str. 23 i 24), od starine je „slavjanska" kuća dubrovačka, po bilježci povjestničara Cerve već od god 800 („Putei Pozza ex loci colonis, olim Catharenses, ab anno 800").

[1] Osim vjekopisa izašlih g. 1882: Orsato conte Pozza, od dr. Iv. Aug. Kaznačića, i u Slovincu br. 23 članak Medo knez Pucić, rabili su mi i drugi izvori, najpače sami spisi Pucićevi.

Digitized by Google

Dalje tu napominje Ivana Počića od g. 1315, koji da je tada bio u velikoj časti kod kralja Uroša Milutina, a u svom uvodu k „Spomenikom Srbskim“ (I. knjizi, str. XI) priobćuje govor vlastelina dubrovačkoga Nika Pucića Kotoranom, kojim bješe taj u zamašnom poslanstvu došao; a u „Primjetbah“ (str. XXIV) priobćuje iz rukopisnoga djela Talijana Filipa de Diversisa, od god. 1434 u Dubrovniku učitelja književnosti, popis vlasteoskih obitelji u ono doba u Dubrovniku postojalih, pak med njimi nahodi se „domus Pozea t. j. isti Pucići, Počići, Bočinići (?) — koji još i danas u Dubrovniku živu; i tako ova obitelj spada medju one riedke dubrovačke, koje su se od onda do našega doba uzdržale“. U „Dubrovniku“ na rečenom mjestu (pak i poslie u „Pozoru“ g. 1861, br. 16 u članku „Dubrovački razlozi“), kazuje, da kadno su „slavne pactiones“, sklopljene g. 1357 medju Dubrovnikom i ugarsko-hrvatskim kraljem, bile opet god. 1684 ponovljene, — onda da je kralj Leopold I. priznao dubrovačkim porodicam Gučetićâ i Pucićâ, da su „veri antiqui et indubitati comites regni Hungariae et partium adnexarum“, te je podielio Matiji Puciću grofstvo od Zagorja u Hercegovini. Dalje spominje tradiciju, koja hoće, da su dubrovački Pucići ili „Škatići, kako ih puk — nezna se s koga uzroka — navadno zove“ — od iste loze, od koje i zagorski Škatići, to jest Čengići, a ta tradicija da se čuva i kod Čengića.[1]

Za duševni pravac Meda nije bilo bez znatnosti, što se je on rodio potomak takove vlasteoske porodice, kojoj su uspomene si-

[1] Knez Pucić Niko Veliki naputio me, da su najbolji podatci o porodici Pucića u Gotha-skom almanaku grofovskih kuća od god. 1865; ovaj mi nije dopao rukû, ali njegov pisac viestî o Pucićih, Heyer Rosenfeld, kazuje u svom njemačkom djelu, kojemu je naslov „plemstvo kraljevine Dalmacije“, i za koje mu je, veli, mnoge podatke bio namaknuo dr. Aug. Kaznačić, ovako: „Porodica Pucićâ doselila se iz Kotora; „u slavenskih spomenicih srednjega vieka zove se Pucići, a u latinskih Pusei ili de Puteo. Škatić im je pridjevak pučki. Najstariji spomenik, u k jem se napominje ime te porodice, jest iz godine 1044: to je darovni list otoka Lokruma benediktincem, a tu je podpisan Peruanus filius Pusei. God. 1403 bio je Nikola Pucić na čelu Sigismundove stranke u Dalmaciji proti Vladislavu Napuljskomu. Lucijan Pucić vojevao je hrabro pod Leopoldom u carskoj vojsci na Turke, zato je g. 1688 Leopold njegovu sinu Matiji i svim potomkom dao kao lieno zemljište njeko u Hercegovini i ujedno naslov grofovski s pridjevkom: Zagorski“. — U mladje dane pisao bi se Medo kao književnik: Počić, poslie pak ponajviše: Pucić, a na svojoj „Poviestnici Dubrovnika“ god. 1856: Pučić-Škatić.

Digitized by Google

zale tisuć godina u prošlost, te su malne tako stare, kao što „onaj osebujni ustav dubrovački, štono je g. 743 postao time, da je osnovano vieće, u kojega bi ciela državna vlast bila, a viećnici su se zvali vlastela, te je — veli Medo u svojoj Poviestnici Dubrovnika str. 4 — na taj način postalo ono dubrovačko vlasteostvo, koje su poslie umnožali najodličniji gradjani i najglavniji srbski knezovi, i koje je do svrhe 18. vieka sahranilo slobodu svoju i postalo najčišća dika naroda slovinskoga".

Za duševni pravac Meda nije bilo bez znatnosti, što je njegova kuća bila po tankoj krvi u svezi s mnogimi od najstarijih i najslavnijih dubrovačkih rodova, kojih je njeke u zadnjih suvremenih njemu potomcih, podržavajućih srcem, sborom i književnim tvorom staru diku, a nepregorievajućih novu propast Dubrovnika, vidio Medo kako izumiru jedan za drugim; a ti su rodovi poimence: Gjorgjići, koji da su, po glasu kronike, već god. 930, došav s kraljem Pavlimirom u Dubrovnik, tu zadobili vlasteostvo, a od kojih je bio zadnji knez slobodnoga Dubrovnika g. 1808, Savin, sin Marije a muž Ane Pucićeve; nadalje Bundići, Ranjine, Bunići, kojih loza siže takodjer do u deseti viek, a u osamnaestom su od poljskoga kralja stekli naslov markiza; zatim Sorkočevići, koji, starinom iz Kotora, biše god. 1292 za svoju veliku darežljivost primljeni u vlasteostvo dubrovačko, a proslavio ih medju inimi Antun, ovoga vieka u Parizu umni zastavnik stare slobode i prosvjete dubrovačke i sveslovinske misli; pak Gučetići, koji da su g. 743 iz Bosne došli, — u ovom vieku iztaknuo se starobitnim rodoljubljem njihov Luka, savjetnik kod austrijskoga poslaničtva u Rimu; napokon u podaljoj svezi po takoj krvi jesu s Pucići rodovi Menčetića, Restića, Gradića. (Gledaj spomenuto djelo: plemstvo kraljevine Dalmacije). Što je Medo niknuo u takovu porodičnom kolu, gdje su se kao u ognjištu sastavljali mnogi traci staroga književnoga i državnoga sjaja dubrovačkoga, gdje su se čuvale uspomene starih saveza s bližimi i dalekimi vladaoci slavenskih naroda: tomu se je morao pokazati trag u njegovu životu; ta sinovi starih dubrovačkih vlasteoskih rodova znali bi potanko na pamet rodoslovnu poviest svojega dičnoga imena.

Kad se je Medo rodio, bilo je prošlo tek petnaest godina, od kako je bila vojničkom posvojitbom Napoleona I. prestala ona tisuć godina stara sloboda dubrovačka, a bilo je prošlo tek šest godina, od kako je bečki kongres bio tu republiku podložio pod

*

Digitized by Google

austrijsku vlast.[1] U rodnoj kući, u rodnom gradu mnogo je moralo opominjati dječaka Meda na zloudesnu promjenu, koja se je od skora dogodila u njegovu zavičaju; i bit će on te prve utiśaje rodnoga si doma natuknuo, gdje u pjesmi Janu Kolaru mladić dvaestgodišnji veli ovako: „Diete na majčinu skutu kad sam slušo vitežka djela pradjedovâ, slabahna mi još onadar duša tresla bi se majci u naručju; zdravo tielo a pamet pitoma pokle stigne od mladosti doba, sviet se na me stisne ko tamnica". A u pjesmi iz god. 1848: „Na grobu Danta Alighiera" veli, da se je mahnuo čara ljubavi, „kadano ga sebi prizva vila, ona stara domaćica prava, koja ga je dječkom odhranila,... kadano mu triš zavika: Slava!" Medo nije više mogao vidjeti staroga javnoga života dubrovačkoga, ali je još gledao stari obiteljski život, te je pod njegovim okriljem „zdravo tielo i pamet ṕitomu iznio do mladosti doba." Crticu onoga obiteljskoga života, uspomenu na svoje dječačko doba, prikazao je u jednoj pjesmici iz svoje dvaestdruge godine (pod naslovom: „M. Padova 1843"), gdje kaže: „... pa na večer vratiti se doma, grlit otca i ljubljenu majku, te skupa se Bogu pomoliti, da živućih blagoslovi trude, da mrtvaca uspokoji duše". Ove Medove redke pravo razumijemo, kad čitamo u „Zrcalu" Matíje Bana ovako o tadanjem obiteljskom životu dubrovačkom: „Prije večere, na koju se je išlo ponajviše u ponoći, budući svi domaći sabrani u kući, klekli bi naokolo gospoda i sluge, stariji i mladji skupa, kakono svi jednaki pred nebeskim otcem, ter bi se začela molitva večernja, poslie koje domaćica, ostavši sama s djecom i slugami, uzela bi često svećenički ton i izgovorila kratko slovo o kakvom moralnom predmetu. Tu večernju molitvu i to slovo ja sam slušao jošt lani (t. j. g. 1851) u Dubrovniku u kući kneza Nika Pucića. Osobito molitva govori se još u mnogih kućah, pak i sami stariji mornari nezaboravljaju na pučini morskoj taj pobožni običaj." Uzorni domaći život dubrovačke vlastele, što nam ga M. Ban u „Zrcalu" sa zanosom prikazuje, morao se je najblagotvornije dojimati dječaka Meda. Klasične nauke izučio je, vele vjekopisci, u sjemeništu (ili liceju) u Mletcih. Neznam, da li je što od te nauke već crpio doma u Dubrovniku, gdje je tada bio — piše M. Ban — učitelj retorike Toma Tvrtko, „jedini ostatak starih dubrovačkih učitelja, komu ja i moji suučenici ponajviše zahvaljujemo za ono, što smo".

[1] Zrcalo povjestnice dubrovačke od Matije Bana, u „Dubrovniku za g. 1849."

Digitized by Google

Glede goja narodnoga jezika nije bio život dubrovački povoljan na izmaku 18. i na početku 19. vieka. Tako sudi Medo u vjekopisu Marka Bruère-a Dérivaux-a („Dubrovnik za god. 1851", str. 10 i 11); taj umni Francez da je prispio u Dubrovnik u najnesgodnije doba po „slavjanstvo", jer da je jezuitstvo već sasvim dobilo samovlast u odhranjivanju mladeži, a po tom i klasična latinština. Doduše je, veli Pucić, ta škola odgojila znamenitih i po svoj Evropi proslavljenih učenjaka i pjesnika latinskih, ali sva ta slava da je odalečivala Dubrovčane od proste „slavjanštine"; a da bi se oči i želje dubrovničke još većma obratile na zapad, niknulo je za rana u Dubrovniku framasunstvo, koje je, premda mu se je vlada protivila, u malo vrieme predobilo dobar dio vlastele i pučana, pak na to framasunstvo odbija Pucić pojav, što se je počela u Dubrovniku njegovati talijanska književnost te su se u njoj njeki Dubrovčani i odlikovali, dočim je tada slabo živukala u književnom životu „slavjanština". Rečeni Dérivaux u jednoj satiri iz drugoga decenija ovoga vieka pita ovako: „Ti, koji dni trajaš i noći knjige promećuć, pomnjivo tražeći *slovinskog* naroda slave, bi l' uzrok men' po sreći dokazati znao, s pivnice jer svako do glasovita Pregata slavne bi se sladko *hrvatske* odrekô starine? Jer čupâ od župskieh do najponosne vladike stidi se svak jezik *slovinski* čisto govorit?" (Gledaj: „Dubrovnik za god. 1851" str. 55). Ipak Medo nabraja priličan broj onih domaćih, koji su u to „nepovoljno po slavjanski duh doba" pisali jezikom narodnim i za narodnost radili, a to su: Stjepan Roza, Gjuro Ferić, Stulić, Zuzerić, Kalić, Higja, dva Sjerkovića, Tudižić i drugi. Po onom, što Medo govori o dobi, kad je u Dubrovnik došlo framasunstvo, možemo nagadjati, da se je ta struja i njega još mladjahna kosnula bar u toliko, da je u zrelijeh godinah u njem preoteo mah slobodnjački smjer spojen s njekom ogorčenosti (gledaj u „Cvieti" treći odsjek drugoga diela). Ali u vjekopisu Dérivauxa ipak zakriljuje Medo starije dubrovačko mišljenje i živovanje proti satiri slobodnjačkoj, veleći: „Mnoge stvari, koje drugako nisu nimalo smiešne, mogle su se prikazati smiešne ugladjenome Francezu Voltairova nauka; Dérivaux predstavlja satirom samo jednu stranu života dubrovačkoga, a ostavlja sa strane ćud ozbiljnu i hvaljeni karakter naših otaca". Kako pak stoji Medovo mišljenje o narodnostnom značaju Dubrovnika prama onoj rieči Dérivaux-a: „slavne bi se hrvatske odreko starine", to ćemo poslie razabrati.

Digitized by Google

II.

Najraniji cvietak, što se je na sviet pomolio iz pjesničke duše Pucićeve, jest pjesmica, koju je u devetnaestoj godini svojoj (god. 1840) u Dubrovniku spjevao djevojci M... Znatno je, da je ta prva pjesma Pucićeva izraz vlasteoske i ujedno domorodne sviesti njegove. Pjesnik daruje djevojku kitom cvieća, koja je, ostanak pramaljeća, na njegovu prozoru cvala, njegovom rukom zalievana; još joj je ostala boja žuta, modra i crvena, ali jaoh vjetri smjeli miris su joj vas oteli; nu ako ju djevojka u svom krilu sačuva i uznjeguje, ljubav će joj miris dati. — Ona kita cvieća nije drugo nego alegorija Pucićeva porodičnoga grba, koji ima one tri boje: žutu, modru i crvenu. U vjekopisu Dérivauxa („Dubrovnik" za god. 1851, str. 23) spomenuv starinu vlasteoske kuće svoje nastavlja Medo: „Grb Počićâ kaže polje modro sa dva pasa zlatna i šest liera zlatnieh, na kacigi nosi djevicu grimizom odjevenu a zlatniem viencem okrunjenu, koja uzdignutiem rukama drži bielu skedu i na njoj rieč: humilitas". (I Heyer-Rosenfeld na str. 19 knjige „plemstvo kraljevine Dalmacije", opisujuć grb Pucića, kaže u njem boje: žutu, modru i crvenu).

God. 1841 susretamo Meda u Padovi slušatelja pravnih nauka na sveučilištu. Slavni Jan Kolar u svom putopisu po gornjoj Italiji, kuda je pod zimu god. 1841, posjetivši prije Hrvatsku, putovao, podaje nam bilježke o tadanjem životu Meda, pišući ovako[1]: „U Mletcih bijaše ponajznatniji i ponajzanimljiviji novi moj poznanik gospodin Orsat Počić, austrijanski grof a dubrovački vlastelin iliti knez. To je Mladoslav od kojih dvadeset godina, krepka stasa, krasne duše, plemenita duha i znatna pjesničkoga dara. Na sveučilištu padovanskom dovršuje svoje nauke. Njekoliko svojih pjesama uručio mi je odmah u Mletcih, a njekoliko mi ih je kasnije poslao s pismom, koje u izvoru ovako glasi: Visokopočitani gospodine! Rieč ona — Slavjanstvo — a veće unutarnji njezin sluh, — koju ste meni vatreno priporučili prid Vašim odlazkom iz Mletaka, pružila je u srcu mome duge žile i prsi moje jakiem žarom razgorjela tako, da ne mogoh uzdržati nadahnuta slova. Misleći za tiem na dobrotu, s kojom ste primili onadar stihove moje, nadjoh se pouzdan Vama poslati, ma kakva bila, nova moja stihotvorenja. Nije pjesnički lovor cilj moj, niti pohvala, ali srčeno vjerujem, da

[1] Jana Kolara Cestopis, peštansko izdanje g. 1843 str. 117, 118. Sravni Danicu ilirsku g. 1843 br. 50, članak: Domoljubi u Mletcih.

Digitized by Google

književna izobraženost puka jest moguće sredstvo za dovesti ga na oni stupanj slavni, gdje vriedan postaje nazvati se vlastit. Samo s tom misli ja pišem, samo ona mene tiska, da Vam pošljem pisma moja za da ih Vi pečatite u Vašemu slavjanskomu listu, ne dvoumeći, da ćete vi ova moja malahna pokušanja dragovoljno prijeti. Ja ću vaviek ostat Vami haran i spravan zapoviesti Vaše u svemu dovršiti. Vaš podniženi sluga Orsat Počić, Iliro-Slavjan iz Dubrovnika u Padovi 24. Dekembra 1841". S ovim pismom priobćuje Kolar i pjesmu Pucićevu „Slavjanstvo", koju je poslie Pucić u izdanju svojih pjesama poizpravio glede metra, jezika i pjesničkoga sloga, ali joj dakako ostavio bez promjene prvotnu sveslavensku misao. U Cestopisu Kolarovu ima (na str. 50—53, 85, 86, 115, 116, 121—124, 130) još i drugih bilježaka, koje nam razjašnjuju tadanji život i društvo Pucića u Padovi i u Mletcih, te tumače tako postanak i smjer Pucićevih pjesama iz one dobe. Osim s Pucićem spoznao se tada Kolar u Mletcih takodjer sa Spirom Dimitrovićem „Slavo-Dalmatincem" iz Kotora, častnikom austrijske vojske, i s Antunom Kaznačićem iz Dubrovnika, „pravnikom i spisateljem, — veli Kolar — koji mi je priobćio svoj vješti ilirski prievod Manzonijeve ode Napoleonu." U tom družtvu nalazio bi Kolar i Feliča Schiavona, najmladjega potomka glasovite umjetničke porodice naše krvi, tada čuvenoga slikara; on bi se Kolaru tužio, što slabo zna slavjanski, ali da se veseli tomu, što se u najnovije doba počimlju Slavjani buditi i svoj jezik njegovati, te je i on željan marljivim čitanjem slavjanskih knjiga nadoknaditi ono, što mu je nemila kob otela, jer nesamo da se zna od slavjanskoga porickla, nego se i ponosi time, što polazi od junačkoga „slavodalmatinskoga" plemena. U Padovi nahodi Kolar, da tu svake godine do pedeset mladih Slavjana, osobito Ilira, Čeha i Poljaka, uči prava i liečničtvo. Kad bi se, veli, družili i gojili narodnu zajednicu, kakovi bi odatle mogli niknuti stupovi i dike naroda! On ih je svjetovao i nukao a i obećao im sam pomoći, da uzmognu osnovati sveslavjansku knjižnicu i čitaonicu. U Padovi upoznaje Kolar još jednoga „u cielom onom kraju glasovita gorljiva Slavjanina", kapetana auditora Josipa Završnika, rodom Riečanina, koj ima knjižnicu o slavjanskih stvarih toliku, kakove Kolar na cielom svom putu nije vidio; koj najvećom pomnjom i žrtvami sastavlja knjižnicu s namjerom, da se poslie njegove smrti osnuje od nje na Rieci posebna „slavjanska knjižnica i čitaonica"; koj ima više svojih rukopisa gotovih za tisak, medju inim ilirsku slovnicu, pak sbirku

Digitized by Google

slavjanskih mjestnih imena po gornjoj Italiji, koja polaze od Venetâ. Vidimo, kakovih je tada u Padovi i Mletcih moglo biti iz družtva slavenskoga poticajâ mladomu Puciću, koji je sviest slobode bio ponio sa sobom od kuće u tudji sviet. Da su se Slaveni boraveći u onih talijanskih gradovih sve to više okupljali u zajednicu prijateljsku, ogrijanu narodnom mišlju, to razabiremo iz mnogih viesti Danice ilirske; tako se u broju 15 god. 1843 javlja, da će po uzkrsu te godine u Mletcih ondješnji Slavjani držati ples; već ih se sakupilo oko 50, koji tu misao goje, a žele na plesu igrati i narodno kolo. — A poznato je, kako su najpače Ivan Kukuljević i Petar Preradović uz Spiru Dimitrovića, boraveći onih godina u Milanu ili u Mletcih, njetili u svojih zemljacih narodnu sviest i goj narodne knjige. I u Trstu, — gdje su izlazile novine prijazne Slavjanstvu, u kojih će raditi i Medo — bijaše već tada dobrahan broj rodoljuba slavenskih, poglavito Slovenaca i Hrvata, od ovih najpače Gvozdanović, Rušnov i njegova gospodja Sofija, koja se je bila pjesmom u Danici proslavila, a Kolaru je u pametar napisala rodoljubnih redaka, gdje veli: „pero nemože izpisati veselja moga da sam pjesnika Slávy Dcery i učitelja uzajamnosti slavjanske upoznala". Nego ima u samoj talijanskoj književnosti onih godina 1840—1843, kadno je Pucić boravio na naukah u Italiji, pojav, koji je morao utjecati na prvi književni rad njegov.[1] U Milanu izdao je 1840 Biondelli knjigu o uticaju germanskih, slavenskih i finskih naroda na znanosti, a tu ima bilježaka o Igoru, o rukopisu kraljodvorskom itd., o čem će malo poslie pisati i Pucić. Isti Biondelli izdao je 1841 spis o Vukovoj sbirci narodnih pjesama, gdje vrlo prijazno i zanosno govori o pučkom pjevanju, o junačkom životu, o poviesti našega naroda, te iztiče, da bi vještak mogao od narodnih pjesama sastaviti epopeju poput Homerove; — malo poslie će opet i o tom pisati naš Medo. Istoga Biondella knjiga izdana u Milanu 1841: „Atlante linguistico di Europa" vrlo povoljno govori o ljepoti jezika slavenskih i o književnosti njihovoj, navlastito o dubrovačkoj. Godine 1842 izdade u Mletcih Nikola Tommaseo u četiri svezka „Canti popolari illyrici", to jest prievode narodnih pjesama ponajviše iz Vukove sbirke, ali takodjer onih, što su mu sabrali i slali Dalmatinci Marko Vodopić, Buljan, Carrara, Ivan Buratti, a tim pjesmam priloži to svojih opazaka to bilje-

[1] Gledaj u Danici Ilirskoj 1840 br. 30 i god. 1843 br. 22—24 članke I. Kukuljevića; i 1843 br. 36.

Digitized by Google

žaka A. Bouća i Ferića o poviesti te o književnosti Srbije i Dubrovnika. Iste godine 1842 izadje u Mletcih djelo učenoga Dalmamatinca Josipa Valentinella, proprefekta u knjižnici sv. Marka, pod naslovom: „Specimen bibliograficum de Dalmatia et agro Labeatium". U isto doba živo se pokrenulo zanimanje Franceza za književnost Slavena. Po predlogu ministra V. Cousina ustrojena je g. 1840 u Parizu katedra za slavenski jezik i književnost — i Antun Sorkočević mnogo je radio za tu novotu — te je povjerena slavnomu A. Mickieviću.

To bijaše duševno kolo, usred koga su zorile misli one rodoljubive, što ih je Pucić svojimi u Padovi od god. 1841 do 1843 spjevanimi pjesmami prikazivao; to bijahu oni književni poticaji, pod kojimi su nicale radnje, što ih je Pucić s domorodcem i drugom svojim A. Kaznačićem iznosio u sviet god. 1842 i 1843 u tršćanskom listu „La favilla" pod urednikom pjesnikom Dall' Ongarom, koji je i sam crpio mnoge predmete svojim pjesmam iz života i poviesti našega naroda. Ivan Kukuljević, izvještujuć u Danici ilirskoj 1843 br. 24 o dva talijanska časopisa vriedna za jugoslavenski sviet, naime o „Gazetta di Zara" i „La favilla", veli glede potonjega: „Osobitu hvalu zaslužuju dva izvrstna i premarljiva spisatelja ovoga lista, dva nade puna Dubrovčanina, a to su gg. Pozza i Kaznačić, koji kao vriedni i vatreni domorodci svojimi izvrstnimi sastavci pokazuju svojim dalmatinskim zemljakom i svim ostalim Slavenom, da duh starih Dubrovčana još se ugasio nije". Kukuljević nabraja njihove radnje u La favilli za g. 1842 ovako: Studî sugli Slavi di Pozza e Kaznačić 1) Storia. 2) Alfabetto degli Slavi. 3) Storie e poesia. 4) Un canto popolare della Serbia. 5) Canti popolari. 6.) Il manoscritto Kraljodvorski. Za godinu 1843: Studî sugli Slavi: proverbi popolari, etnografia, statistica della popolazione slava nel 1842. Ovim Kukuljevićevim viestim o radnjah Pucićevih u tršćanskom listu dodajemo bilježku A. Kaznačića u vjekopisu „Orsato conte Pozza" (str. 1 i 2), da je Pucić prvi odkrio Talijanom velike krasote českih pjesama kraljodvorskoga rukopisa prevedši iz njega ponajljepšu pjesmu; da je Pucić na talijanski preveo komad Mickievićeve pjesni Dziadi i pridao vjekopisnu crticu o Mickieviću (i Pucić spominje taj svoj rad za tršćanski list opazkom u „Talijankah" str. 41 i u „Pjesmah", Pančevo 1879, str. 171); da je, pišuć o Gunduliću, preveo njekoje ponajljepše komade iz Osmanide.

Digitized by Google

Kako drugovi mu u Italiji i bližnji zemljaci A. Kaznačić i S. Dimitrović priobćuju onih godina po koju svoju pjesmu ili radnju prozom u Danici Ilirskoj, tako nalazimo u njoj god. 1843 i njegovih članaka. U broju 26. od 1. srpnja ima dopis njegov iz Padove, u kojem izviešta o velikom rukopisu bosanske ćirilice, što ga je odkrio u knjižnici patriarkina mletačkoga sjemeništa pod naslovom: „Ljetopisa crkovnoga red"; rukopis sadržaje životopise svieh rimskih papa od VIII vieka do konca XVII, a u priegledu crkovne poviesti pisalac — veli Pucić — najviše se obazira na dogodovštinu slavjanskih država. Pucić je o tom rukopisu pisao po drugi put i podpunije godine 1858 u Katoličkom listu, gdje primjećuje, da je u doba prvoga svoga dopisa još jedva gatao cirilska slova starih rukopisa, pa je za to slabo mogao o sadržaju kazati, ali sad da se je hvala Bogu nakon petnaest godišta bolje uporavio. Nu ipak je i onaj prvi dopis vriedan poglavito s toga, što u njem prosieva velika radost sa prvoga obreta jedne znatne književne starine, i rodoljubivi zanos, s kojim obretnik svojemu narodu priobćuje iz rukopisa njeke za narodnu prošlost znatne ili dične bilježke. Tako Pucić s ponosom izpisuje iz rukopisa one redke, gdje se kaže, da je „papa Hadrijan II dopustio svetomu Cirilu, da se može služiti, sveto posvetilište čineći, jezikom slovinskim onoga naroda ljudima, koga bijaše pokrstio; od one stvari kada u svetom vieću vićaše se, ču se glas kako s neba u ove rieči poslan: svaki duh hvali gospodina i svaki jezik izpovieda se njemu. S toga bi podato Cirilu i slovinskim narodom dopuštenje". Da nagoviesti porieklo pisca — koga tada krivo sluti Dubrovčaninom, nu g. 1858 utvrdjuje da je Peraštanin — priobćuje sliedeću za plemenske jezične razlike zanimljivu opazku: „Da bude ne samo svakomu čitaocu naroda ilirskoga nego i drugim jasno naše pisanje, htjeli smo slovom ѣ izrazití pojedinim ilirskim narodom navični osebujni način izgovora. Budući da srbska plemena krajeva ilirskoga jezika rabe to slovo za *e*, mi pak iz gornje Dalmacije izgovaramo *ie*, a puk dolnje Dalmacije (ta se — veli Pucić — od Neretve k sjeveru širi a gornja od Neretve k jugu, ona se takodjer zove zapadna, a ova pak iztočna) kaže samo *i* bez *e*: to će svaki kraj ilirskoga jezika one rieči, koje imadu slovo ѣ, izgovarati na svoj način. Na primjer vѣra izgovaraju *Srbi* vera, ljudi iztočne Dalmacije vjera, a zapadne vira. A sastavili smo ovo djelo ilirskimi pismeni sv. Cirila, koja sav naš narod rabi, u tu svrhu, da se njime mogu poslužiti ne samo našinci nego i svatko iz vrlo prostranih krajeva slaven-

Digitized by Google

skih". Rado izpisuje Pucić bilježku iz lista na čelu rukopisa, koja spominje Ivu Patričevića iz one dobe pisca narodne slovnice u Rimu: „caetera de modo legendi ac scribendi illyrice a B. Joanne Pactritio, Romae in collegio de fide propaganda theologiae dogmaticae magistro, illyricae linguae suae peritia exornatissimo habebis". Pucić scieni, da bi odkriveni rukopis mogao razsvietliti mnogu tminu naše poviesti, pak primjerice priobćuje iz njega crticu o bugarskom kralju Mihajlu, kako on, da izkaže svoju ljubav stolici sv. Petra, sa svoje glave „svojima rukama odreza kose i pred sviem pukom prikaza poklisaru apostolskomu, a običaj ovi vjernosti prid starim Slovinjanom bi, i do sada u njeka mjesta; u ove bo naše strane jošte sada žene u smrti muževâ kidaju kose i gologlave se čine, za zlamen ne samo bolesti, koliko vjernost mrtvu mužu pokazati". Pucić zaglavljuje svoj dopis ovimi za njegova tadanja patriotska načela značajnimi riečmi: „Eto vam, domorodci, zrno tamjana, što ja na narodni oltar prinosim, i s toga se veće radujem, što scienim, da bi protresanje ovoga rukopisa moglo, pridavši našoj dogodovštini veliku svjetlost, jako pomoći izobraženje naše, — izobraženje, koga ne s handžarima ni s japundjetima možemo dobiti, nego ozbiljniem i hladnokrvniem učenjem naše dogodovštine, našega sadašnjega stanja i naših pravih potrieba, dokle stupimo u kolo ostalih europejskih pukova. Nemojmo se varati: do toga ima za nas jošte dosta puta, niti se možemo jednim skokom na vrh uzpeti; silujmo se samo, da, što se brže može, sve stupnje prodjemo; jer tko prije sedla, prije i jaše, a tko više založi no može proždrieti, udavit će se — kako naše poslovice kažu". Početak pako ovoga na ruke I. Kukuljevića upravljenoga dopisa razsvjetljuje ćud i značaj Pucića, s toga budi i on ovdje priobćen — budući nam je i do toga, da prikazujuć duševni život Pucićev, saberemo u jedno njeka zlatna zrna njegovih misli i opazaka raztresena kojekud po časopisih i knjigah, dan danas radi riedkosti svoje malo već pristupačnih. Dopis počima: „Mnogo poštovani Slavjane! Dužnost je svakoga domorodca, kad se u tudjinskoj zemlji nalazi, svud pomnjivo iztraživati, što se naroda njegova tiče, i to na svjetlo izvesti. Vi ste, gospodine, u vašem putovanju to najljepše prikazali, a sad ja po vašem izgledu u to polje stupam. Ima mnogo godina, kako se ja u Talijanskoj sbog učenja bavim, ali baš nikada tolikom radostju obuzet nebijah, kako prošastih dana, kad posjetivši u Mletcih sve orijaške uspomene toga čarobnoga grada, palače, crkve, akademije, biblioteke, svak čas susretah ostatke naših sta-

Digitized by Google

rinstva: obalu Slavjanâ, crkvu glagoljsku sv. Gjorgje, ulicu i most Dubrovčanâ, slikotvore Andrije Schiavona, itd. Ali nije meni sad do toga; malo haje obćinstvo obaznat ćutjenja, koja takve stvari u meni pobudjivahu, nit sam radi toga išao pisat. Plod ove moje šetnje jest vele znamenitiji, jest iznašastje naškoga rukopisa".

Ona izjava Pucićeva u pismu na Kolara i ova u ovom dopisu, o pobudah i o namjeni njegova pisanja, poimence njegova pjesnikovanja, pripomaže nam naići na razloge, zašto je on plemenita „svoja ćutjenja", kojih je puna bila njegova tankoćutna duša, samo riedko u pjesme izlievao, zašto nije subjektivnu liriku gojio obilnije, nego je pretežno pisao samo pjesme sadržaja i smjera obćenarodnoga: pjesma mu je samo sredstvo, kao što mu je sav književni napredak samo sredstvo tomu, da se narod dovije onoga stepena, gdje je vriedan postati samostalan; samo s tom misli piše on, samo ta misao nuka ga, da što piše priobći svietu.

Opreka izmedju sadanjosti i prošlosti Dubrovnika, opreka izmedju željene budućnosti i jadne sadanjosti slavenske zaprema njegovu sviest odviše jako, no da bi on htio svoja posebna ćućenja izražavati u pjesmah, ako nisu s onim narodnim čuvstvom posve spojena. „Humilitas" staroga vlastelina bez ikakve osobne taštine, i ponos plemenita čovjeka, komu je do velika spasavajućega čina, nedaju mu da bude mnogorjek i mnogopis pjevalac.

Ima još jedan spomena vriedan članak Pucićev u Danici ilirskoj tê godine 1843. Pošto je u njezinu 29. broju dugim dopisom razložio njetko, zašto bi valjalo da Dalmatinci u novom nakanjenom časopisu osnuju nov, od hrvatskoga različit pravopis, a uredničtvo Danice od toga odgovara i poziva Dalmatince, neka se u toj stvari pridruže Hrvatskoj: priobćuje Pucić u broju 33 dopis iz Padove od 3. kolovoza, koji je liepi znak nastojanja Pucićeva oko sloge, i dokaz tomu, da je on već tada glede njekih pismena gojio misli nješto nalike na one, što ih je dakako u savršenijem obliku Gjuro Daničić izveo za pravopis u akademičkom rječniku. Glavni dio dopisa glasi: „Mi Dalmatinci i Dubrovčani, od domovine udaljeni i sried Italije kao u njeku naselbinu zabačeni, ištući za rodoljubje utjehe i pokoja, s većom neuztrpljivostju nego i ko drugi izgledamo viesti od majke domovine, a srca nam pri njih časom radosno, časom bolesno kucaju, po različnosti novina, što k nam stižu. Tako je nami zavladala obćenita radost, kad obaznasmo, da je g. Kuzmanić naumio izdavati naški dnevnik u Dalmaciji, i svi skupa uzkliknusmo: eto Slavjanstvo je novo udo dobilo, i krajina

Digitized by Google

naša pravom je cestom udarila, za putovat k slavi! Nu kako ćemo izreći bolest, koja nas obuze, kad smo saznali u broju 29. ovogodišnje Danice sve razpre i razdore, koje su se ondje sbog pravopisa rodile! Zato molim Vas, gospodine učredniče, da putem Vaše svietle Danice priobćite Dalmatincem i Dubrovčanom priklopljeni poziv njihovih sinova, da se slože i slavjanskomu kolu pridruže. — Istina, da mi Slavjani imamo posebnu azbuku, cirilsku; istina je, da ju već svi Rusi i Srbljì upotriebljavaju; nu možemo li se nadat, da će ju ostali Slavjani primiti? I ako duh vremena, u kom živimo, zahtieva, da žrtvujemo sve posebne interese, koji zaprjeku stavljaju u dobivanju obćega blaga: hoćemo li se mi jedini načela toga odreći? Mi bi pako stanovito proti duhu vremena radili, kad bi glagolsku ili cirilsku azbuku sve-europskoj predpostavili, ili na mjesto organičko-slavjanskoga pravopisa drugi koj izmisliti hotjeli. Narav nas nuka, da što je jednostavno primimo, a što zamršeno odbacimo. Zato ni na preporučeno od g. Kopitara (u Glagol. Cloz.) miešanje azbuke s abecedom pristupiti nemožemo: nu tim veće popravljeni hrvatski pravopis ljubimo. Daleko smo od misli, da je ovaj pravopis najsavršeniji, nu scienimo ipak, da bi g. Kuzmanić najbolje učinio, kad bi ga primio, s tom promjenom, da na mjesto svezanih dj, lj, nj, tj, češke d', l', ň, t', upotriebi, razliku medju mekim l i tvrdim ł po poljskom pravopisu naznači, i pravo izgovaranje pomoćju akcenta pomogne. U ime mladeži jugoslavjanske na Padovskom sveučilištu knez Orsat Pocić Dubrovčanin."

Iz poduljega priklopljenoga poziva „Njekojih Dalmatinaca u Padovi" — jamačno sastavljenoga od samoga Pucića — crpimo što je najglavnije: „S velikom smo radostju motrili, da vas 29. broj ovogodišnje Danice o miloj našoj otačbini Dalmaciji govori. Al oćutjenu radost ovu obsjenjiva žalost, kada vidimo, kako neharni unuci slavnu djedovinu sve više razdiru. Dosta je bilo vragova, dosta žalosti! Trjeba dakle varoške mržnje, krajinske propasti za vieke pokopati: sloga, sama je sloga, kom se možemo osviestiti i preporoditi. Sve, što nas od nje udaljuje, pogrditi i odbaciti, a što nas k njoj upravlja, priljubiti i zagrliti valja. Ovo je jedino načelo koje nas tamo može dovesti, kamo težimo. Zato molimo budućega učrednika Zore dalmatinske i njegove sudjelaoce, da primivši hrvatski pravopis knjižestvo naše uprave k jedinstvu. Ljubko zahvaljujemo braći našoj Hrvatom, što se toliko za bratinsku slogu trude. Vele nam braća ova, da je naš temelj; mi suprotivno izpo-

Digitized by Google

viedamo. da su oni prví počeli graditi. Temelj — čast naših djedova; sgrada — čast naše bratje!"

Proboravivši na naukah u Padovi od 1841 do 1843, nastavlja ih u Beču. Odatle šalje Danici (hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj) pjesmu na novu godinu 1844 pod naslovom: „Vila pjevačica", a pridaje joj za tumač i ujedno za odgovor na Kuzmanićevu satiru, štampanu u „Srbskom narodnom listu", člančić u prozi. U pjesmi upotrebljuje — tako kaže njegov tumač — narodnu pripoviest o sablji Kraljevića Marka, koja je dokaz, da našemu narodu svedj pred očima lebdi misao bolje njeke budućnosti, koja misao izvire iz potrebe neograničena napredovanja. Pjesnik — kaže Pucić — koj iz naroda crpi svoje pjesničke življe, držan je svojom riečju gojiti toli blagonosna nagnuća, niti smie dopustiti, da i tko u njih dira profana manu. Samo za to brani se Pucić od satire Kuzmanićeve; nečini on toga morda od ljubavi prama taštoj polemiki, koju, bog zna, koliko mrzi, nego čini samo da neda dirati u narodne poslovice, koje su, kako i pjesme i običaji naroda, prava svetinja i mudrost roda čovječanskoga. Namjera — veli napokon — novoga našega književtva nije nipošto „ostaviti exemplaria graeca atque latina" — što mu Kuzmanić spodtiče — a slieditи sadašnje engleske, franceske ili kakve mu drago mahnitosti. Mi hoćemo, kaže, da bude književnost naša nezavisna od svijuh ostalih, da bude književnost narodna, i zato treba da bude toliko daleko od Virgilija, Miltona, Tassa, koliko od Waltera Scotta, Victora Huga, Byrona itd.; hoćemo, da kao što slavjanski narod ima posebni obraz i posebni značaj, tako da si i njegova književnost pribavi posebni obraz i posebni značaj. Na ovom temelju želimo mi slavjanskim Vilam nov hram sagraditi.

Malo poslie, u 10. broju Danice od 9. ožujka 1844. oglašuje Pucić svoju „Slavjansku antologiju iz rukopisâ dubrovačkih pjesnika, s dodatkom narodnih popjevaka". Nakanjuje izdati tri knjige, ali je samo prva skoro za tim izašla u Beču. Ona sadržaje jedanaest najstarijih pjesnika iz 15. i 16. vieka; načelo, po kojem je izabirao Pucić, naznačuje u onom oglasu. On hoće tom sbirkom pokazati, da je već u ono doba naše pjesničtvo proizvodilo sve vrsti: najstariji, Gjore Držić, daje nam izgled ljuvenih pjesama, a jednako i Zlatarić, zatim Maroje Držić i Nalješkovič daju nam izgled dramatike, Vetranić i Čubranović izgled balada, Demitrić, Bobalić i Ranjina izgled moralnih i drugih poučnih pjesama, Nalješkovič i Ranjina bogoljubnih, Lukarić i Babulinović izgled pre-

Digitized by Google

voda iz grčkoga. Podavajuć u svojoj sbirci od svih tih pjesnika po njekoliko pjesama, Pucić je, kako kaže, najveće nastojao o tom, da knjiga sadržaje najbolje komade raznih vrsti pjesničtva, pak da i pokaže različnost onih metara, kojimi su se služili naši stari. A posvetio je antologiju „Njegovomu kraljevskomu visočestvu Karolu Ludviku Burbonoviću, mladencu od Španije, vojvodi od Luke, slavjanskoga jezika i književstva ljubitelju plemenitomu ovaj spomenik dubrovačkog prošastja posvećuje Pucić"; geslo knjizi daju mu Zlatarićeve rieči: „naučih sred slavne dubrave, u kojoj rodjen bih, što je put od slave". Načela svoja o potrebi, i uvjetih narodne književnosti i prosvjete, o zadaći pjesničtva, ponos svoj sa slavne prošlosti dubrovačke i sa zaslugâ vlasteostva dubrovačkoga za književnu i svaku drugu slavu Dubrovnika — koji se ponos diljem njegova života oziva kao ponajglasnija žica u duši njegovoj — liepo Pucić razlaže u „Predgovoru" antologije, za to navodimo iz njega ponajglavnije misli: „Narodno književstvo, ako mora bit izraz gradjanskog života puka kojega, ne može nikako ograničit se na popjevke i proste pjesme; narodi bo imadu za istinu ćućenjâ i potrebâ, koja ih dosta bliže dotiču nego li junačtva Kraljevića Marka i uzdasi momka i djevojke. Od tole sliedi, da svi puci, kako se na viši stepen izobraženja podignuše, odmah su iskali popraviti narodni svoj jezik i slog na ukrašenje novoga života; a tomu napredku pjesničtvo, kakonoti ono, što najplemenitija ćućenstva naznačuje, bez dvojbe najveću je pomoć podalo, i skupa s izobraženjem naroda činilo je, da i izobraženje jezika napredovat bude. Nu za razvijanje narodnoga izobraženja treba toliko živalja, koji samo sred obćega mira i pokoja sazrjeti mogu; ta zora samo dospjetkom srednjega doba počela je u Europi svanjivati. Srednje doba toliko dugo svudar trajalo je, dokle se nije počelo misliti, da veće valja mudra pamet nego li snažna ruka, i da veća je ciena naukam nego li oružju. Kod nas Ilira žalibože ta sveta načela samo sadašnjim viekom počela su bit sliedjena, samo na današnji dan objavila se je sviem potreba narodnoga prosvjećenja, i sa svieh strana počelo se k tomu cilju skladno i složno truditi, da već nam je stalno, kako će se na takovom temelju sva sgrada liepo podignuti. Kod nas srednje doba do današnjega dana je vladalo. Ali jedan iznimak bi. Jedan grad, koj samom mudrošću svojih vladatelja u prkos turskoj sili i mletačkom lukavstvu, malahan i slab, kroz stoljeća slobodu svoju sahrani, skut svoj razape sviem življem izobraženja i prosvjećenstva, tako da plod, što skupi, malo da svieh ostalieh

Digitized by Google

ne nadilazi. Jedini, ja mislim, primjer u dogotovštini svieta, Dubrovnik, sa sviem da bijaše za cielo od svoje braće odciepljen, i dobivaše iz tudjih zemalja sve svoje prosvjećenstvo: od toga ne primi nego samo ono, što se je s narodnim svojim običajima moglo slagati, tako da iz toga susretanja tudjinskih živalja prirodjeni svoj slavjanski značaj dobi samo veću jakost i sjajnost. U Dubrovniku kao u jedinom svom utočištu knezovi i kraljevi bosanski i srbski od turske sile prognani onu slavjansku gostoljubnost nadjoše, koju ni blage rieči ni prietnje ni vojske ne mogoše pridobiti; u Dubrovnik iza uzeća Carigrada pribjegnuše najznamenitiji grčki znanci i ostaviše mu grčke nauke, po kojima narodno pjesničtvo, popravljeno po grčkom ukusu, takvi si hram sagradi, da Dubrovnik pravo bi nazvan slavjanska Atena; i pjesničtvo neosta već kako izprazna zabava pojedinih osoba, no za uspitanje naroda činjaše znamenit dio obćega života, posvetivši svojim duhom sve gradjanske običaje. Naša vlastela, koja se s najplemenitijom aristokracijom uzporediti moraju, na mjesto lienosti i izpraznosti književstvo i rodoljubje odabraše, a vas njihov život bi tako izmedju vladarstva i književstva razdieljen, da kako svojemu gradu do posljednieh dogodjaja slobodu sačuvahu, tako i veći dio naših pjesnika iz njihovog skuta ustane. Lukarić piše, da već prije god. 1000 knezi od Neretve vele ljubjahu Dubrovčane, jerbo oni u pjesmah slavijahu junačtva slavjanskih vitezova, kojemu zvanju nigda neodbignuše. Kako Dubrovčane nije nukalo ni slavoljubje, jer tomu mala država zadovoljit ne mogaše, ni želja bogatstva, jer tadar još pjesničtvo ne bijaše trgovina, nego samo pisahu za pogodit unutarnjoj onoj potrebi izobraženih ljudi: izrazivanju vlastitih ćućenja i ganuća, tako malo ne sva njihova proizvedenja leže na veliku škodu narodnoga književstva u rukopisih oli u starih knjigah zabačena i nepoznata. Takvih sbirka njegda bijaše sila u Dubrovniku, ali kako *od trideset lieta* rekao bi čovjek da *toliko vjekova preko Dubrovnika prošlo je,* tako i njih veće je nestalo, a vrlo bi trudno bilo cielu jednu iznaći. Meni Bog i sreća dade imat jednu dosta bogatu sbirku, iz koje kako u vience sabrah ovdje najmirisnije cviećе, ter ga prikazujem *cielomu Slavjanstvu kako čudo u svojih njedrah skroveno, a Dubrovniku kako neporušivi prikor sadanje ništote*".

Još jednom se te godine javlja Pucić u Danici (br. 12 od 23. ožujka 1844), oglašujući, da će dubrovački svećenik Antun Rocci izdati u Beču djelo „Duh hristjanski", koje da će moći i bogoljubnost utvrditi i književnost poduprieti neumrlimi pjesmami Gjor-

Digitized by Google

gjića, Bunića, Kanavelića i dvaju Betondića. Svoju preporuku toga djela obrazlaže Pucić razmatranjem, koje pokazuje njegovo prijanjanje uz Jana Kolara i koje, kao što svako njegovo razmatranje, napokon završuje slavom staromu Dubrovniku. Pobožnost, veli Pucić, kakono vez, koji ljude s Bogom sdružuje, ima neograničen upliv na život pučki i na blagostanje naroda, i tako spasonosne plode donosi, da je sveta dužnost što bolje ju u narodu utvrditi. To ćemo najbolje dokučiti putem književnosti; ona bo sve plode ljudskoga uma zagrljuje te ovako i bogoljubnost u liepoj i dostojnoj odjeći svietu prikazuje. Ali žalibože do sada taj vez izmedju pobožnosti i književnosti bijaše slab. Kolar u Slavi Bohinji dokazuje slavjansku pobožnost ne manje iz tudjih spisatelja nego li iz dokaza crpljenih iz gradjanskog života Slavjana, iz njihovih imena, pjesama, poslovica, a pak pravo uzkliče: u kojem drugom narodu naći ćete takvi pobožni značaj na tako visokom stupnju? Stari Dubrovčani veliki dio svojih pjesni na to obrnuše; ali te njihove pjesne ponajviše nisu do sada niti poznate, akoprem bi mogle u isto doba, što bogoljubnost probudjuju, i najčistijim pjesničkim nadahnućem napuniti dušu hristjansku, i tako hvaljenu svezu pobožnosti s književnostju skladno ustrojiti. Takovim razlaganjem preporučuje Pucić oglašeno djelo.

Svoj rad za književnu poviest staroga Dubrovnika nastavlja Pucić g. 1845 razpravom u 2. broju Zore dalmatinske o Ignjatu Gjorgjiću (gledaj Slovinca god. 1879 broj 1). Neće se baviti životom Gjorgjića, nego je njemu samo do toga, da se razmatranjem djela Gjorgjićevih upoznadu ideje njegove. Ta djela vidi on da su sva jednim vezom spojena, jedna sama misao u njih se je na mnogo različnih načina očitovala. Ta slavna misao jest: iztjerati pjesničtvo iz tiesnih granica, sred kojih ga zadržava biće njegovo kako izraz posebnih, i prisilit ga, da postane pravom ustrojenom slovesnošću, iliti: Gjorgjić hoće pjesničtvo oslobodit subjektivnoga biljega i podati mu biljeg objektivni, da bude izraz naroda, narodne sviesti i potrebe. Pucić nalazeći ovakov glavni cilj Gjorgjićev reć bi sam svoju karakteristiku piše, dočim ocjenjuje njega. Rečenu glavnu misao Gjorgjićevu hoće kroz sva njegova djela nazorice slediti, neka se vidi, kolikiem je pravom o sebi Gjorgjić napisao, da „njegovo književno nastojanje, za sve o druzieh naucieh zabavljeno, uzdržalo je svedj osobitu ljubav svomu rodnomu jeziku i svojoj Adriano-slovinskoj pokrajini, koju, prem da i sada prionut latinski i talijanski pisati razlike stvari, drži srčano i do-

130806

Digitized by Google

brohotno svedj pred očima, i sve što piše, čini da nju gleda, da nju utišti, da nju hvali i umnaža u plemenitoj cieni i svietlu imenovanju pred svietom". To je mogao i Pucić o sebi kazati, jer to bijaše i njemu alfa i omega. Zatim pokazuje Pucić, da je Gjorgjić za postizanje rečene svrhe rabio sliedeća sredstva: 1) Gjorgjić, razmatrajući, da „mi adrijanski primorci oli Slovinci od Dalmacije ne imamo stavna i osobita zakona za ortografiju", upozna najprije, da je prieka potreba kako za govor pravo izgovaranje rieči tako za pisanje pravopis, pak s toga stavi u to svoj trud, da bi latinska pismena ugodio s načinom najobičnijim dubrovačkoga govorenja, stavljajući pomnju u to, da se ukloni svaka dvojbenost značenja. — I kod Pucića vidili smo brigu za pravopis, naličnu na Gjorgjićevo nastojanje; 2) Književnost, — nastavlja Pucić —, koja je sred uzkih medja stisnuta, nemože živjeti, zato jedna od najpoglavitijih kreposti Gjorgjića bi, što iska sljeditelje naše književnosti davnih vremena i po odaljenih krajevih, želeći ukazati, kako ju je proslavila i starobitnost i prostranost. — Isto je ovo i Pucićev stavni program od početka do kraja njegova književnoga rada. I njegova je ona „neizmjerna radost", s kojom veli da Gjorgjić pjeva o Kohanovskom poljskom pjesniku: — to je, kaže Pucić, prva želja one slavjanske uzajamnosti, koja iz usta Kolara zove ono slavno doba, „kadno od svih će naroda poštovan, s velikim narodnim ponosom svaki Slavjan na svoj jezik i uzvišeno ono, srećno izvršeno opredjeljenje pogledati moći." Pucić se nasladjuje Gjorgjićevimi riečmi — jer su i njemu iz duše — koje kažu, da je „život sv. Benedikta odlučio složiti u slovinskoj besjedi i njime uresiti naš jezik, koji, najprostraniji medju iniem, od Adrijanskieh pokrajina do Ledenoga mora u duljinu, a u širinu od Njemačkieh granica će do Crnijeh žala prostire se". 3) Ali da i ostali Slavjani uzljube književnost našu, treba — kaže Pucić — da ona nebude nasljedovanje tudjinskieh, treba, da bude izražaj narodnoga slavjanskoga života, imajući sve posebne svoje značaje. To dobro vidi naš Gjorgjić, a zato ne riedko promieni liru guslom i počme oli na bugarsku kazati, kako su: „u popa Jovana do dvie djevojke itd.", oli slavnom davorijom pjevati smrt Kraljevića Marka: „Kralj Vukašin vojsku kupi i pjeneze svud razsipa — davori, davori! itd". Gjorgjić vidi, koliko se poezije nahodi u prostonarodnim običajima puka, i gdjegodj okusi stavit u usta sliepca prosjaka svoje pjesni, a gdjegod razveseli svate i ženitbe svojiem pjesmami. — I tu je Pucić sama sebe u Gjorgjiću označio; njeke česti nje-

Digitized by Google

gove Cviete, njegóve Karagjurgjevke, a i njekoje manje pjesme baš tako se naslanjaju na pučku pjesmu, na pučki običaj. 4) Ali — završuje Pucić — Gjorgjiću, kako je pravo misliti, ne bi za dosta od samoga puka crpiti svoje pjesničtvo; drugi lovor primamljaše ga iz daleka, a to bi: ukrasiti cviećem pjesničtva najoštrije točke bogoučenja. Trud za istinu pretežki; ali to njega neprestraši ni malo, i kako dospije spjevanje Uzdaha Mandalijene pokornice, hotje ga preniet na latinski, da svi narodi vide, kako „Slavonicum idioma" posve odgovara i najtežoj književnoj zadaći. Plod iste volje predobivanja u pjesničtvu najtrudnijih tegota bi i prenesenje Davidova Psaltira, koje se preporučiva i različnošću metra, kojim se služi, da, kako veli sam Gjorgjić, „umnoži slovinsko pjesničtvo noviem uredbam od pripjevanja i za povratit na svietlost njekoliko davnieh dubrovačkieh načina od pjetoumjeća, jur malo ne sasviem u nescjenu i u zabiće pometnutih". — I tu Pucić, ocjenjujući ovako Gjorgjića, dobrano označuje sama sebe. On nije doduše prevodio Davidova Psaltira — osim jednoga psalma za svoje glavno i najznačajnije pjesničko djelo, za svoju Cvietu — ali je prevodio Homerovu Odiseju, a u tom prevodu navlaš je uzkrisio prastari narodni stih petnaesterac, doslie u umjetnom pjesničtvu našem jedva i rabljeni; on je u Cvieti rabio razne narodne metre, on je u Cvieti prikazao njeku novu, novovječnomu pjesničtvu prilagodjenu Mandaljenu pokornicu, on je tu svoju pjesan i završio naročito spominjuć onaj oproštaj, što ga je Mandaljeni udielio Isus; on je, pjevajući Karagjurgjevku, stavio si zadaću, koja premašuje prostu pučku pjesmu, te se oblikom strofe a ponješto takodjer pjesničkim slogom i sastavom povadja za uzorom talijanskoga epa Tassova bar isto toliko, koliko se povadja za slogom narodne pjesme; on je prevodio na talijanski iz Osmana, iz Dziadih, iz Kraljodvorskoga rukopisa, iz predavanja Mickievićevih o književnosti Slavenskoj, on je prevodio i razpravu Bodjanskoga o narodnom slavenskom pjesničtvu — sve u tu svrhu, da pokaže zapadnomu svietu, kako je vrstan naš jezik za svaku književnu zadaću. I tako, ocjenjujući Pucić god. 1845 Gjorgjića, u mnogom je pogledu sam svoj dotadanji i potlanji rad tom ocjenom označio; po čem se vidi, da njegov književni posao ima svojih klica ili analogija u književnoj starini dubrovačkoj.

Na koncu ove dobe života Pucićeva ogledajmo pjesme mu, kako su u njoj postajale. Pošto je najranija Pucićeva pjesma (1840) izraz vlasteoske njegove sviesti, prva poslie nje (Braća — 1841) očituje

Digitized by Google

onu narodnju težnju, koja mu je za svega života bila u obsegu obće slavenski misli najpreča: težnju za slogom Srba i Hrvata.

U Dalmaciji, u Dubrovniku sastali se, veli, Hrvat i Srbljanin: braća, jednaki junaci, ista im duša, isti jezik, ali jedan drugog neće da poznade. Nije božja vjera ono, što ih dieli, — jer što je božje, neradja razdora; nisu ni državna pitanja, — jer su obojica pod tudjinom. Vila planinkinja kroza maglu, što je odasvud pritisnula, sjetno im progovara, neka se za vremena poznadu, slože, junačko kolo zametnu, pa će im sloga dati pobjedu nad dušmaninom. Ova priprosta pjesma crpi rečenice, slog, ustroj deseterca sasvim iz pučke pjesme, koja je eto Puciću od prvoga početka provodiljom. Prije one glavne narodne misli dva su u pjesmi prikazana čuvstva, koja Pucić i poslie višeput izkazuje: sa zanosom uživa umjetničke i prirodne divote zapadnih zemalja, ali ipak čezne iz tudjine za „otačbinom majkom slavskom".

Pjesma „Slavjanstvo" (1841) odmiče se slogom od pučke, a nije ni umjetnički dotjerana, kako su „Bosanske davorije" (1841), koje su kitičnim oblikom i srokom vještačke, mišlju krepke i srčane, prave davorije, spretne za pjev (samo zaglavna V. slaba je) te je tri ponajbolje i uglasbio župnik Hladaček; odjek su tako zvanoj mladoj Italiji („Mladi Srbi budmo mi").

U pjesmi „Ivanu Kolaru" (1842) kaže se Pucić učenik pjesnika Slavy dcere, koji da mu je došao kao poslanik nebeski, i ponukao ga, da bude pjesnikom, te da pjeva slavu, neslogu i robstvo roda, ali takodjer pomilajuću se zviezdu preporoda slavenskoga. U „Davorijah" i u ovoj pjesmi sasvim osvaja Dubrovčanina duh Davorov: nedostaje mu pjesma, on je „čedo Crnegore, nije sad vrieme gudit po sljepačkoj gusli, nego valja bojak vojevati, krvcu lievat, spasit domovinu". Pjesma „Slovincim u Mletcima" (1843) svjedok je onomu domorodnomu drugovanju u Italiji, o kojem prije govorasmo; najvrstnija od svih pjesama prve mu dobe, odlikuje se poletom fantazije, žarom mlada rodoljubnog čuvstva i plastičkim prikazivanjem pučkoga života i prirode, a s umjetničkim ukusom — osim jedne podsmješne primjetbe, koja nepristaje uz ostali zanosni sadržaj — liepo se slaže dikcija i kroj stiha, što je oboje sasvim iz pučke pjesme crpljeno. Nije tako jedinstven i skladan sastav poslanice „Prijatelju odgovor" (1843), gdje vedri, mladi pjesnik kori pessimizam svoga druga, koji „nepravednim slovom boga vriedi, na premudrost psuje"; nevalja se „pridati nego boriti se sa sudbinom, dokle čovjek neodrži slavni mejdan". Usred divota vesele s prolje-

Digitized by Google

ćem pomladjene prirode, kadno se slavi „skladni blagdan zemlje i nebesa“, usred obće radosti svieta, složnoga suglasja života nesmie ni čovjek svojim jaukom nesklada radjati; sa svietom preporadja se i čovjek, novo vrieme novi poziv ište, a taj novi poziv, koga ima sdvojni mladi drug počuti i utješit se njime, kazuju tri rieči: „sloboda, narodnost, bratinstvo“. One će čudo učiniti, iz grobova će stare naše junake uzkrisiti! „Grobničko i Kosovo polje, hramovi naše stare slave, poslat će nam svoje nove čete, te ćemo nov boj biti, treće ime k njima pristaviti“ — to je sva želja pjesnikova. Tako Pucić vrši ono, što reče u pjesmi Ivanu Kolaru: „a ja sgrabih gusle javorove, pjesme pjevah na jedinoj struni“; ali ta struna samo na koncu pjesme ječi, a nije s njim sasvim skladan reflexivni početak i opisna sredina pjesme, nit su prelazi sasvim shodni. Nego već ovom pjesmom kaže se jedna osebitost Pucićeva, koja se kašnje u mnogoj njegovoj pjesmi očituje, najme utješljivost raztuženoga patriote i čovjeka ljepotami prirode. U liepoj elegiji „Djevojci M...“ (1843) hoće se prvi put pomoliti trn pessimizma, ali mu oštricu pjesnik još ublažuje mladjanom srčanošću. Praštajuć se s prvom svojom mladosti, koje nevinu sreću usred krila rodnoga doma priprosto prikazuje, u više slikâ izriče zakon vječite miene, po kojem za djetinstvom sliedi „tuga i nevolja“; ona već i prije vremena posiže i za njegovom djevojkom, premda se njoj još nije ni mogao „očitovati trn života, praznost ljudske nade, sunce mrazne istine nevoljne“; a „težko tome, kog ono zasija: nije mu ni polje zeleno, ni noć blaga, ni cviće mirisno, nego sva zemlja pustoš, a nebo vreća od pepela“. Nu makar se je nad njim i njegovom ljepotom djevojkom nadvio vihar, od koga nikud nije utočišta stavna, ipak hoće pjesnik buri prkositi i sried lomljave njezine savijati s dragom vienac od „najposljednjeg mirisava cvieća“. Rabeć cvjetnu simboliku pučke pjesme, pjesnik je skladno i umirno završio svoju elegiju, u kojoj se, kako u najboljih mu kasnijih pjesmah, sasvim stapa duh i kroj narodne pjesme s tanahnim čuvstvom čovjeka na zapadnjačku obrazovana. Pjesmi „A. Č. Poljaku“ (1843) ista je ideja, koja i „slavjanstvu“ (iz 1841), ali dočim je ova ranija pjesma radi alegorijske i abstraktne dikcije još slaba, ona potlanja prikazuje istu misao savršenijim, individualnim načinom. U zaglavnoj kitici kaže se, mjesto „čeda Crnegore lomne“, stari Dubrovčanin: „hodmo, brate, te po mraku ljubopitno izgledajmo od slobode prvu zraku... očevinu spominjajmo, bdijmo, zdravi, bdijmo spravni, da spasimo narod slavni“; uvodnom kiticom prvi put ističe miline mehkog i

Digitized by Google

pitomog južnog zavičaja svoga, „gdje se zemlja s morem ljubi, gdje u južnog sunca raju svaka sila tvrdost gubi“, koje su se prelile u njegovo biće, te ih je poslie u više pjesama spominjao, najpače u Žalostnici (1852), Na stepi (1858), a najobširnije pak u Cvieti. U pjesničkom pogledu slabija je „Narodna pjevačica“ (1844), o koje sadržaju već smo prije govorili; najljepše su one kitice, koje se odmiču od alegorije i abstraktnosti, te srčano podžižu narodnu vjeru u bolju budućnost. Zadnja pjesma iz ove dobe: „Djevojci M...“ (1845), sjetan je oproštaj od prve njegove ljubavi, koja mu nije sve biće osvojila onako, kakono druga, koju pjeva u sonetih od g. 1846—1851; ostaje mu od nje tužno-mila uspomena „kako ruže obvonjane dugo miris nam ostaje, dugo glasbe izabrane u ušima sklad nam blago zveči“. — Trpka podsmjeha, ljute boli nema još u pjesmah prve dobe; tek u drugoj dobi pridolazi to obilježje njegovu pjevanju i ostaje mu do kraja.

III.

Godine 1845 proputova Hrvatsku i Srbiju; što je tražio a što je našao na tom putu Pucić, sav osvojen onimi željami i nadami, koje već poznajemo, — to nam kazuje sám u pjesmi na Danta pod konac g. 1848: „Kako što ti, i ja za mladosti svu obidjoh očevinu svoju, ne bi l' jošte nasô slobodnosti živo sjeme gdjegod sahranjeno pod gomilom djedovskijeh kosti. I nesrećno tad spoznah koljeno, dobre volje puno, dobre ćudi, u divljaštvu lele! zarašteno!“ On vidje, da se gospoda za tudjim zanose, a malo je poštenih, kojim je do istine i do svoga naroda stalo, pak tuži: „te ja vidjeh svu narodnu gizdu razasutu, srce mi je jedom propištilo; pa sudbinu prokleh našu krutu, i da skrijem svoje duše ranu, Italije utekoh se skutu“. Sudeć po ovih stihovih i po svem, što je na koncu god. 1845 i sliedećih godina pjevao, potaknuli su utisci onoga puta njeki preobražaj u njegovu ćućenju. Što je pisao pjesama i književnopoviestnih članaka do tada, sve je odisalo mladjahnom vedrošću, smjelom nadom rodoljubnom; a od tada sjeta, pače gorčina i oštrina, dvojba u narodni uspjeh i usred najvećih napora, usred obćenite najveće nade, probija iz mnogih njegovih izvornih radnja, ma da po kadšto prosine plamen posve vedra i nade puna uzhita, ma da i onda, kad s odrješitom iskrenošću izkazuje svoju otačbeničku sjetu, gorčinu i dvojbu, ipak ujedno krepko potiče svoj rod na dalnji uztrajni rad. Takovu preobražaju njegova ćućenja nazire

Digitized by Google

se trag i u tom, što od te dobe on, koji je osim Homera malo što prevodio od tudjih pjesnika, rado prevodi Leoparda, pjesnika silne osobne i skupne patriotične sjete. Nu njegova zloslutnja i tuga, kad ju i očituje, uviek izlazi pred ljude u odori staroga vlastelina dubrovačkoga, a ta je odora: dostojanstvo; ono mu je tako proniklo u cielo biće, da će i zamučati mnogu gorku, da će se veseo i spokojan kazati, ma da mu duša strašne muke muči, i da će riedko i nerado, samo kad već nemože srcu odoljeti, prikazati svoja čuvstva svietu u pjesmi, a sviet će ga radi njegove prividne spokojnosti držati nehajnim, bezćutnim (gledaj njegoj sonet XVI u Lucci g. 1846). Kako se je pod konac g. 1845 obneveselila njegova rodoljubna duša, tako se odriče sreće i za sebe sama, te u pjesmi, koju tada spjeva u Dubrovniku svojoj M., veli: „ja te ljubih, pa do groba naša ljubav propala je . . . tužno srce, pod udarcem prviem puklo, za vieke si ti umuklo".

Od godine 1846 do 1848 boravi Pucić u Italiji, kako vjekopisi kažu, družtveni vitez i dvoranin u Lucci na dvoru Bourbona Karla Ljudevita vojvode od Lucce, a poslie komornik Roberta, vojvode od Parme. (De Rubertis kaže u „Poesie serbe di Medo Pucić pag. 47: fu dal 1844 al 1848 cavaliere di compagnia dí S. A. R. l' infante duca di Lucca). Karlo Ljudevit bijaše na svom malenom dvoru gojitelj knjige i umjetnosti, on je bio Pucića upoznao, kad je ovaj svoje naučno boravište iz Padove u Beč premjestio, te je Pucić od počitanja naprama vladaocu njegovatelju knjige i pjesničtva te prijatelju slavenskoga prosvjetnoga nastojanja bio god. 1844, kako već spomenusmo, posvetio svoju dubrovačku Antologiju. U Lucci i okolici spjevao je Pucić pjesme, koje je godine 1849 izdao u Zagrebu pod skupnim naslovom „Talijanke". U kakovih su te pjesne okolnostih nicale, kakovih su one ćućenja ogledalo, kaže sam Pucić u predgovoru Talijankam ovako: „Ova knjižica izlazi u sviet u nevrieme; tko će se na nju obratiti u sred buna i bojeva? Jedva, može biti, koja zamišljena glava, i koje ožalostjeno srce; pa tiem nije potreba nikakova predgovora: oni će ju najbolje sami razumjeti. Osim jedne, sve su ove pjesme bile sastavljene u Italiji od polovice god. 1846 do konca 1848, i to u sred namamá razsipnoga života, u zlatniem dvoranama, kod dragocienieh trpeza, sred trka engleskieh konja, pod zvekom klavira i pjenom šampanjskoga; i nadam se, da, kako se niesam ja onda zaboravio svoga naroda, tako neće se ni on mene. Unaprieda, ako

Digitized by Google

bude Slavija slavstvovala, još ćemo se gdjegodj vidjeti; ako ne: s Bogom za svedj!"

Na domaku jeseni god. 1848, kad vidi razmah narodnoga pokreta u Hrvatskoj, javlja se opet u Danici, u broju od 26. kolovoza, svojim sonetom Dubrovniku, spjevanim „u Luki g. 1847". Ovaj sonet jasno pokazuje čovjeka i pjesnika Pucića, mnogo razsvjetljuje tečaj života i smjer mnogih mu pjesama, zato ću ovdje taj sonet navesti: „Svedj odaljen od svoe kuće praga svuda tražim, ali zaman, mira, i, sliedeći udes, koi me tira, od nemila bježim do nedraga. Mome bolu kad će nestat traga? Kad ću prispjet do blaženog vira, odkle pokoj duhu mom izvira? Otačbina da li ni'e mi draga? Oh! da bogme, jes mi ona mila, jes Dubrovnik ljuta moja rana; al njim sada vlada tudja sila . . . pak već mrzim do rodnoga stana, spomen mrzim, što mi srdce kosi, i sviet hudi, što taj grieh podnosi". Tako je tužio god 1847; ali čim mu godina 1848 pokazuje znakova, da će se narod prenuti, evo ga već gdje u pjesmi Mickiewiću, s kojim se u Rimu sastade, mjeseca ožujka govori utješno i zanosno, razvijajuć novu zastavu: on pruža „pouzdano u prostoti svojoj" desnicu velikom pjesniku Poljaku, koji neka ga primi i pritisne sebi, i posluša, ko mu kaže: „pokoj!" „Pokoj burnoj, oholoj pameti, pokoj srcu i pokoj strastim; priklekni prid ov oltar sveti: to je ona hrid nepokolebna, koja smije uzdržat nam ladju, uspokojit unutarnju svadju, i spasenje darovati svima. Ti k njoj danas pokorno pristupi, novu pjesmu slobodno zaupi; ja za tobom, ko za popom djače, sveštena ću pripjevati slova, navjestit ću očekano doba svom narodu, što u lancu plače." To novo doba ovako naviešta: „Ustaj, plemeniti rode, sgrabi koplje, pod novijem znakom, pod zastavom vjere i slobode. Ko prot Bogu i protiva tebi? Bježi Turčin, Nijemac, Madžarin . . . . Slobode će medju tvojih sinova uviek biti domovina prava, a davna će gospodovat Slava s Dubrovnika bielog do Krakova". Početkom prosinca god. 1848 evo ga u Raveni na grobu Danta, te pjeva pjesmu talijanskomu velikanu, proseć od njega, neka mu proreče, hoće li biti uspjeha narodnomu boju, i žudeć primiti od njega, koji je pisao i trpio za jedinstvo svoga roda, blagoslov na put, — jer evo ga već u siečnju 1849 u Zagrebu, gdje pjeva pjesmu Jelačiću banu. Tako su pjesme Mickiewiću, Dantu i Jelačiću u savezu, prikazujući tri stadija njegove na novo uzkrsnule nade a u svakoj sliedećoj pjesmi sve je više onoj nadi primiešano zle slutnje

Digitized by Google

za obću narodnu stvar ali ujedno i sve više osobne odlučnosti i oštrine.

Od Danta posvećen za pjesnika zamjenite ljubavi i slobode naroda svoga i talijanskoga, završuje odu na bana Jelačića riečmi: „kada začuh ime tvoje, ja k Hrvatskoj doć pohitih, nadajuć se pridružiti tvome maču gusle svoje", a prije toga veli: „Ove rieči, gospodine, neističu s mojih usta, kako ih sama pamet tjera, nego kako bog ih nadahnjiva; sud su samo, s koga se izliva obća nada, obća vjera; glas, što viče sred pustinje: zlo ostavšim na pô puta; ta vitezu bez narodne slave nema vienca oko glave". To je svedjer bila Pucićeva misao, da pjesnik ima biti bogom nadahnut vjestnik željâ i potrebâ cieloga svoga naroda; a što kaže ovdje o vitezu, to isto misli svedjer i o pjesniku: bez narodne slave nema mu vienca oko glave, pak za to, čim prama polovici godine 1849 vidi, da ga je izdala nada u povratak narodne slave, nemili mu se više pjevati, a što pjeva ili prozom piše, sve je jadom zadojeno.

Prvih mjeseca god. 1849, dokle boravi u Zagrebu, mnogo piše za Danicu. Značajno je, da su brojevi Danice za prva četiri mjeseca te godine izpunjeni malne posve radnjami od dva vlastelina dubrovačka, Pucića i Bunića, zatim pjesmami Jelačića bana i pjesmom banu od trećega Dubrovčanina, A. Kaznačića. Dočim je Petar markez Bunić Luković resio Danicu tragedijom: Muhamed II. u Bosni, igrokazom: Bolje promišljeno nego namišljeno, i dramom: Stranoljubje Crnogorca, ima u njoj od Pucića (osim spominjane pjesme „Na slavu Jelačića bana" u broju od 10. ožujka): Drugi odlazak Karagjorgja iz Srbije (odlomak Karagjurgjevke, spjevan „u Lucci ožujka 1847"), prievod poveće ruske pripoviesti N. Pavlova: „Imendan", prievodi iz Karamzina: Ivan III. car ruski, i: Novgorod, ruska republika; opet prievod iz ruskoga (iz Ustrjalova): Pogled na rusku historiju; članak: Dubrovnik, ilirska republika, dio I., preveden iz Johannesa Müllera a popraćen historičkimi opazkami prevodioca, i dio II., preveden iz francezkoga djela slavnoga Dubrovčanina Antuna Sorkočevića, i taj popraćen historičkimi opazkami Pucića, osobito glede francezke posvojitbe Dubrovnika. Obadva diela ovoga članka, u velike slaveć stari Dubrovnik, jesu kao predteče onim radnjam, kojimi Pucić u godišnjaku „Dubrovniku" s ponosom i s tugom iznosi pred svoje suvremenike slavni život njekoč slobodnoga zavičaja svoga; a jednako su namienjeni na slavu staroga Dubrovnika oni njegovi historijski članci, što ih je iste god. 1849 priobćio u Dubrovačkom listu

Digitized by Google

Avvenire pod urednikom Kaznačićem, a pisao u njih o Dubrovčanih, koji su bili bani hrvatski. Napokon ima u Danici iz talijanskoga prevedeni životopis Leopardija, i prievodi sliedećih pjesama toga velikana talijanskoga: Ljubav i smrt, — Na zahod mjeseca, — Na udaju svoje sestre, — te iz slavne elegije na Italiju ulomak pod naslovom: Vojska talijanska pod Napoleonom. U oči udara, da je Pucić onaj svoj pjesnički rad, koji počima s pjesmom Mickiewiću a nadovezuje se na pokret narodni u Hrvatskoj, završio baš prievodi tolikimi iz Leopardija, naročito baš onim ulomkom iz glasovite pjesme na Italiju. U Leopardijevoj patriotskoj boli on je nalazio odjek svojoj vlastitoj, pak za to prevadjajuć njega usvaja rieči upravljene na Italiju, kao da se tiču hrvatske domovine, rieči one u ulomku: „ . . . Gdje su tvoji, domovino, sini? Ah u tudjoj pokrajini vojuju ti! A zašt leti na to polje bojno naša mladež? Bože, Bože! Oni u boju ginu ne za liepu domovinu, no tudjinskih od navala i na korist tudjoj sili. Oj nesrećni, na vas se nesrdi mati vaša, . . . u sve glase ona suze roni te s vašiem sdruža plač svoj grdi". Prevadjajuć Leopardija utvrdjuje Pucić u sebi onu struju, u koju ga je od prve osviesti u mladosti privodila nikad neutolna žal radi propasti dubrovačke slobode.

Poslie početka travnja 1849 nema više te godine Pucićevih radnja u Danici. Bit će već ostavio Zagreb, kad Danica početkom svibnja javlja, da su onomad izašle njegove „Talijanke", i kaže, da je pjesnik njihov već poznat narodu iz pojedinih pjesama štampanih u Podunavki, Zori dalmatinskoj, Danici; da u „Talijankah" pokazuje mnogo duha i ukusa pjesničkoga, osobito u pjesmi na slavu Jelačića bana; da je on osobit pojav u poeziji našega vieka, pravi genij, dika i ponos stare slave dubrovačke.

Sumorne misli, kojimi Pucić završuje svoj u Zagrebu pisani predgovor Talijankam: „unaprieda, ako bude Slavija slavstovala, još ćemo se gdjegodj vidjeti, ako ne — s Bogom za svedj" — te njegove misli pokazuju, kako mu je odlazeć iz Zagreba u Dubrovnik bilo pri duši radi neuspjeha narodnoga pokreta hrvatskoga. Ali dakako nemože ostati kod onakove zlovoljne nakane. Premda ojadjen, on iste godine u Dubrovniku izradi svoj predgovor pjesmam Ivana Bunića, što ih je priredio za novi godišnjak: „Dubrovnik, cviet narodnoga književstva". Danica istim brojem, u kojem oglašuje Talijanke, poziva na ovo novo djelo, veleći da „njeki domoljubi dubrovački — (Matija Ban, Pucić, Kaznačić) — namje-

Digitized by Google

ravaju izdati po jednu knjigu „Dubrovnika“ na godište materinskiem jezikom, da uzdrže u životu sveti plamen narodnosti“.

U godišnjaku „Dubrovniku“ za 1849 tri su radnje Pucićeve, od kojih jednom nastavlja svoje studije za književnu poviest staroga Dubrovnika, drugom nastavlja svoju brigu za pučke pjesme, a trećom laća se nova posla, prievoda Homerove Odiseje, koja će ga na prekid do konca života zabavljati.

Iznoseć na vidjelo neštampane doslie pjesme Ivana Bunića Vučićevića, „Plandovanja“, tumači ih poduljim predgovorom, iz kojega se vidi, kako se sva njegova ljubav i tuga sad opet savija oko Dubrovnika. Pokazuje razliku sadanjega Dubrovnika od njekočnjega, a toj promjeni da nije kriva sama trešnja od godine 1667, nego još više politička nesreća godine 1806 i 1816. Da razjasni, što bi se sve moralo promieniti na liku Dubrovnika od godine 1849 a da mu se povrati stari lik za dobe pjesnika Bunića, veli, da bi „mjesto austrijanskog zeughausa valjalo namjestiti crkvu božju, mjesto soldatske kasarne monastir plemenitieh dumana, pred zvonikom povratiti opet mjesto kipu Orlandovu sa slobodnom zastavom na štapu, povratiti u staroj stolnoj crkvi prekrasnu krstionicu, koje se mi, što se niesmo jučer rodili, liepo spominjemo, a koju je dao razvaliti gjenero, da dobije više svjetlosti u svome bureau-u — Bog mu dao vječnu svjetlost!; valjalo bi, da mjesto siromaštva bude bogatstvo, ogromno bogatstvo, mjesto nadutosti ozbiljnost, mjesto tuge i nevolje radost i veselje, mjesto tudjinstva našinstvo“. Zatim potanje ocrtava život Dubrovnika u 17. vieku, da se uzmognu razumjeti pjesme Bunićeve. Duh narodnosti, ljubav k nezavisnosti, i promisao prave slobode — kaže — koja može rasti samo na temelju narodnosti, uzdržaše u Dubrovniku sve do propasti republike prvenstvo življa slovinskoga nad ostaliem. Gospoda i trgovci znali bi talijanski, ali gospodje i puk ni rieči, pače gospodjam bijaše zabranjeno učiti ga, pa tako, pošto ljubav velika je muza, razumjeti je, da su mladi Dubrovčani toli uzgojili svoj jezik, da se je od prostieh popjevaka dovio do Osmanide“. Napominje veliko bogatstvo, bujan obrt, silnu pomorsku i kopnenu trgovinu, što sve da svjedoči, kako je u Dubrovčana bilo silno narodoljubje, a ono veliko obće blagostanje odnjihalo je onaj razkošno-ukusni, pitomi život, kojim odsievaju pjesme Bunićeve, te su Dubrovčani „uživali na ovome svietu pravi raj“. Pucić, tumačeći značaj Bunićevih pjesama, razjašnjuje ujedno i svoj pjesnički rad, kadno veli: „Svaki je čovjek tako zavezan

Digitized by Google

s viekom, u kojem zive, da ga nije moguće podpuno razumjeti, neupoznavši se s okolnostima njegova vremena. Koliko veće istinito je to za pjesnika, koji, kako odkriva drugiem unutrnja svoja ćućenja i ganuća, odkriva tiem načinom i upliv, što je na nj sviet učinio, te postaje, ako i nehotice, izrazom svoga vieka. Tko bi od nas smio danas izpjevati ovakovu pjesmaricu, kakova je Bunićeva? Tko bi smio premučati o svieh bolestih našeg života, o poplesanoj narodnosti, o izgubljenoj slobodi, unutarnjem razsuću svake vjere i svakog uzhićenja, o duševnom pometu i zabludjenju naše pameti, o usahnuću najplemenitieh čuvstva, o umorenju srca ljudskoga, na koje su nas dogonili istom mjerom filozofi i jezuiti, revolucija i policija, Robespierre i Meternich? Gdje je danas pjesnik, koji kad zagleda ili vanjski život ili unutarnju svoju dušu, ne zametu mu se suze u očima, ne onieme mu vesele pjesme na guslama, ne uzdrhta mu srce jedom, bezufanjem, prokletstvom? Pali smo, braćo, duboko pali, a osobito mi Dubrovčani tako pali u svemu, da danas nahodimo razliku višu izmedju nas i naših otaca, nego izmedju njih i ljudi starodavnieh vremena. Gdje nam je ona njihova prostodušnost i ozbiljnost, ono njihovo veselje, ona njihova sloboda? Gdje su nam one muze, koje su mogle nadahnuti pjesme Ivana Bunića Vučićevića?" Ova gorka tužba Pucićeva tumači nam jedno obilježje njegova potlanjega pjesnikovanja: ne samo da u njem preteže sjeta (i ironija), nego ne ide mu od ruke izvoditi poveće djelo pjesničko, kako je Cvieta, te ga na prekide kroz osam godina izradjuje tako, da nema prava jedinstva ni harmonije; njemu se neda epskim načinom prikazivati propast Dubrovnika, njemu se neda epskim načinom prikazivati junačka djela i smrt Crnoga Gjorgja: Pucić ostaje svedjer lirski pjesnik i onda, kad se laća epskoga predmeta, a izradjuje ga tako, da dojam djela nije estetički posve skladan i spokojan, nego se zabada nekim oštrim žalcem u dušu čitaoca. Ona gorka tužaljka Pucićeva bijaše na koncu god. 1849 posve naravska; poslie je njegova otačbinska sjeta kadšto jenjavala, na časove zamienila bi ju nada, radost, zanos, čim bi stanje naroda htjelo na bolje okrenuti; ali najdublja i pretežna struja njegova ćućenja svedjer je domorodna bol i slutnja zla iliti, što no kažu, pessimizam, kojega da je mogla u njem svladati njegova jaka vjera u više idejale, bio bi više pjevao i ostavio svome rodu djela pjesničkih još znamenitijih. — Iztuživ se na sadanjost, sravnjuje Pucić svjetovne Bunićeve pjesme s Anakreontovimi i pokazuje im srodnost; a za tim ocjenjuje Bunićeve du-

Digitized by Google

hovne pjesme. Bunić kao kršćanski pjesnik, — veli Pucić —, nije se mogao izcrpiti anakreonticami. „Kršćanstvo nije sviet ganulo samo svetinjom ćudorednosti, nego mu je i um razsvietlilo, odkriv mu ljudsko biće, izvor i cjel čovjeka, raztumačiv mu onaj nutarnji boj izvornoga dobra njegove naravi sa zlom dobitiem po prvom griehu, oplemeniv i užestočiv taj boj, te odkrićem toga dvojstva naravi izkazav u svojoj cjelini ljudsko biće, kojega poganstvo nije moglo nego samo na polu odkriti. Mi imamo dakle pravo, nastavlja pisac, iskati od svakoga kršćanskoga književnika obraz toga unutrnjega boja, i imali bismo pravo kazati, da kada bi Bunić makar i bog zna kako pjevao, a nebi bio izrazio kršćanski živalj, da nebi bio izrazio svoj viek, nebi bio pravi pjesnik. Ali Bunić je jedan od najoćutljivieh i najplemenitieh duša našega književanstva, što pokazuju njegova Mandaliena i prekrasne njegove duhovne pjesme, koje bi se mogle slobodno uzporediti s najnadahnutiem pjesnama svetieh pjesnika starog zavjeta". Još ocjenjuje Bunićeve ekloge, „koji polu lirski polu dramatički oblik služio mu je za objektivno izraženje svieta". Pucić kaže, da za onako zamašne (filosofijske) predmete, što ih eklogami pjeva Bunić, nedolikuje oblik ekloge, te hvali što su „ekloge i sva ona pastirčad izpali iz naše književnosti, jer kako u životu tako je i u pjesničtvu bolje udarati širokiem drumom nego li koje kakoviem stranputicam". Ali ipak brani Bunića; „jer prilika ili forma, pod kojom pjesnik izjavlja svoja nadahnuća, tako je skopčana sa oviem, kako da je i ona nadahnuta, te nijedna kritika nesmije pitati pjesnika, za što je izabrao tu i tu priliku a ostavio ovu i onu, nego ima biti zadovoljna svojiem granicama, koje ju opunovlaštuju razgledati. je li pjesnik dobro ili ne izrazio svoje misli". Tom obranom Pucić kao da već unapried i svoju Cvietu zagovara. Dakako da ona nije stara idila, ali je u „lirsko-dramatičkom obliku" „objektivno izraženje svieta", dubrovačkoga svieta, kakov je bio tik prije propasti i kod propasti stare republike; dakako da nema Cvieta „pastirčadi", ali ima u prvom dielu idilnu sliku Dubrovnika, a ima u drugom dielu dramatičan živalj. Glede toga dakako da nema temeljita prigovora obliku njegove Cviete; ali kako on s razlogom kaže, da se oblik ekloge Bunićeve neslaže s velikim predmetom, ja bih rekao, da je propast dubrovačke republike, doista velik predmet za pjesnika, nerazmjerno, preneznatno prikazana u Cvieti kao njeka tek uzgredna stvar, pa tako oblik Cviete nepodudara se sa znamenitošću onoga poviestnoga dogodjaja, koji za pjesnika poput

Digitized by Google

Pucića nemože biti uzgrednom stvari nego mora biti glavnom. Pa kako je neka srodnost izmedj Bunića i Pucića u tom, da obojica, pjevaju Mandalienu — jer Cvieta, rekoh već, jest njeka nova Mandaliena — tako nije Pucić daleko oddvojio od Bunića glede nerazmjerja medju oblikom i predmetom svoje pjesni. Nu glede sloga Pucić se posve razlikuje od Bunića. „Premda je nama — Pucić kaže — Bunić najdraži od svieh Dubrovčana, ništa ne manje može se rieti, da je on odveć pun, obilan, bogat, da nije zadovoljan, dokle god nije razjasnio svoj predmet sa svieh lica, što mu čestje otimlje onu prozračnost, koja toliko pomaže uspjehu pjesničtva". Ja mislim, da je Pucićev slog opreka Bunićevu: kratak, jedar, plastičan, realističan; a Pucić se je, kako sam veli, dugo i mnogo učio od Danta, on se je učio i od Leoparda, on je pristaša novovječne romantike.

Druga radnja Pucićeva u „Dubrovniku" za god. 1849 bijaše: „Omerove Odisije pjesan prva", prievod narodnim desetercem. Pucić se iz sadanje sjete utiče klasičkoj mirnoj poeziji, kako ono Victor Hugo u času velike otačbinske boli pjesmom zove talijanskoga junaka k sebi na zatočni otok, da kod mora čitaju Homera. Prevadjanje Homera bilo je, rek bi, Puciću sredstvo upokojitbe; nije odabrao ratoborne Ilijade, više mu je prijala Odiseja; ta i Pucić je svedjer putnik po dalekom svietu, putnik, koji čezne za svojom pravom, to jest slobodnom domovinom, koju harče drugi, kako ono Odisejevu otčevinu prosci na Itaki. — Treća mu je radnja: priobćuje uz kratak uvod četiri narodne pjesme, koje je u Dubrovniku skupio te od kojih su znamenitije: Crnogorci pod Dubrovnikom g. 1806, i: Smrt Smail-age Čengića. Glede ove druge nuka čitaoce, neka ju sravne s umjetnom Mažuranićevom, a glede prve opaža, da njome propast Dubrovnika nije po istini prikazana. Sve pak ove pjesme priobćuje s namjerom, da pobije izreku Vukovu: da Dubrovčani nemaju nikakvih narodnih pjesama.

Godine 1850 dopjevao je svoju osim Cviete najveću pjesan „Karagjurgjevku", koju bješe g. 1847 u Italiji započeo; svu ju priobći istom god. 1862 u izdanju Lukšićevu. U godišnjaku Dubrovniku za god. 1850 priobći prievode njekoliko pjesama poljskih, ruskih i francezkih; i to: nješto iz „Duha stepe" od Zaleskoga, Puškinovu pjesmu „Klevetnikom Rusije", Berangerove: „Kozačku" (koja kobi, da će Rusija kazniti Europu), i „Pospješimo se" (koja poziva na oslobadjanje Poljske).

Digitized by Google

U godišnjaku Dubrovniku za 1851 nastavlja svoje književnopoviestne radnje oko dubrovačke starine, priobćujući kolende, poslanice i satire Marka Bruere-a Dérivauxa, rodom Franceza a „pjesnika slovinskoga“, koji se je bio god. 1774 naselio u Dubrovniku, a umro 1823 francezkim konzulom u Alepu. Pjesmam je Pucić dodao mnoge historičke opazke, a uvodom raztumačio život i rad Dérivauxa, razsvietlio tadanje političnо, književno i družtveno stanje Dubrovnika, pak i njeke prastare „slovinske“ običaje dubrovačke, poglavito „koledovanje“ i „spravu“, pri čem izpravlja Vuka, braneći vlasteostvo i hvaleći njegove zasluge za puk, koje se najpače baš krasnim običajem sprave očituju. Iste godine 1851 spjeva u Firenci deset soneta, kojimi nadopunjuje onih četrnaest godine 1846—1848 u Italiji nastalih, te tako sastavlja sonetni vienac, u koji je upletena ljubav nesudjenoj dragoj, tuga za propali Dubrovnik i propali Krakov, i čeznja za upokojitbom, koju traži u milotah i u veličajnostih vječite prirode. Onih deset soneta priobći u godišnjaku Dubrovniku za 1851; u njem nastavlja takodjer svoj uz pjesničtvo glavni rad, najme oko starih spomenika za književnu i političku poviest svoga plemena, iznosec na vidjelo „Statut oli zakone otoka Mljeta,“ koji da polazi iz god. 1345, ali da ga je prošloga vieka Marin Zlatarić spravio na noviji jezični oblik.

Kako on, nastaniv se od g. 1849 u Dubrovniku, ipak svake godine putuje širom evropskoga svieta te na razne mahove vidi Italiju, Francezku, Englezku, Njemačku: tako god. 1852 pohodi prvi put i Rusiju. Putovanju njegovu ima značajna odsjeva u dvie pjesme iz god. 1852, iz koje osim pet pjesama neima književna ploda od njegova pera; pak od tada sve do godine 1856 šuti i pjesnik i povjestničar Pucić.

U dobi od 1846 do 1852 pokazuje se Pucićeva pjesnička snaga u svom naponu; i tih godina crpi često rečenica iz narodne pjesme, ali prihvaća pjesničke oblike zapadnjačke, i zanosi se isto toliko idejami obćenite ljudske prosvjete, koliko posebnimi težnjami svoga plemena.

Svoje sonete prvi put je u izdanju pjesama od g. 1879 sastavio u jednu povorku, ali izvrnutim kronologijskim redom; soneti I—X iz godine su 1850 i 1851 (i to: zadnji iz g. 1850 a prvi iz god. 1851), a XI do XXIV iz godine su 1846—1849, — ovi su prvi put štampani u Talijankah, pravim svojim redom; obe dvie raznodobne skupine štampao je u Lukšićevu izdanju (1862) razstavljene, a u pančevačkom ih je spojio, nu, izvraćajuć im vremeni slied, otežčao je čitaocu da im savez shvati, te se pričinja, kao da im

Digitized by Google

manjka individualna pjesnička izrazitost, dočim su u istinu baš soneti — osim dva tri nejasna — vrlo značajan odsjev osebite Pucićeve duše; meni se čini, da se najbolje razumiju, ako se čitaju počam od XXIV natrag do VII, a onda I do VI. — Sonetom XXIV pokazuje pjesnik u sebi prvi sukob ljubovnika i otačbenika, pak ovo dvojstvo — žudnja ljubavne sreće i sviest patriotska — u cieloj povorci soneta pokazuje na izmjence svoju snagu u srcu pjesnikovu; ženski uzor njegov, komu je posvećeno u cieloj povorci deset soneta, ista je „Mletkinjica mlada", koju — kako kaže u pjesmi na Danta koncem 1848 — on je „dugom dvorbom proslavio, a ljubav dušom data, dušom bješe povraćena — nek je svakom istina poznata", — ali ju je morao ostaviti, kada mu vila triš zavika: „Slava!" Osim soneta XXIV u skupini ranijoj izrazuju soneti XX, XVIII. XVII, XII i XI njegovu ljubav nježnu, plemenitu, sretnu, ali skoro za tim nesretnu, jer je ona, kojoj rad tjelesnih i duševnih dražesti zanosan kliče da „nije, kako druge, žena, nego zviezda sja joj vrhu vedra čela", — po njegovoj krivnji drugome u dio pala. — Vrlo je značajan sonet XVI „u Luki 1846": „Mnoga suza unutarnjeg jada u potaji teče mi niz lice, ali duša, ma kako da strada, pristojnosti poštuje granice, pa obrazom veselje mi vlada; tako svedjer u smrtnome boju pretvorenu gonim mladost svoju, čekajući zoru novog doba, i dok grizem verigu od roba, smieh me hvata, kad mi kogodj reče: blago tebi, pokojni čovječe". Slično kaže sin staroga slobodnoga Dubrovnika dvie godine poslie u pjesmi na Danta: „Italije utekoh se skutu .. i nadjoh si u kraljevskih dvori goj, utjehu, hvalu i obranu, al naučih, kako solju gori tudji hljebac, kakvo li je brime ići tudjim stubam doli gori". Kako ga ljuto boli, što je Dubrovnik izgubio slobodu svoju, te kako zahman po svietu traži svojoj rani lieka, to nam kazuje onim sonetom XXII iz god. 1847, punim muževne sile, o kojem smo već gore govorili. Iste godine kune sonetom XV ono ljudsko vjerolomstvo, s koga „i Krakova još jedina strana, gdje nam slavska sloboda se kaza, gle pogine, žrtva oplakana". Njegova duša, umorena praznom bukom ljudskoga života, samo u krasotah prirode nalazi okrepe (sonet XIX); a najmilije mu je veličajno more, bilo mirno ili burno: na njegovu pogledu zadivljena duša mu se smiri, i želi pod talasom morskim zadnji pokoj naći (sonet XIV); pače, toliko mu dotužuje život u onoj „pustoj slobodi, u kojoj nije ni drugome koristan ni sebi", da željno kliče k sebi „tvrdosrdnu, najpokonju, crnu zoru". — Druga skupina soneta iz god. 1850 i 1851

Digitized by Google

počima sonetom X, koji završuje dosadanji mu život ovimi riečmi: „Tako i meni god već trideseti i s njim konac mladosti nastade; s bogom dakle, vi časovi sveti uzhićenja i vjere i nade; prostodušnog srca čisti svjeti, s bogom za svedj“; pak se s gorkim podsmjehom — koji će mu odsad češće zatreptiti na usnama, ruga izpraznosti one sreće, što ju život tobož donosi mladosti a starost za njom tuži. Slična je misao u sonetu IX, koji retoričkim načinom izvodi reflexije o ništavosti ljudskoga života, u kojem vriedi ipak jedno: čeznja za ideali, makar ostaje neizpunjena. S tim je u savezu sonet VIII, koji očituje njegovu čeznju za skladom i pokojem u ljudstvu i u prirodi, i za to, „kada boja ljudi i prirode veće čuje užasne glasove gdje do njega sve bliže uzhode“, duša mu se hoće razsuti — pa tad pjesma jedino mu je utočište, on „zagrabi gusle javorove, novi David tješi svog Saula“. Sonet VII liepo označuje njegovu plemenitu ljubav prama Mletkinjici mladoj: srce mu tiho ponašaše se Ljeljom kao čuvarom svojim, ljubav svoju on je od svjetskoga trova uzvišenimi mislim ogradio, čarom plemenitih ćućenstva uzgojio, svih djela i truda, svih ganuća i požuda jedini provodič bijaše mu ljubav, ona jedina mu je mladost izbavila, da neklizne po strmini ljudskoj. Krasni su soneti I—IV, kojima se za uviek oprašta od svoje nesudjene drage. Za uspomenu splela mu je tobolac; na način pučkoga pjevaoca naš pjesnik nalazi u granah, žicah i uzah tobolca simbol onih „rana i bolesnica“, što su njih dvoje zadobili, onih suza, što su njih dvoje prolili. Na rastanku srce mu se razdvaja, ugasla je u njem i zadnja iskra; ali on nikad neće ni riečcom prikora uvriediti drage, on joj nezna nego zahvaliti, što mu se je duša sa srodnom dušom sukobila na svietu ovome, i što mu ona ostaje „svedjer spomen sjajni, da njim tješi doba sva ostala“; pak čini se, da taj spomen prosieva još u pjesmi iz god. 1858 „Crnooki“, kojoj pjesnik, imajuć na pameti lik svoga pravoga i jedinoga uzora, kaže: „ja ljubovnik niesam tvoj niti želim biti, košto niesam život svoj voljan porobiti“. — Cieloj povorci soneta pravi su završetak, kako se meni čini, soneti V i VI: izgubiv ljubu, kaže pjesnik, bit će mu ljubom pjesma, „vila iz gorice“, koja ga odvodi u ono blaženstvo nadzemaljsko, one dragoće vječne, koje pjesnik uživa „u kolu vila preko svieta ovoga, ondje, gdjeno milost sa stvorenjem vlada“ (sličnom mišlju završuje Žalostnica g. 1852); plastički opisuje pjesnik vilinsku družbu, uzimljuć opisnih crta iz pučke pjesme ali sastavljajuć cjelovitu sliku umjetničku, kao da mu lebdi pred očima kakov sli-

Digitized by Google

karski umotvor; a usred vilinskoga kola potanje opisuje „tri dikle“, kojim znamena (kako ni alegoričnomu sonetu XXIII) nemogu dohvatiti (gracije?); značajno je to, da, u cielom nizu soneta baš ova dva, gdje govori pjesnik o svom pjesničkom zvanju, imadu narodni kolorit, a svi su ostali (osim I) dikcijom posve zapadnjačkoga kroja.

Karagjurgjevku počeo je Pucić u Lucci g. 1847, a dovršio god. 1850. „Ulomci iz Gjurgjevice“, što ih je u Talijankah god. 1849 priobćio, samo su u tom pogledu upravo ulomci, što su bez završetka, ali inače su već gotova, savezna i posve jasna pjesan, te je zanimljivo sravnjivanje te pravo reći prvobitne Karagjurgjevke s onom dopunjenom, kakova je g. 1850 dovršena i zatim u Lukšićevu i u Paučevačkom izdanju štampana. Tim sravnjivanjem jasno spoznajemo osobiti način Pucićeva izradjivanja epske pjesme — (koji se je poslie i kod Cviete pokazao) — i relaciju pjesni njegove prema pučkoj epskoj pjesmi, prema umjetničkomu epu latinskomu i talijanskomu, i prema historičkim sgodam, kojeno je opjevao.

Karagjurgjevka spjevana je stanzom Tassova epa; svaki od tri spjeva ima duljinu kraćih spjeva oslobodjenoga Jerusolima. Sadanji proemij (I strofe 1—5) naknadno je dodan prvobitnomu obliku, sastavom je nalik na Tassov proemij, ma da mu je reć bi navlaš protivan načelnom mišlju; jer dočim Tasso kaže: „o musa, perdona, s' intesso fregi al ver“, Pucić kaže, da neće „pričat izmišljena djela“, nego voli, sliedeć starca Milovana, s vilom prostoga pjevača, koju u pomoć zove, pjevati samo „štono čisto za istinu znade“. Bez dvojbe se je Pucić držao što je više mogao onih povjestničkih viesti, koje su mu bile pri ruci, ali su mu ipak rabile, sliedeć klasičnu epsku tehniku, epizode lirske i opisne, koje su njegov samotvor, nije poviestnih sgoda izveo kronologičkim redom nego izvraćajuć ga umetao je na sgodnih mjestih u glavni čin retrospektivnih epizoda, a epski slog, premda je često vjerna kopija pučke pjesme, ipak se isto tako često povadja za osebinami Virgilijeva i Tassova epa.

Poslie proemija počima pjesnik prikazivanje glavne radnje istom kod onoga momenta, kad je knez Gjorgje već umaknuo iz Srbije a stradajući narod bježi izpred osilivših opet Turaka k Savi te vila plače nesreću svoga naroda. Na to pjesnik nadovezuje prikazu srbske prošlosti počam od doselitbe na jug sve do velikoga ustanka Gjorgjeva, pak pripovieda glavna bojna djela njegova i prvih mu vojvoda, te zametke prosvjetnoga rada u oslobodjenoj na pola zemlji, poslie čega nastupa okret na gorje, od kako Rusija nemože više pomagati Srbiji; sliedi prikaza načina i povoda, kako

Digitized by Google

je knez Gjorgje ostavio Srbiju — (tim se eto povraća pjesan k svomu početku) — sbog česa ga narodna vila kune i proriče mu onu kob, koja ga je napokon i stigla. Turci, zavladav opet zemljom, muče narod, dok mu nedotuži, te ga Miloš, drugi oslobo-ditelj, diže na noge i privede u bolje stanje; na koncu I. spjeva slavi pjesnik Miloša, ali ga zatim i ljuto kori sa silovitosti i vlasto-ljubja, za što da će ga stići pravedna kazna. — Ovo je sadržaj i prvobitnoga i potlanjega oblika I. spjeva; potlanji je nastao tako, da je pjesnik mnogimi umetnutimi strofami popunio spjev, i to strofom 18. dopunio je sliku vlasti Nemanjića spominjuć Savu svetitelja i rimsku posvetu prvoga kralja srbskoga, u strofi 25 i 26 popunio je sliku života Srbije od Kosova do pojava Gjorgjeva spominjuć narodne hajduke, strofami 51—53 popunio je razloge bjegu Gjorgjevu spominjuć rusko-francezki rat god. 1812 i njegove po Srbe nepovoljne posljedice, u strof. 63 i 64 popunio je sliku haranja turskoga poslie Gjorgjeva odlazka, strof. 69 slavi opet oslobodjenu Srbiju, a kako je nanovo spjevanim proemijem usavršio početak, tako je pridanom strofom 73 bolje zaokružio svršetak I spjeva; najznatniji pako u njem dopunak jest: umetnutimi strofami 29 do 40 i 42 do 48 potanje izvedeni opis sretnih bojeva Gjor-gjevih i poglavitih mu drugova. Na umjetni epski slog zanose: živi plastički opis bježećega k Savi naroda i bure na Savi te na Avali, koji opis završuje dugom prispodobom o buri na moru, dosta naličnom na Tassovu u IX 31 i 52 O.I.; u strofi 52 refleksija o promjenljivoj sreći, posve poput poznate Gundulićeve i ponjekle poput Tassove u II, 70; u strof. 44 i 45 duga prispodoba bitke s borbom valova i klisura, koja je prispodoba pravi locus communis klasičnoga epa; u strofi 62 prispodoba vile s pticom i u strofi 66 prispodoba srdjbe pučke sa plamom Vezuva — kakove se u Ene-jidi nalaze; u govoru vile strof. 57 do 61 apostrofa na slobodu — nalik na poznatu Gundulićevu u Osmanidi; podulje apostrofe na Rudnik, na Srbiju, na Miloša u zaglavnih strofah 67 do 73. A iz narodne epske pjesme crpljeni su mnogi stihovi u opisu tu-gujuće vile (strof. 13) i u opisu bojeva strof. 29—41, običajni uvodni uzklici, alegorija orla i zmaja strof. 51—53. — Za II spjev sadanje Karagjurgjevke upotriebio je ono 19 kitica treće česti prvobitnoga oblika, ali je mnogo dodavao i umetao tako, da novi oblik spjeva znatno više odgovara Tassovoj epskoj tehnici. Na početku je pri-dan za uvod umjetničkoga kroja opis moskovske ravnice, gdje bo-ravi zatočenik Gjorgje, i njegove čeznje za domovinom; toga je

Digitized by Google

kroja i opis jutra (strof. 4 i 5 — sravni u Tassovu O. J. X 5 i 7), kadno Gjorgje prvi put opet vidi Srbiju, a zatim je u prikazu Gjorgjevih uspomena na prošlost umetnuo kitieami 9—18 epizodu, kako je Gjorgje još čobanče topolsko na otmicu zadobio iz Jagnjila Jelu i s njom porod stekao, — ova je epizoda po tom, što je kulturna crta, i što retrospektivnim načinom uklada u tečaj glavnoga čina crtu iz prijašnjega života junakova, sasvim prema tehnici klasičnoga epa, ali slogom se sasvim povadja za pučkom pjesmom. Opis lika Karagjorgjeva popunio je umetnutimi stihovi u strof. 20 i 21, zatim je opis dubrave, mnogo zanoseći na slične opise Tassa, Ariosta i Gundulića, oživio dodajuć strofami 24 i 25 prikazu hitrih dubravskih životinja. Zatim je umetnuo cielu pjesmu čobanina u strof. 27—39, koji pjeva prvi ustanak Gjorgjev i drugova mu na dahije, dočim je u prvobitnom obliku samo na kratko spomenuo, da Gjorgje putujuć dubravom čuje pjesmu, kojom njega osloboditelja slavi čobanin, što junaka hrabri u njegovoj nakani, s kojom se vraća u Srbiju, da bi ju opet digao na Turčina; onaj podulji umetak jest, kao prikaza junakove prošlosti, prema kompoziciji umjetnoga epa, nu slogom je, kako i dolikuje, posve na pučku, te je na primjer uvodna prispodoba posve nalik na početak pjesme Asan-aginice. Prikazav zatim, kako se putnik Gjorgje svraća u kuću kuma svoga Vujice, te domaćica ga sama pogosti po narodnom običaju, opisuje nam pjesnik na polju môbu Vujičinu, u kojoj Gjorgje sve druge nadžnje, — tu je (sa strofom 50) prekinuta prvobitna Gjurgjevica; prijašnji opis môbe pjesnik je popunio strofami 48 i 49, oživljujuć obćenitu sliku individualnimi lici dvoje mladih, Nede i Milana.

Prikaza mobe, koja je kao kulturna crta prema umjetnoj epskoj tehnici, nasljeduje slog pače uzima ciele stihove pučke pjesme, pa takve je ruke i prikaza dalnja, kako se žnjači na večer igraju „slamke“, gdje se opet ističu Milan i Neda, pa kako za tim pod barjaci pjevajuć veselo gredu kući Vujičinoj; usred te seoske na pučku spjevane idile opis zahoda sunčana (u strofi 51) i Gjorgjeva pohoda na groblje, dočim se môba igra slamke, sasvim je kroja umjetničkoga, najpače sjetnimi reflexijami, koje usred one seoske spokojnosti krepkim kontrastom ističu junaka snujućega o težkih i velikih stvarih. Dočim je sva môba prošla veselo mimo Gjorgja na groblju, gdje morda leže njegovi bojni druzi Dragić, Čakić, sám se Vujica zaustavi kod njega, te mu Gjorgje, razloživ mu dugim zanosnim govorom novi nastali savez svete heterije pod okriljem Rusije, za-

Digitized by Google

povieda, neka nosi poruku knezu Milošu, da bi obojica složno, makar pod vodstvom Miloševim, opet digli narod na Turke i tim iz Srbije zaigrali kolo slobode balkanskih naroda.

Na ovo plemenito djelo Gjorgjevo pjesnik nadovezuje sjetnu reflexiju o ljudih Gjorgjeve ruke, koji se sasvim žrtvuju narodu, a jedina im je od biednoga naroda nagrada — ako se i nje dostanu — slavna uspomena za razliku od prokletih odmetnika; tako je II. spjev dovršen prema načinu lirskih reflexija Tassovih ili Camoëšovih. — Najviše umieće trebalo je pjesniku, koji je odlučio držati se istine, za III. spjev, gdje je prikaza nemile smrti junakove mogla izaći grozna; on je ipak nastojao da izadje veličajnostrašna, ganutljiva. Jedanaest uvodnih strofa opisuje noć tik prije one, kadno junak na vjeri pogiba; opis noći i noćnih bića, čovjeku strašnih i pogubnih, sasvim zanosi na umjetnu epiku latinsku i talijansku, a hoće svojim tamnim koloritom skladno pripraviti prikazu užasnoga zasjednoga ubojstva; pjesnik je, crpeć iz pučke bajke, opisao pustolovku, tenjca, vukodlaka, moru, tintilina, ali odmah zatim opisuje, crpeć i tu opisne crte iz narodne pjesme, sjajno kolo i piev vila, narodnih zaštitnica, čim se onaj prvanji tamni kolorit i zloslutni značaj opisa noći pobija. Sasvim je na umjetnu u strofi 12. opis jutra, gdjeno onaj „blaženi vilinski piev, komu odgovor vraćaju skladanja, kojiem vječno vrte se nebesa“ svu prirodu budi k novome životu, pa opet narodno ali ujedno čudno je, što sliedi: „još zavikne sa planine vila: oj Milošu, nigda ga ne spao! ugnjezdio zmaj ti se sred krila, — il ga prsni ili si propao“. Miloševa žena Ljuba, čuvši taj vilin poziv, doglašuje ga gospodaru i nagovori Miloša, da dade ubiti Gjorgja; i tako je vila potaknula ovo djelo, koje pjesnik proklinje. Pjesnik je oštro i nemilo a dramatički živo nacrtao sav prizor, kako Vujica donosi junakovu tajnu poruku Milošu, te ovaj s njim, na narodni način, utvrdjuje smrtno pobratinstvo, pak se zatim dugo opire plemenitije u njem čuvstvo hudomu nukanju ženinu, dok ga napokon žena ipak brigom za porodicu i strahom od Gjorgjeve silovitosti nesvlada, te on prokazuje Gjorgja veziru, zapovieda Vujici i čovjeku, koji žedja na Gjorgju izvršiti krvnu osvetu, neka ubiju Gjorgja na noćnom ročištu, gdje taj od Vujice ima čuti odgovor knežev. Srditom rukom nacrtav pjesnik ružne strasti, koje se za onoga prizora medju Vujicom, Ljubom i Milošem krutim načinom očituju, završuje pjesnik taj reć bi peripetijski odsjek glavne radnje reflexijom, kako izmedju izdaje i bratinstva, vjere i nevjere „na svijetu boj baš

Digitized by Google

jednak nije", pak se vraća k junaku svome, koji, povjerljiv, ni neslutećizdaje, nestrpljivo čeka do noći, kadno ide u kolibu sried dubrave na ročište. Pjesnik je umjetnom retorikom opisao užasnu buru te noći, koji opis ovdje bez dvojbe ima podati mrki, samomu koncu junakovu dolični kolorit, prikazao je vrlo vješto mienu strave i trenovne umirbe samotnoga junaka, komu se kroz mrku tamu, samo kadšto triesom za čas prekinutu, prividjaju u kolibi vrebajuća niema zasjedna strašila. Ganutljiva je usred toga mrklog užasa kontrastna svietla prikaza plemenitoga govora, s kojim se junak u svojoj nevolji utiče pod sveto okrilje svoga krstaša barjaka, što ga je u progonstvo oko pasa nosio te ga sad pred sobom razavija, kako je pod njim svedj sretno vojevao za krst i slobodu. Umoren silnom borbom različitih čuvstva, junak klone u san. Prikaza ovoga sna sasvim je prema umjetnoj epici Virgilijevoj i Tassovoj; san junakov daje nam tik prije konca njegova još jednom hitrim u natrag lietom pregledati sav prošasti mu život, iz kojega sjajni i blaženi idilni prizori silno kontrastiraju sa sadanjim biednim stanjem. Vidimo najprije one krajeve, odkud je zatočenik Gjorgje željno čekao povratak u domovinu: „čarobne stepe Rusije, pešćere starodavnoga Kijeva, ravnicu, gdje se Moskva lije, a nad njom Kremlj zlatovrhni sieva, pak Nevu, gdje se barjak vije najsilnijeg na svijetu cara, slavjanskoga sjever-gospodara" — (a on je otud bježao amo, da samotan u mraku kolibice grozno zaglavi); vidimo sjajne mu bojeve s Turci, a zatim gledamo idilnu sliku nevine mu čobanske mladosti, kad je stado pasuć „razglašao meke svrdonice", a pak zulum age, kojega pastir Gjorgje ubi, zatim radi toga bjeg Gjorgja s roditelji i s družbom kroz Srbiju k Savi, da se zaklone u Sriem, napokon gledamo onu prije prielaza zloudesnu razpru, kadno otac odluči Gjorgja prokazati Turkom, jer „bolje jedan nego svikolici", a majka te rieči, da bi spasila sina i sve druge, proti starcu obraća te onaj čas starac od puške pogiba. Za to davno nedjelo sad se junaku u snu prividja „očin kip" — takovih je prikaza i u Virgilija i u Tassa, ali ova je, prem vještačka i puna moralnoga značenja, užasnija: — „niema, suha, prozračna i blieda sjenka očeva diže se pred sinom, vrh čela smrznula joj se krv, a tim čelom tiče nebeske prostore, nekreće mrtvijem nogama a ipak se približuje Gjorgju i mrtve oči u oči mu upire" — on se prestrašen prene, na noge skoči, a u taj mah — kao da tik poslie zlodjela odmah sliedi božja kazna — zasjednici ga zaskoče i ubiju, te „na tlim mrtav vožd počiva, krstaš barjak lice mu pokriva",

Digitized by Google

još ubojica „s mrtva tiela glavu mu odvoji, i s jabukom ka Milošu kroči, da je pošlje caru u Stambulu, da nakiti saraja si kulu“. Sliedi nad mrtvim junakom vilina naricaljka, koja slogom sasvim oponaša tip pučki, ali sadržajem izkazuje sdvojnost pjesnikovu uslied takovih sgoda u njegovu narodu. Kako pučka naricaljka spominje starije pokojnike od roda, koje će na onome svietu sastanuti novi mrtvac: tako vila ovdje kaže Gjorgju, da će tamo susresti „ove zemlje davne gospodare,“ Teutu, Prevrata, Dukljanina, Upravdu, „su pet braće dvije sestre stare, s Krešimirom hrvatskog Porina“, pak bosanske, bugarske i primorske poglavite vladare, pak „dubrovačkih vidjet će vlastela: Gundulića, Pucića, Crievića“ — tako pjesnik obuhvaća sav jug slavenski, a pak sdvojno — kako je tadanjemu njegovu patriotskomu jadu a i nemilomu glavnomu predmetu pjesni dolikovalo — završuje: „vidjeti ćeš družbu im golemu vojevodâ, starih vitezova . . . koja korist narodu svojemu? pusta slava, na grobniku slova, lele! lele! grehota u svemu! bezslavno je pleme Slav-sinova!“ Još gorčija, ako je moguće, zadnja kitica kazuje, kako čobanin zakopa trup junakov „i za dušu zakla m' ovcu glupu — ovo čast je najpokonja bila crnog Gjorgja, stambolskog strašila“.

Puciću, i kao patriotu staroga dubrovačkoga kova, i kao prosviećenomu pjesniku umjetniku, bez dvojbe je bila velika muka izradjujuć ovu pjesan. Glede na njezin neutješni konac, težko bi se dalo razumjeti, kako se je on i htio dati na taj posao, kad nebi bilo vjerovatno, da je izprva mislio, da će prikaza sjajnoga junačtva oslobadjajućih se pod Gjorgjem i Milošem Srba prekriti nemilu prikazu Gjorgjeve smrti; Pucić je na čelu svojih najprije štampanih „Ulomaka“ napisao rieči Lamartinove, da je srbska poviest spretnija za epos nego li za historiju, a kad čitaš Ranke-ovo djelo, prizire ti se sjajnija, milija i utješenija epska prikaza srbskoga ustanka. Ali budući da se Puciću nije dalo snovati podulje epopeje, i budući da je morao nastojati o jedinstvu radnje, u kojoj je lik Gjorgjev, njegov život i konac imao biti glavna stvar, to se je pjesnik u prikazivanju junačkih bojeva morao stegnuti, a tim su u pjesmi pretegnuli prizori nemili. Nu Pucić je, kao vještak u reflexivnoj lirici i u živom opisivanju prirode i pučkoga života, epizodnim ukrašivanjem tê ruke prinio raznoličja i svjetla u tamnu sliku glavne radnje, pak je jakim kontrastom milotnih prizora i plemenitih reflexija prema prizorom strašnim donjekle ublažio grozotu junakove jadne sudbine, — donjekle samo, a to je ćutio i sam

Digitized by Google

te je svojoj ogorčenosti dao jaka oduška u zaglavnom spjevu. Prikazivanje njegovo u historijskom pogledu mnogo se slaže s Rankeovim (sravni: Die serbische Revolution, Berlin 1844, na str. 99, 100, 108, 118, 119, 141—145, 194—199, 236—249, 259, 289—292, 326, 337, 350—352) i s Nil-Popovljevim; gdje je njegovo nepovoljnije po glavne osobe, tu će on biti sliedio drugačije izvore. Pucić krivi ruskoga poklisara i Leontija, da su Gjorgja nagovorili na bjeg iz Srbije, Nil Popov ih pako pravda; pjesnik je izostavio nesretne bojeve g. 1813, čim bi bio jače motivirao odlazak Gjorgjev, sbog kojega Ranke nesudi junaka onako oštro kako pjesnik; u Rankea je manja krivina Gjorgjeva kod smrti otčeve i manja krivina Miloševa (Ljubičina uticanja historik ni nespominje) kod smrti Gjorgjeve no u pjesnika; samo je u tom pogledu pjesnikova prikaza junačkih ustaških bojeva povoljnija, što on nespominje Bećir-pašine pomoći kod otimanja Biograda dahijam, ni nespominje toga, da se je vojevalo izprva, a donjekle i poslie, više proti zulumčarom dahijam nego li proti sultanskoj vlasti, čim izlazi prikazani rat samosvjestniji i dostojniji. Napokon valja iztaknuti, da je Pucić poput pučke pjesme i poput umjetnoga epa Virgilijeva i Tassova upleo u razvitak ljudskih sgoda uticaj mitskoga, poglavito vilinskoga svieta; ali u pjesmi njegovoj, koja nije naivna epska kako pučka, nemoćna je vila čuvarica naroda i Gjorgja baš u najtežih prilikah, te sdvojna češće ostavlja zemlju, koje nije mogla od nesreće sačuvati, pače, što je još nepriličnije, sama Gjorgjeva vila proklinje štićenika svoga: „kada rodnog kraja dostignuo, bez svjedoka tavno poginuo“, a druga vila, Miloševa, svojim alegorijskim pozivom baš potiče na smak junakov.

Pojedine manje pjesme iz god. 1848 do 1852, kao što su: Adamu Mickieviću, Na grobu Danta, Jelačiću banu, Petrogradu, Pazar, i Žalostnica, ponajsjajniji su plodovi Pucića u ozbiljnoj vrsti lirskoj; uzvišene misli prikazuje svedj kratko, plastično, plemenito ozbilje prekida kadšto bolnim podsmjehom ili oštrim podrugom, kojim kazni skvrnitelja svetinjâ naroda, svetinjâ ljudstva. Najpodpuniji izraz njegova pjesničkoga bića jest krasna „Žalostnica“ iz god. 1852, poslie koje šuti pune četiri godine. Tom pjesmom prikazan je Pucić, domovine lišeni stari vlastelin dubrovački; koji tražeć duši lieka po svem svietu putuje, uživajuć djela znanosti i umjetnosti; ali se nigdje nemože smiriti, jer nigdje još nije ljudstvo savilo onakove domovine, za kojom njegov duh čezne, a koja je „kano sunce prosvietljena, slobodna ko more“. Za to svud po svietu motri ljude

Digitized by Google

s podsmjehom na ustima a sa suzom u sažalnom, oštrovidnom oku; tek u samoći uz obalu morsku, zaboraviv na sviet ljudski a zadubljen u veličajnost i u milotu prirode, tu istom mine ga sva gorčina, duša mu oživi, razgrije se i uznese gore, te on sada nalazi svoju na zemlji zalud traženu domovinu „u družbi s duhovima koji svijet brane". Čini mi se, da je ova elegija vršak poezije Pucićeve, ognjište, u kojem se sastaju sve osebite zrake njegova ćućenja i mišljenja; to je sigurno, da ova elegija sastavlja u jednu harmonijski završenu cjelost misli i čuvstva, štono su u četiri za njegovu individualnost vrlo značajna soneta (XXII, XIX, XIV i V) u razno doba i bez saveza prikazana. Isto tako je slog Žalostnice upravo tip osobitoga Pucićeva sloga, komu je obilježje omjeren humor, kratkorjeka jasna plastika i krepko kontrastiranje sjene i svjetla. Reć bi pod sjenom „Žalostnice" počiva Pucić neradin od godine 1852—1856, kao da mu ojadjena duša treba odmora i čeka istom znakovâ okretu narodnoga bitka na bolje.

IV.

Pošto je od god. 1852 do 1856 mirovao, prvo je, što ga te godine povraća k radnji, misao na njegov stari Dubrovnik. On izdaje god. 1856 prvu na hrvatskom jeziku „Povjestnicu Dubrovnika"; to je skraćen prevod Restijeve kronike, a siže do god. 1358; nastavak pako do g. 1423 priobćio je poslie u drugom svojem djelu. Iste godine počima najveću svoju pjesan Cvietu, koja takodjer radi o Dubrovniku; svršuje ju pak istom god. 1863. U „Osservatore Dalmato" priobći god. 1856 one listove, koje mu pisa o slovinskoj četiri vieka staroj naseobini u Italiji profesor de Rubertis, sam rodom iz njezina krila; a već god. 1853 bješe Pucić, boraveć u Napulju, obaznao za nju, kako je sačuvala svoj jezik, i započeo dopisivati, te je tako i tu pokazao, kako je bližan spasiti ili bar zanimanju domorodaca preporučiti slovinstvo, gdje god ga nadje.

Godine 1857 izdaje u Trstu knjižicu: „Platunov pir, ili razgovor o ljubavi. Ponašio i na vjenčanom piru svoje sestre Ane s knezom Marinicom Gjurgjićem, vlastelinom dubrovačkim, poklonio Orsat Pucić". U opazci kaže: „Agatonov govor i Sokratov vjerno su prevedeni na naš jezik, ostalo sve je skraćeno". Kad sravnimo s izvornikom, vidimo da to nije pravi prievod, nego je Pucić preudesio tako, da je iz dialoga Platonova izpustio početak i konac i sve što mu nije bilo prema prigodnoj namjeri knjižice. Ni sami

Digitized by Google

govori Agatonov i Sokratov nisu točno nego slobodno prevedeni (po koji put nije pogodjena misao izvornikova). Prevodilac nije nastojao, da prievodom oponaša Gorgijanski slog Agatonova govora, a zna se, da je Platon navlaš oponašajuć u govoru Agatona, Gorgijina učenika, slog Gorgijin, htio na vidjelo iznieti izpraznost kićene retorike sofista; naročito nije prevodilac oponašao mnogi parison i homoioteleuton u početku Agatonova govora, nego samo po gdjekoji na koncu. Svatko će se nasladjivati mnogimi krasotami prievoda, a njeki sude, da je taj prievod uzor proze. I on je jedna od onih svezâ, koja spaja Pucića sa starimi Dubrovčani, koji su ljubili prevadjati grčka djela, baviti se Platonovom naukom. Povod njegovu djelcu „Platonov pir“ svjedoči, kako se u dubrovačkoga vlastelina udružuje rodbinska nježnost s ukusom klasičke obrazovanosti.

Obilniji mu je književni rad god. 1858. Mjeseca siečnja priobćuje u tri broja zagrebačkoga „Katoličkoga lista“ podulji članak ob onom „Ljetopisu crkvenom XVII. vieka“, o kojem bješe već prije mnogo godina u Danici pisao, a I. Kukuljević bio je u Arkivu IV., 376 izviestio o podpunijem rimskom primjerku toga ljetopisa. Navodi iz rukopisa više ulomaka, ponajviše o sv. Cirilu i Metodu, te o slovinskom bogoslužju u Moravskoj, Bugarskoj, Srbiji, Dalmaciji; zatim o sv. Savi „srbske zemlje arhibiskupu, sinu roditeljâ, koji u skupu svete rimske crkve živiahu, kako se kupi od poslanicâ kralja Stefana, brata Savina, Inočenciu III. poslanih“; o Stjepanu Urošu Milutinu, koji u Baru sv. Nikoli posveti sliku, o Milutinu „sinu Stjepana II. i Jelene kraljice franačkieh kraljevâ roda, o kojem krepko drži pisac, da je u jedinstvu sv. rimske crkve priminuo“; o Ivanu Dalmatinu, „rodom iz ove naše kotorske biskupije, koji je g. 1453 pri obrani Carigrada bio odličan vitez“ — po imenu Ivan Oršić; o slavnom papi na koncu XVI. vieka Sixtu V., kojemu otac bijaše iz kotorskoga Kruševca, te je zato papa nosio grb, koji znači Dalmaciju i rečeno otčevo rodno mjesto. Pucić dokazuje iz djela Illyricum sacrum, pak iz Bašićeva god. 1853 izašloga spisa o trima slavnima Peraštanima, a takodjer iz više izreka samoga ljetopisca, koji se kaže „na vladanju crkve dukljanske i barske nasljednik Petra arhibiskupa Dalmacije i Slavonije“, — da je pisac toga crkvenoga ljetopisa bio Peraštanin Andrija Zmajević (živio do g. 1676), komu je grobna ploča u peraštanskoj crkvi, a piše se na njoj, da je on bio g. 1676 arhibiskup barski i dukljanski i „regni Serviae primas“. „Iz ovoga nadpisa

Digitized by Google

— kaže Pucić — vidimo slavni običaj svete rimske crkve, koja, kako je jednom pripoznala srbsko kraljevstvo, tako se je svedj ne samo za njega brinula, nego još svedjer je tursko carstvo gledala kako privremeno nasilje, a srbsko kraljevstvo kako zakonito, pravo i neugasivo, te je za nj svedj postavljala crkovne njezine poglavice: primas regni Serviae". S tim u savezu kaže Pucić: „Arhibiskup Andrija Zmajević u sve doba svoga vladanja bio je u velike čašćen ne samo od katolika, nego i od Turaka, dapače i od hrišćana; živio je u Paštrovićih, gdje su svi ljudi iztočnog izpoviedanja, a Bašić pripovieda, da bi ga isti kaludjeri došli moliti, neka u njihovoj crkvi ovrši službu božju na njegovu, a u Coletia čitamo, kako jednoč iz kraljevskog onog samostana, koga vele da je Kosava udova Vladislava kralja srbskoga sazdala, iguman u ruhu svetčanom i svi samostanci u provodu svetčanom u susret mu dodjoše i u crkvu ga uz sveto pojanje uvedoše. Plemeniti u istinu primjer narodne ljubavi prema čovjeku poznate krieposti, koja je jača nego sve one mnogovječne omraze, koje razdielivši liepi srbski narod baciše ga i u propast".

Mjeseca svibnja 1858 izdaje u Biogradu („po odluci kneza Aleksandra Karagjorgjevića i srbskoga savjeta, o narodnom trošku srbskom") prvu knjigu djela: *Spomenici srbski* od g. 1395—1423, to jest pisma pisana od republike dubrovačke kraljevom, despotom, vojvodam i knezovom srbskijem, bosanskijem i primorskijem. „Prepisao ih iz dubrovačke arhive knez Medo Pucić, vlastelin dubrovački, grof zagorski, vitez johanitski, komornik njeg. kralj. visosti španjskog infanta vojvode od Parme, član rimske akademije od kvirita i c. kr. bečkoga družtva za iztraživanje i sačuvanje starina". Ta prva knjiga ima preko 300 pisama, malne sva su ćirilicom, samo malo ih je latinskih i talijanskih. Najglavniji dio tih spomenikâ jest prepis teksta „srbskoga" t. j. ćirilicom pisanoga od konca 14. i početka 15. vieka; taj vrlo dobro sačuvani tekst, nalazeći se u dubrovačkom arkivu, ide od g. 1395 do 1423, a sastavio ga je „Kristoforović srbski kancler (cancelarius schlavicus)" time, da je u jednu knjigu prepisivao sva ona pisma, koja je po nalogu dubrovačke republike pisao različitim „kraljevima, despotima, vojvodama, knezovima i vlastelima srbskiem, bosanskiem, dalmatinskiem i primorskiem". Da se razumiju okolnosti, koje su uzrokovale ona pisma, Pucić je u uvodu djela priobćio kratku dubrovačku povjestnicu onoga doba (od 1358 do 1423), a to nije nego nastavak njegova izvadka i prievoda iz rukopisa „Cronaca

Digitized by Google

di Ragusa del senatore Giugnio Resti" (1735), odakle je odsjek obsižući dobu od g. 650 do 1358 bio skratio i preveo već g. 1856 te pod naslovom „dubrovačka poviest" izdao u Glasniku dalmatinskom. Da još više olakša razumljivanje spomenikâ, razsvietlio ih je primjetbami, koje su „doslovce" prepisane iz suvremenih službenih spisa dubrovačke republike, kao što su: zapisnici vieća, nalozi dani poklisarom u Srbiju, Bosnu i Ugarsku, i poklisarski izvještaji, tako da sve, štogod je u knjizi, „mora se smatrati kao pravi službeni spomenik onoga doba". Druga knjiga tih spomenika izašla je tek g. 1862; tu ima za polovicu manje pisama no u prvoj, većina ih je ćirilicom, ali dosta ih je latinskih, pomanje talijanskih. Ova druga knjiga ima dva dodatka; u prvom su: „Zakoni o Srbima, — što se nalaze u dubrovačkijem zakonicima". U tih zakonih nahode se osobiti članci, kako da se vlada „sa Srbljima; kao što se je — veli Pucić — u dubrovačkoj kancelariji sama Srbija nazivala Sclavonia, tako se u zakonima Srblji nazivlju Sclavi". Pa za to Pucić u svoj prvi dodatak prepisuje sve dubrovačke zakone, koji nose naslov: „de Sclavis". Ali iz primjetaba samoga Pucića pak iz samih pisama razabire se, da je obseg naziva „sclavus" širji od naziva „srbski", pa tako je i sam glavni naslov Pucićeva djela „srbski spomenici" preuzak. Drugi dodatak sadržaje zakone dubrovačke o novcih. — Znamenitost ovoga Pucićeva djela kaže se sama sobom, te su iz njega potlanji iztraživaoci mnogo gradje crpili.

Odkada god. 1860 javne okolnosti narodnje na bolje okrenuše, plodnija je znanstvena i pjesnička snaga Pucićeva; ona jenjava tek god. 1867, kadno se napokon pokaza slabi uspjeh velikim nadam i naporom hrvatskoga naroda u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Slika Pucićeva života ostala bi manjkava, kad se nebi iztaknuo njegov javni rad za popravak političkoga položaja hrvatskoga; zato ću ovdje priobćiti njegove o tom glavne izjave na koncu godine 1860 i u prvoj polovici god. 1861. (Gledaj članke njegove u Pozoru od 1860 broj 3, 13, 63, 72, od g. 1861 br. 16 i 96, sravni još br. 10, 26, 46, 60 i 69).

Pucić, ustajuć proti braniteljem talijanstva u Dalmaciji i pobijajuć mnienje, da bi Dalmacija bez talijanskoga (mletačkoga) podanstva bila kako i Bosna s Hercegovinom upala u tursko robstvo, veli, da poviest baš protivno dokazuje, jer da je Dalmacija više branila Mletke nego li Mletci Dalmaciju: Moriju, Kandiju, Kipar Arbaniju s većim su naporom branili Mletčići od Turaka nego

Digitized by Google

li Dalmaciju, pa ipak nju uzdržaše a one krajeve izgubiše, čemu da je razlog taj, što je u obrani Dalmacije uleglo nješto, čega u Grčkoj i Arbanaškoj nebijaše, i što upravo i jest održalo pobjedu, a to bijaše „slovinsko" junačtvo bokeljskih i dalmatinskih vitezova; Dubrovnik, „slovinska Atina", sačuvao je bez talijanske pomoći svoju nezavisnost, isto tako Crnagora, „slovinska Sparta", pak u tom kolu treća je družica „ona sestra Hrvatska, s kojom su negda Dalmatinci prije mletačkoga gospodovanja dielili toliko doba sreću i nesreću, a koja je sama samcata, baš i onda, kad je turski paša zapoviedao Magjarom u Budimu, viteški branila i do svrhe sačuvala slobodu svoju od turske napasti, tako da dobije slavno ime: antemurale Europae". Zato svaki valjani sin Dalmacije dužan je neponizavati imena i hrabrosti svoga „slovinskoga" naroda, nit uzvisivati tudjina; poniznost je kršćanska kriepost, koja će odvesti čovjeka po smrti u raj, ali prije smrti u gradjanskom i narodnom životu poniznost nije kriepost nego ljaga, koju svaki rodoljubac valja da se potrudi kako će očistiti a nekmoli umnožiti; kao što svaki pravi Talijanac znade, što je: „la conscienza d' un nervo nel braccio". Mletčani, Francezi, Austrijanci: svi su redom radili proti prirodnomu pravu i potrebi prosvjetnoj jednoga „slovinskoga" naroda u Dalmaciji. Treba da se ukloni nametnuto talijanstvo iz škole i ureda, te „slovinstvo" svigdje u svoje prirodno pravo stupi. — Pucić se raduje pripravam za svetkovinu stogodišnjice Kačićeve, kad će se Dalmatinci prvi put pokazati kao „čisti Slavjani". Takve svetkovine mnogo vriede za narodnost, kako su njekoč bogoljubne svetkovine koristile kršćanstvu; „kršćanskimi su svetkovinami prezreni s prva, pa poslie proslavljeni sljedbenici Izraelićana obražavali bogoljubnu česticu duševnoga življa novoga svieta, umne sile; kršćanstvo je za svedj slomilo starinsko nasilje, te povrativši odkupljenomu čovjeku izvornu jednakost, zaštitilo mu je slobodu zakoni, pravî, umnom i duhovnom silom". Sudbina dalmatinska nerazdieljena je od sudbine ostalih slavjanskih zemalja; tu on ima — kaže Pucić — na umu „slavjansku zemlju na jugu, naime hrvatsko-srbsku"; nemari izbjeći naslov panslaviste, jer nema uzroka da taji, što je svedj izpoviedao, ali „košulja je bliža haljine, a hrvatsko-srpsko nam je koljeno pravo svoje koljeno, svoje pleme, svoj narod". Zato on sudi, da ako obće mnienje u Dalmaciji poteče onom jarugom, kakovom i drugovdje, to će uvidjeti nepriliku osamoćenja, a korist i slavu onu što izvire iz sabranja silâ, te će uzhtjeti, da se Dalmacija sadruži

Digitized by Google

u jedno tielo sa onom „hrvatsko-srbskom“ braćom, štono žive pod ustavnim viencem. Pucić upućuje na izgled, koji je dala Italija, gdjeno je još nedavno svatko opetovao Dantove stihove i žalio se što u njoj „l' un l' altro rode — di quei, che un muro ed una fossa serrà“, a danas su ti stihovi anakronizam; pa tko bi, pita, uzkratio s toga pohvalu Talijancem, tko li bi zanjekao, da ih je na to dovela, bolje i sigurnije od bojne sreće, sila obćega mnienja, koja prije ili poslie mora da se djelom objavi? Nam nije nuždno, nastavlja, onoliko žrtve koliko njim, naša je sreća u našoj ruci: naša nas braća austro-ugarski Srbo-Hrvati sami pozivlju u bratsko kolo, obaziraju se na njekadašnju historičku svezu medju Dalmacijom i Hrvatskom, a eto i mi, hoćemo li da se u što slavno zagledamo, valja da se prošlosti obratimo“. I svetkovinom Kačićevom obraćaju Dalmatinci pogled na prošlost i hoće da spomenik sagrade „onoj poštenoj slavjanskoj duši našega Kačića, koji izpjeva historiju srbsko-hrvatsku, predade je prostom narodu dalmatinskome, silno se uzprotivi potalijančenju i svedj živu uzdrži u narodu misao srodnog bratstva sa Hrvati. Osnovu, što je još nazad sto godina Kačić položio, treba da mi danas u djelo privedemo, treba da se očito razjasni i prosija neobhodnost sdruženja braće u jednu obitelj, neobhodnost sdruženja Dalmacije sa Hrvatskom u jedno bratstvo, treba da se sloga o kojoj su naši i njihovi pjesnici dovoljno jur pjevali, već jednom na vidjelo iznese“. Pak završuje: „Slava vam, pjesnici, slava! Vi ste predteče spasonosne misli, izpovjednici istine, oglasnici duševne potrebe, objavnici srdačnoga zahtjeva, izraznici prave mudrine, utješitelji naroda, slavoslovitelji junačtva, osramotitelji halavstva, ovječitelji slave, ponovitelji starine, sahranitelji sadašnjosti, proroci budućnosti. Slava pjesnikom! Što bi od svieta bilo, da mu nije Davida, Kalidase, Omira, Virgilija, Danta, Shakespeara, Voltaira, Schillera, Mickiewicza, Puškina? Što bi od prostog Dalmatinca bilo, da mu nije Kačića?“ — Sdruženje Dubrovnika i Dalmacije s Hrvatskom zagovara on takodjer na temelju historičkoga prava. Glede Dubrovnika spominje ugovor njegov g. 1357 s krunom ugarsko-hrvatskom, u kojem Dubrovčani kažu „mi jesmo svete krune priklada . . . jesmo vsi (naime: ban dalmatinski i republika dubrovačka) ljudije jednoga gospodina“ (sravni „Srbske spomenike I., 135); a, bivši mohačkom bitkom taj savez oslabljen, ponovi se s kraljem Leopoldom te je vjerno obdržavan do Napoleonova zavladanja, „triš na god pjevala se u prestolnoj dubrovačkoj crkvi laus: „domino regi nostro, Ungariae,

Digitized by Google

Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, salus, honor, vita et victoria". Prema § 94 bečkoga kongresa poslie pada Napoleonova preuzimljuć car austrijanski a kralj ugarsko-hrvatski dubrovačko zemljište, sigurno nije, veli Pucić, tim kralj za svedj uništio nego je povratio stara diplomatička snošenja medju krunom i njezinim prikladom, Dubrovnikom. Što se pak Dalmacije tiče, bila je — veli Pucić — sve do god. 1420 skupa s Hrvatskom banovina, a u novije doba (1797) zavlada ju vojskom po smislu 1. tajnog članka Leobenskog ugovora Franjo car rimski a kralj ugarsko-hrvatski, „da bi — kako u ondašnjoj proklamaciji govoraše — sahranio svoje staro i neoprovrgljivo pravo", što mu je i 6. člankom u Campo Formio pripoznato; a to staro pravo nije rimsko imperatorsko nego ugarsko-hrvatsko kraljevsko. Bečki kongres g. 1815 u svom 62. članku uništio je one Požunske (1805) i Schönbrunnske (1809) uvjete, u kojih se bješe car i kralj odrekao Dalmacije, i opet je stari ugarsko-hrvatski kralj a novi austrijski car zavladao Dalmacijom onim naslovom, kako i prvi put, to jest starim ugarsko-hrvatskim pravom. Ovako utvrdivši (uz poziv na Histoire abregée de traités de paix etc. par Schoell, Bruxelles 1836) svoj nazor o pravnoj strani sdruženja Dubrovnika i Dalmacije s Hrvatskom, izjavljuje se otvorenim pismom na Ivana Kukuljevića Sakcinskoga o načinu toga sdruženja: ima biti sjedinjenje. On naime traži ugarsko-hrvatski ustav i za Dalmaciju, te se ona ima ustrojiti u županije, kojih izabranici imadu sa izabranici hrvatskih te slavonskih županija sačiniti jedno političko tielo, jedan sabor, te ovaj vieća o cieloj zemaljskoj upravi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije; središte županijskih uprava ima biti bansko vieće u Zagrebu, a dalmatinska gubernija nebi mogla drugako ostati nego najviše kao odsjek banskoga vieća. „Danas — završuje Pucić, nišaneć na njeke tadanje protivnike — Dalmatinac i Dubrovčanin plaši se hrvatske družbe, jer misli, da bit Hrvatom isto je što pušku na rame i u soldate; no kad djelom obazna, da bit Hrvatom znači biti slobodnim sinom ustavne kraljevine, svak će u družtvo polećeti". Nazori Pucićevi o pravnom temelju i načinu sjedinjenja Dalmacije i Dubrovnika s Hrvatskom posve su suglasni sa zaključci tadanje banske konferencije u Zagrebu, koji bijahu odjek obćenitomu pravnomu osvjedočenju i zahtjevu svega naroda hrvatskoga u Hrvatskoj i Slavoniji. Pucić je uztrajno branio svoja načela proti neprijateljem ili protivnikom sjedinjenja, medju kojimi je Ilija grof Dedo Janković svojimi izjavami novinskimi bio kao stjegonoša posebne

Digitized by Google

jedne skupine, koje netreba pobliže obilježivati. Za uztuk napisani su Pucićevi u ono doba mnogo spominjani Dubrovački razlozi. „Drugačiji su, kaže, dubrovački razlozi, drugačiji su dalmatinski. Dok Dubrovnik od početka 15. vieka pa do ovoga pod zaštitom svete ugarsko-hrvatske krune izobrazavaše historičku svoju i čudnovatu osebnost, primorski Dalmatinci — (drugo je, veli, nutarnja Dalmacija, jezgra i srce plemenitih Dalmatinaca) pod mletačkim nasiljem sve dublje i dublje propadaše i k tudjinstvu pripadaše; za to i dan današnji Dubrovčanin bi radje prionuo narodu — a primorski Dalmatinac tudjinstvu; nije dakle čudo, ako Dubrovčanin slabo mari za posebnu dalmatinsku autonomiju, on se svedj dičio svojim slavjanstvom, a Dalmatinac? Njetko, da bi umanjio dalmatinsko slavjanstvo, nestidi se reći, da je dalmatinski narod, osim slavjanski, i talijanski narod, i španjolski narod, i arnautski narod, i židovski narod, i ciganski narod, i taj babilon — to nevjerojatno neznanstvo uzrokovalo je ovih dana toliku smutnju u narodu, i samo, jer pukne glas o sdruženju Dalmacije sa Hrvatskom, tolike su občine ili same ili potaknute odmah protestovale, premda nisu nikako znale, proti čemu protestuju. Podiže se žamor: nećemo pod Hrvate; a Hrvati nikad i nepomisliše, da ih poda se metnu, nego kako braća da ih sa sobom sdruže i s neustavnoga na ustavan život privedu. Dodje i dubrovačkoj municipiji zadarski poziv, da pristane k protestu, ali naravno neuspije ni malo. To strašilo sdruženja nije za Dubrovčanina nikakvo strašilo; u Dubrovniku nestoje nikakvi Talijani, da se plaše za svoju narodnost; Dubrovnik, odkad je pod njemačko-zadarskom gubernijom, svaki je dan vidio gdje mu vehnu stari izvori blagostanja, pa nemože pregorjeti, da u ovo petdeset godina mira svaki je dan jače propadao, i mjesto, što je od basničkog doba do jučer bilo središte prosvjete, bogatstva, trgovine, postalo je gomila bezkućnika i bezobraznika. Dubrovnik nema dakle uzroka, da vidi u ukinuću zadarske gubernije gubitak kakav svoj, pače podpunijem izvršenjem cesarske izjave od 5. prosinca 1860 (da se Dalmacija ima sdružiti s Hrvatskom) nemože nego dobiti u svakom pogledu. Što mu je do sada predstavljala dalmatinska autonomija? Jednakost podnašanja svih tegoba austrijanske carevine a veliku razliku uživanja austrijanskih pravica. A što mu predstavlja družba s Hrvatskom? Povratak pod onu krunu, pod čijom je sjenom svaku slobodu toliko vjekova uživao. Slavne pactiones medju Dubrovnikom i krunom od 1357, ponovljene traktatom od 1684, nisu nikad bile nit

Digitized by Google

su mogle biti pravedno od kraljeva opozvane. Historičko pravo, kad nije skopčano s narodnim, istina je, malo vriedi; ali kad je, kako ovdje, skopčano s njim, neprocjenivo je blago, koga svak mora da zaljubi i pri srcu drži. S toga svaki Dubrovčanin mora da zaljubi i pri srcu drži družtvo s Hrvati". — Uz ovakovo nastojanje Meda pristajahu najpoglavitiji ljudi u Dubrovniku i u Boci kotorskoj; u Kotoru skupština svih općina jednoglasno zaključi, moliti u cara sdruženje s Hrvatskom bez odluke dalmatinskoga sabora, te odašalje poslanstvo u Dubrovnik, da bi se i on pridružio toj molbi; pak Dubrovčani odpremiše kneza Nika velikoga Pucića s onimi odabranici bokeljskimi u Beč, gdje u cara zamoliše obećano sdruženje s Hrvatskom. Knez Niko razloži iz Beča svoj program otvorenim pismom na svoje sugradjane, sasvim suglasan s Medom i s rodoljubi u Hrvatskoj; a knezovi Medo, Rafo i Marko Pucići bili su sudjeni na globu za to, što su dielili pučanstvu ono pismo. Pod konac travnja 1861 Medo, pišući o viećanju dalmatinskoga sabora, kori, što je većina odbila sdruženje s Hrvatskom, ali kaže, da to nije glas naroda, jer su zastupnici u saboru pretežno činovnici; spominje progone i nasilja, što da ih je činila i čini birokracija proti prijateljem sdruženja, najpače da je progonila Dubrovčane i Kotorane tamnicom i okovî. „Dakle — veli — onaj zaključak saborski nije nego plod spletaka za podati vladi gotov izgovor, ako neuzhtije, da se kraljeva rieč do djela izvede". Ovim završuju tadanje Medove javne izjave, koje pokazuju njegovu revnu brigu oko izvedenja historičkoga i prirodnoga prava hrvatskoga naroda.

U zagrebačkom almanaku Leptiru za god. 1860 priobćuje Pucić svoj prievod VIII spjeva Odiseje. Iste godine izdaje u Zadru djelo, kojim se povraća na svoje u mladosti radnje oko našega narodnoga pjesničtva: „Dei canti popolari illirici", talijanski prievod njekojih Mickievićevih predavanja u College-u de France, po franccezkom izdanju od g. 1849 (poljski i njemački prievod bješe već g. 1843 štampan). Pucićev prievod sadržaje dio petnaestoga, a podpuna predavanja šestnaesto do dvaestdrugoga. Pridodao je prevedene podpune tekstove svih onih junačkih i ženskih narodnih pjesama, koje Mickiević u predavanjih citira, a takodjer mnoge svoje historične i književne opazke; svrha je njegovu djelu, veli, da pobudi u občinstvu ljubav za onu divnu posve samoniklu svojinu našu, koja se zove: narodne pjesme srbske; priobćuje takodjer iz razprave Rusa Bodjanskoga, koju obećaje da će svu naskoro prevesti, glavna

Digitized by Google

obilježja narodnoga slavenskoga pjesničtva. U predgovoru (u Dubrovniku ožujka 1860) kazuje, zašto na mjesto Mickievićeva naziva „srbske pjesme“ rabi ovdje naziv „canti illirici“. Veli, da hoće tako talijanskomu čitaocu naznačiti običnijim premda manje točnim izrazom onu zemlju, o kojoj se radi; te su naime pjesme, kaže, svojina one česti Slavena, koji su stanovnici Slavonije, Srbije, Crnegore, Bosne, Hercegovine i jednoga diela Dalmacije, te koji su u sredini medj Bugari i Hrvati, govore najljepšim narječjem i imadu najljepšu književnost. Taj nedokazani, i nesamo neistiniti nego i za sve, kako će budućnost bezdvojbeno dokazati, vrlo pogubni nazor o narodnostih južno-slovenskih više puta kazuje Pucić poslie godine 1860.

Još sredinom g. 1860 svršava svoj obećani prievod razprave Bodjanskoga, koji god. 1861 izadje u Zadru pod naslovom: *Della poesia popolare slava*, discorso di Giuseppe Bodjanski; versione dal russo di Orsato Pozza. I tu dodaje prevodilac svojih historičkih i književnih opazaka. U predgovoru (u Dubrovniku srpnja 1860) kaže, da ruski pisac izvrstno izlaže preimućtva slavenskoga narodnoga pjesničtva i prikazuje značaj svake glavne grane slavenskoga plemena. Iz te činjenice — veli Pucić — što je pučko pjesničtvo jedina klasična stvar, što ju na polju književnom proizvedoše Slaveni, premda ima tolik broj umjetnih pjesnika njihovih, — sliedi sigurno, da sav život i sva tvorna sila Slavenâ stoji u puku, te su Slaveni narod nada sve druge demokratičan, a to da je jamačno bio razlog tomu, što Slaveni, dok bijaše Europa uredjena na aristokratičku, malo — prema ostalim narodom — utjecahu u život evropski, i što aristokracija, pošto se bješe uvriežila kod Slavena i primila tu oblike stranske, feudalne, morade se malo po malo odvojiti od puka, odroditi se i postati njemačka, magjarska ili turska. Dakle, kad sa razspom staroga reda nadodje demokratički ustroj Europe, slavenstvo će, — sudi Pucić poput mnogih slavenskih pisaca — zapasti znatan zadatak, te je vriedno da sviet upozna slavenske institucije. Koji su ih dosad iztraživali, kako se u njekih stranah sačuvaše a u obiteljskom se životu jako uzdržavaju, — misle, da su načela slavenskoga života sasvim oprečna onomu obliku sile i absolutne vlasti, koji je oblik Evropi nametnulo ratoborno i reć bi sasvim germanstvom zadahnuto srednje doba, dočim su naprotiv temelji slavenskomu životu: udružba i slobodan izbor. Ovi oblici rabili su Slavenom u najranije doba, kako pokazuju na skrajnom sjeveru stare republike Novgorod i Pskov, a na skrajnom jugu

Digitized by Google

od vjekova postojala republika Dubrovnik, pak čudno je suglasje, da se je upravljajući sbor i ondje na sjeveru i ovdje na jugu zvao istim imenom: vieće. Pak nesamo u najranije nego u svako doba, gdje god su prilike tomu prijale, rabili su Slavenom svoji oblici, udružba i slobodan izbor, kako to pokazuju one čudnovate republike Kozakâ, i ono isto tako čudno ustrojstvo bratstvâ crnogorskih, kojim je na čelu vladika, a najvećma su se razvili oni oblici u republici poljskoj, koju je sastavljala njeka osobita aristokracija, te ju njeki nazva demokracijom plemićkom pod predsjedničtvom izbirna vladara. I danas u Srbiji, primietiti će Pucić, nije vrhovna vlast u izabranoga kneza nego u skupštine, koja i bira i skida kneza i nadzire svu upravu njegovu, kako to donjekle činjaše njekoč za nasljednoga carstva sbor iliti narodna skupština. Porota po sudu uglednih strukovnjaka polazi od Slavena, pa makar se Niemci hvale, da oni imaju starijih spomena o takovu načinu suda kao o svojem osebitom, ipak nijedan poznavalac naravi naroda jednoga i drugoga neće dvojiti, da je porota slavenskoga izvora. Zadružna narav Slavenâ očituje se u onih seljačkih udružbah, što se u Rusiji zovu obštine a kod južnih Slavena upravo zadruge, zatim u obrtnih udružbah prostoga puka ruskoga, u vjerskih udružbah Moravske braće, u ratničkih udružbah kod Srba, što se zovu pobratinstva, i u „družinah" ruskih, koje se stvaraju same sobom, čim zaprieti domovini pogibelj, nadalje u onih „družinah", u koje se mladež dubrovačka sakupljaše za rat, napokon u samom ustroju obitelji slavenske, koja često brojeć vrlo mnogo čeljadi ima na čelu gospodara domaćina, a taj netreba da je ni otac ni najstariji u kući, nego je onaj, koga svi, držeć ga najmudrijim, izaberu za glavu kuće te je njegova vlast svedj podredjena suglasju svih domara. Takove činjenice ponukaše — veli Pucić — njeke na izreku, da pravo slavensko, koje je temelj svim onim pojavom zadružnoga života, morat će — čim izadje na podpuno svjetlo — zamieniti rimsko i njemačko pravo, koja dosad sama vladahu. Ali Pucić, od naravi — kako kaže — protivnik svake izključivosti, stegnut će se na tu tvrdnju, da slavizam kako u obće tako i svojim pravim političkim i juridičkim značajem, budući nuždan razvitku blagobiti Evrope, ima doći kad li tad li, ne da poruši, nego da usavrši, ne da izstisne nego da izpravi i popuni onu skupinu stanja i stvari, štono se zove „evropskom prosvjetom". (Slično govori Preradović u pjesmi „Zvanje Slavenstva"). — Sadržaj razprave Bodjanskoga sastavlja Pucić u ovo dvanaest stavaka: 1. Nijedno pjesničtvo,

Digitized by Google

ako hoće biti samostalno, liepo i pravo pjesničtvo, nemože biti nego narodno. 2. Prvobitni, obći i prirodni oblik svakoga narodnoga pjesničtva jest „pjesna“, koja u sebi sadržaje sve klice budućega života i usavršivanja narodnjega i sva počela za razvitak narodnoga pjesničtva. 3. Od svih novih naroda u Evropi jesu Slaveni, budući su najbogatiji „pjesnami“ i pučkim (narodnim) pjesničtvom, jedini narod pravi pjevalački, pravi pjesnički. 4. Obćeniti biljeg pučkoga pjesničtva slavenskoga jest — govoreć na Hegelovu —: podpun sklad izmedju ideje i forme, to jest izmedj misli, čuvstva i njihova izraza riečmi; taj sklad je takov, da se ideja i forma jedna drugu neprevršuju, nepotiskuju, nego se probijaju sasvim i stapaju se u svih dodirnih točkah. 5. i 6. U Čeha (i Moravaca) pučko je pjesničtvo lirsko. 5. U Slovaka je idilno. 8. Jedini oblik poljske pučke pjesme, Krakovjak, po predmetu je pretežno lirski. 9. U Srba je pučko pjesničtvo epsko. 10. Veliko-rusko je pripovjedno, opisno. 11. Malo-rusko je dramatično. 12. Osebujna obilježja slavenskoga pučkoga pjesničtva jesu: čuvstvo tuge, sjete, osamljenosti, u domišljaju i izrazu jednostavnost i naravitost, u izvadjanju slobodnost, u razdjelbi pjesme savršenost, u slogu izvanredna smjelost i sila. Sve su slavenske pjesme zadahnute njekom bratinskom ljubavi izmedju čovjeka i prirode, njekom rodbinskom, starobitnom družljivosti čovjeka sa stvarmi tvarnoga svieta, radi česa toliko mjesta zapremaju u onih pjesmah bezduševne, nieme stvari, koje dobivaju dušu, razum, glas i govor ljudski. Još se odlikuju te pjesme porabom diminutiva, čestim ponavljanjem istih izreka i mnogimi onomatopoetičnimi riečmi.

Godine 1861 boravi podulje vrieme u Zagrebu, u kući patriotičnoga baruna Ambroza Vranicanja; u znamenitom tadanjem saboru hrvatskom, gdje je brat mu Niko Veliki bio narodni zastupnik grada Križevaca, sjedi on na počastnom mjestu. Godine 1862 u Karlovcu kod Lukšića, gdje proživi dobrahan dio ove i sliedeće godine, izdaje sabrane svoje dotadanje pjesme s posvetom „Najboljem slovinskom pjesniku: narodu“. U toj sbirci, kako i u zadnjoj koju je sam priredio, u Pančevačkoj, izpustio je njeke svoje u Talijankah štampane pjesme, kao: Sonet na prognanu knjeginju, pak prevedene: Poljakinja u Italiji (od dall' Ongara) Sastanak vještica (iz Makbeta), Karagjorgjevoj kćeri i Talisman, od Puškina. Za Lukšićevo izdanje poizpravio je prvobitnu pjesničku dikciju, uklonio siniceze, promienio jezik prema novijemu štokavskom obliku, uklanjajući njeke čakavske ili dijalektne dubrovačke ose-

Digitized by Google

bine, nu ipak je ostavio još dosta ikavštine i starine dubrovačke ne samo u Lukšićevu nego i poslie u zadnjem svom, u Pančevačkom izdanju. Nov je u „Pjesmah“ prievod Manzonijeve himne „Duhovi“, što je znak, da su ona čuvstva, koja je u njem uzgojio bio u mladosti roditeljski dom, kadšto i u muževnoj mu dobi provirala iz njegova srca, ohladnjeloga trpkim izkustvom, — nov je ulomak Cviete, započete g. 1856, i pet putničkih pjesama „iztočnicâ“ iz god. 1858: Crnookoj (u Biogradu, svibnja), U stepi (blizu Odese, rujna), Bezimenik, Pašinica i Prinkipo (sve tri u Carigradu, listopada 1858). U tih pjesmah Pucić je ponješto drugačiji no u onih od g. 1846—1852. Jenjala je uzhitna žestina idealne čeznje za slobodnim i dostojnim bitkom ljudstva a poimence slavenstva, slobodnjakova bol odaje se pretežno satiričkim podsmjehom krutomu himbenomu, robskomu svietu, ili izčezava sasvim u Anakreontskom uživanju slastna trenutka. One četiri pjesme, koje prikazuju prizore stambulskoga i ruskoga svieta, žive su realističke sličice, u kojih se plastički obrisi najznačajnijih prirodnih i ljudskih likova, što najjače zapinju na oku bistrovidnoga putnika, oštro ističu u zanimljivoj clair-obscurnoj razsvjeti, a cielu tu živu likovnu prikazu obigrava ili trpki podsmjeh ili razkošje bezbrižne naslade. Kako je vještački naslikana ćud „Pašinice“, neka kaže samo jedna crta: „Kako čempres uznosite, munare se tankovite sunovratno ogledaju u bosporsko bistro more;... kako čempres — tmasto, gusto, kako groblje — niemo, gluho, ko munara — ponosito, a ko more nemilosno u njedrima hrani suho pašinica srce pusto“. Slog je u ovih pjesmah posve umjetnički, nema izrazita slieda pučkomu načinu, ali ipak i te pjesme provijava kao daleka jeka duh narodne pjesme.

Za boravka svoga u Karlovcu god. 1862 i 1863 često je, kako mi pripovieda prijatelj Radoslav Lopašić, pokazivao Pucić, koja čuvstva goji naprama Hrvatskoj u užem smislu rieči. Bio je tada u Karlovcu krasno probujao život narodne inteligencije, kojoj je bio domaći kolovodja umni i vidjeni Josip Vranicanj, a resili su to družtvo ondje boraveći pjesnici Trnski i Sundečić, koji su mnogo radili za zaslužni Lukšićev list Glasonošu; u takovu kolu rado je boravio Pucić. Često bi pohadjao Josipa na njegovih imanjih u Severinu i Hrašću — gdje je boravio Fran Kurelac —, barune Vranicanje u Karlovcu, osobito učenoga patriota Nikolu; godila mu tada cvatuća čitaonica karlovačka, sastajalište rodoljubno, godio mu vienac rodoljubnih otmenih liepih gospodja, koje su resile

Digitized by Google

karlovačko družtvo, godio mu narodni pjev, koji je počela njegovati „Zora“. A osobito mu godio hrvatski vlasteoski sviet, koji je tada u okolici karlovačkoj liepo cvao. Razdragan znao bi reći, da mu je kao da je našao staro vlasteostvo dubrovačko; radovao bi se starinskim drvenim kurijam vlastelinskim i u njih obiteljskim slikam starih plemića. Za prava hrvatska za zemlju hrvatsku bio je oduševljen kao za svoju: u tadanjem narodnom hrvatskom programu, koji traži povratak starih političkih prava hrvatskih te sjedinjenje Dalmacije i Dubrovnika sa Hrvatskom-Slavonijom, nalazio je spas svoje užje domovine. Da ima stari ustav hrvatski, i u njem odlično mjesto plemstvu, da ima još starobitni seoski vlasteoski život hrvatski, da se u Hrvatskoj živo njeguje prosvjetni narodni napredak: to je njega i brata Niku, prema njihovim dubrovačkim uspomenam i njihovoj vlasteoskoj sviesti, pripajalo k hrvatskim težnjam. Tada se nije, bar izrikom nije se izticao Srbinom, kao što se tada nisu toliki u narodnom družtvu živući pravoslavni time izticali i lučili od ostalih u ovoj zemlji rodjenih. A veliku prijaznost i veliko štovanje prama Hrvatskoj i prama radu hrvatskih prvaka gojio je i poslie — kako poviedaju njegovi znanci — kad je sebe i cieli Dubrovnik ubrajao u srbsku narodnost; ni tada nije — kako mi kaže dr. Mazzura, koji je od 1870—1877 češće pouzdano obćio s njime — njegovo srb tvo bilo strančarsko, neprijateljno hrvatstvu, nego je bilo značaja više filologičkoga, etnografičkoga. To će potvrditi i njegova politična razprava iz god. 1867.

Godine 1862 izdade Pucić u Biogradu drugu knjigu svojih „Srpskih spomenika“. Godine 1863 spjeva pjesmu „Slava sv. Ćirilu i Metodu“ prigodom tisućgodišnjice tih slavenskih apostola; pjesmu završuje kitieom: „Blažena braćo, Slavjane pred Bogom sad vi parčite, milost im već izprosite, da jedno stado postane“. Iste godine spjeva po narodnom pričanju baladu „Striženo košeno“, u kojoj potitrava njegova humoristična žica, u Danici ilirskoj priobći odu „Jadransko more“, koju je zatim umetnuo kao I. odsjek drugoga diela u svoju Cvijetu; u oči badnjaka 1863 odprema Cvijetu dovršenu i cielu u sviet, a s posvetom značajnom: „svojiem sugradjanima i književnijem zadružnicima Matiji Banu u Srbiji i Antunu Kazalu u Hrvatskoj“. Poslie ovog svoga najvećega i najizvrstnijega pjesničkoga djela Pucić je još samo riedko zapjevao po koju manju pjesmu, ponajviše na prigodne političke pobude. Iz godine je 1865 pjesma „Italiji, pri svetkovini Dante-ove slave“; njom čestita Srbija Italiji, koja „stoprva se otrese vjekovnih okova“

Digitized by Google

te ju zove, da stisnu desnice, jer: „Sloboda je, sloboda uzklik naših grudi! Ko da žive po robski? Svi smo braća ljudi! Eto novu popjevku meni guslar gudi: na mome se iztoku. nova zora rudi". „Dubrovnik, zabavnik za god. 1866" štampa pjesmu „Poma". Presadjena iz vrućeg iztoka u naše primorje, gdje nenosi ploda te je puki nakit, sjeća poma pjesnika na bezplodni ili pače štetni duševni priesad iz tudjine u rodnu zemlju, kojoj zato kliče, neka se „tudjinstva jalnog okani. jer svakoj zemlji Bog je svoj, način dao... Umom, silom, licem, rieči sličnom obdarena srpska zemljo, der za sebe mari. Šta ćeš tražit misirskih oaza, vlaških čuda. njemačkih dokaza? Iznesi nam svoje grude plod, kaži svietu svoj junački rod... Grk i Latin krst nam omraziše, Francuz, Niemac i čast i nauku; al' j' u tebe boža vjera čista, još ti duša ko zlato se blista; počuj samo glas srdašca svog, uza te je, svemu sudja, Bog". Na ovakovu izjavu morali su pjesnika njeki posebni tadanji pojavi potaknuti; od mladosti svoje on je o relaciji tudje prosvjete i domaće narodnje dvojako se izjavljao: sad odbija svaki tudji prosvjetni uticaj, da je štetan, sad hvali, najpače, kad govori o razvitku Dubrovnika, stapanje zapadnih prosvjetnih elemenata sa samoniklimi domaćimi, pak ćemo vidjeti, kako poslie ove pjesme iz god. 1866 odmah sliedeće godine o tom pitanju drugačije govori. U pjesmi je nerazmjerje izmedju druge, didaktične, i prve, opisne polovice; pjesnik slikovito crta crnog Beduina, kako ga po pripeci misirske pustare nosi grbava gamila, kako se svetcu proroku moli, pak u oazi odmara, koje „rodilja, vita poma... od stotisuć gôd svedjer ljubi čovječanski rod". Ova potanko izvedena živa slika iznenada skreće u alegoriju.

God. 1866 u knjizi „Poesie serbe di Medo Pucić, volgarizzate da Giovanni de Rubertis, Italo-Slavo. Campobasso, Colitti" štampano je poduže pismo Pucićevo prevodiocu profesoru de Rubertisu. Liepo ističe Pucić narodni duh i pučki kroj svojih pjesama, veleći: „težko je prema ukusu talijanskomu preudesiti guslu moju, kiteć ju lišćem i cviećem, — guslu moju, koja morda odviše ozvanja oštrim zrakom balkanskim i priprostim životom našega primorja"; Rubertis pak u predgovoru (Acquaviva, kolovoza 1866) dobro označuje slog Pucićev, kadno kaže: „niesam mogao živo ponoviti boje izvornika nit jednakom snagom i kratčinom izraziti velike njegove misli, a još manje uzčuvati slastnu mehkoću oblikâ", a vješto izražuje duh Pucićeve poezije, veleć: „Gusla vaša nad obalami Bospora, u stepah Rusije, kod klasičnih vala Tibra i kod tihih laguna kraljice jadranske,

Digitized by Google

po gorah i dolih oplakuje zlu sudbinu domovine, proričuć buduće joj doba; za vas, reć bi izagnanika i bezpokojnog bjegunca, kakov je bio Dante, mogu uporabiti one njegove uzvišene rieči: „libertà va cercando ch' è sì cara". Liepo kazuje Pucić povod svoga prijateljstva s de Rubertisom, veleć, kako je sretan, što ne samo da je našao u Italiji puka svoje krvi, koji je ubjegav u XV. vieku izpod razspa svoje Turčinom podjarmljene domovine našao u Italiji plemenito utočište i s tolikom ljubavi uzdržao goj svoga jezika i starih običaja, da mu mogu još danas, poslie tolika razmaka, sladiti naše stvari, — nego je našao u krilu toga puka i književnika, koji podpuno poznaje oba jezika. Da se bolje razumiju njegove pjesme, najpače ona „Ćirilu i Metodu" i „Italiji", Pucić govori o slavenskima apostolima, o slavenskoj liturgiji, o političkom i književnom razvitku slavenskom. Budući da je, veli, ratovanje naravi slavenskoj protivno, a ipak su morali Slaveni vječito ratovati proti Turkom, Magjarom, Niemcem, Grkom: to je bio književni život Slavena sveudilj priečen, te za to oni, premda broje osamdeset milijuna te imadu već od tisuć godina (po Ćirilu i Metodu) svoju knjigu, ipak nisu dosada mnogo stvorili. Ipak može spomenuti njeke velike zasluge poljske, češke, ruske za znanost i prosvjetu, a za liepu knjigu „u Srbiji proslaviše se pjesnici dubrovački", — o Hrvatih nespominje ništa. Kako već na mnogih prvih sveučilištih postoje stolice za literaturu Slavena, želi Pucić, da bi jednakim putem i Italija počela upoznavati duh svojih susjeda „preko Soče i Adrije" (a Rubertis će primietiti, da je tu potrebu dokazivao i njeki narodni poslanik to u parlamentu talijanskom to u više spisah svojih, pak da je i Prati zagovarao tu želju). Pucić sudi, da, „pošto će Turci naskoro ostaviti naše zemlje a Magjari čini se da kane sprijateljiti se s nami", posve je vjerovatno, da će se Slaveni dostati nova političkoga života a po tom i izvorne narodne knjige, kojoj se zametci već nalaze, a uzori su joj u sbirkah narodnih pjesama, od kojih da češke podavaju primjerâ za najraznoličniju liriku, ruske za najizvorniju dramatiku a srbske za epiku. Napomenuv vriednost, postanak i širenje naših narodnih pjesama, koje da i sada nastaju kako ono god. 1858 o Grahovskoj bitci, kaže, da su najljepše one najstarije o XIV. vieku, o slavi cara Dušana i o kosovskoj katastrofi, pak baš tu činjenicu, da je isti onaj XIV. viek, kadno je poezija Dantova svaku drugu u Italiji nadkriljivala, bio takodjer i za srbsko pjesničtvo slavan, htio je on, kaže, izraziti prigodom prve obće talijanske svetčanosti na slavu Danta 1865, kod koje da je on zastupao družtvo za poviest

Digitized by Google

i starinu jugoslavensku u Zagrebu, svojom pjesmom: „Pozdrav Srbije Italiji kod svetkovine Danta". Razumije se, da izbor naslova pjesmi nije prema zastupničtvu pjesnikovu, nego je samostalan, osoban. Prevodilac de Rubertis, koji u velike cieni Pucićevu poeziju, pokazuje ukusnim izborom, koje su po njegovu sudu Pucićeve pjesme najznačajnije i najljepše; prevedene su od njega ove: Prinkipo, Pašinica, Bezimeni („ditirambo"), U stepi, Žalostinka, Pazar, Petrograd, Žudjenomu osvetniku, I. Kolaru, Narodna pjevačica, Na grobu Danta, A. Mickiewiću, Moru jadranskomu („inno, Ragusa 1863"), pjesmica „Livorno 1848", tri soneta (VII, XIII, XVIII), iz Cviete („romantične pjesni") pod naslovom „Griešnica" dio Cvietina govora (konac 5. odsjeka II. diela), i dva prijatna ulomka iz II. spjeva Karagjurgjevke (epizoda o otmici Jelke, i plemeniti govor Gjurgjev Vujici). „Žudjenomu osvetniku" prevod je ode „Jelačiću banu"; zašto prevodilac u naslovu i svigdje u pjesmi izpušta ime, razabrat će se valjda odatle, što je Cavour u komori 28. list. 1848, pobijajuć kolajuće javno mnienje, morao dokazivati, da „Hrvati i njihov vodja ban Jelačić vojuju za obranu svoje narodnosti a ne za vojnički absolutizam" (Gledaj djelo: Conte di Cavour in parlamento. Firenza 1866 str. 16 i 17). Za sbirku Rubertisovu preveo je pjesmu svoju „Italiji" sam Pucić, te mu vještinu u talijanštini veoma hvali izdavalac, a „Cirilu i Metodu" preveo je na latinski dubrovački piarista Toma Tvrdko.

Mjeseca prosinca 1866 u Firenci dovrši a u „Nuova antologia", svezci od siečnja 1867 priobći svoj najveći, XVI. poglavja obsižući politički spis: „La Serbia e l' impero d' Oriente, per Orsatto Pozza". Pošto u poglavju II. kaže, da su zapreke riešenju iztočnoga pitanja ne samo u Austriji i u Turskoj, pak nadalje ne samo u težnjah magjarskih i grčkih, nego takodjer u sporu izmedju Srba i Hrvata; pošto se u razpravljanju toga spora njeki rado služe Pucićem kao svjedokom proti nam Hrvatom: izvaditi ću ovdje njegove glavne izjave o prošlosti i sadanjosti našoj, o čem piše u poglavjih V, XIII, XIV, XV i XVI. Nacrtav, kako su Turci zavladali Srbijom, Hercegovinom, Bosnom, Bugarskom, Carigradom, većim dielom Ugarske, kaže: „U Hrvatskoj Turci nikad neukopaše čvrste stope. Nu što je u ono doba bila Hrvatska? Hrvati, stanovnici Dalmacije i Liburnije, skinuv sa sebe vlast bizantinsku, pak padši pod Franke, ali i njih junački odbacivši, biše stvorili kraljevstvo, ali po koncu dinastije Kresimirovića g. 1099 pridružili se kao regnum socium kruni ugarskoj, primajuć dragovoljno dinastiju

Digitized by Google

arpadovsku; g. 1242 spasiše dalmatinski Hrvati kralja. Izumrvši Arpadovci, bijahu Hrvati u gradjanskih ratovih Ugarske najjača podpora Anžuvincem, te okruniše g. 1403, sami bez Magjara, Vladislava Napuljca za kralja. Hrvatska kraljevina, iliti po diplomatičkom naslovu kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, uviek si je uzčuvala samosvojnost prama svojoj družici, kraljevini Ugarskoj, po onoj slavnoj izreci: kraljevina kraljevini nenaredjuje zakona. Nu s vremenom hrvatska kraljevina, koja u svojoj sretnoj dobi imaše središte svoje u Dalmaciji, oslabi. Austrijske vojvode od Karintije posvojiše mnoge pogranične hrvatske krajeve, s druge strane Turci smanjiše im zemljište i silu, te za to, premda pape zvahu Hrvate branikom kršćanstva, oni jadikovahu, da nisu nego reliquiae regnorum; a to bijaše dvostruka istina, pošto su bili Mletčani g. 1420 kupili od kralja Ugarske, kojemu nije pristojalo nikakovo pravo takove prodaje, Dalmaciju, središte hrvatske kraljevine, Turci osvojili Slavoniju i Krajinu (sadanju tursku Hrvatsku), Austrija izpodvukla cielu vojničku granicu izpod vlasti hrv. saboru, a Ugri si uzeše Medjumurje. Mletačkoj vladavini u mletačkoj česti Dalmacije podavaše najveći sjaj opreka vladavine turske u ostaloj Dalmaciji; jer zaštita vjere činjaše se tim Hrvatom tolika blagodat, da su nada sve bili odani republici Markovoj. To se pokaza, kadno pri ulazu Franceza u Mletačku izrodjeni patriciji sudiše, da treba hrvatsku posadu odpraviti u Dalmaciju, da nebi proti njihovoj volji branila Mletaka, pak dočim u Mletcih tako zvani demokrati uništivahu na sgradah mramorne lavove, znake republike, sahranjivahu u Boci kotorskoj Dalmatinci uz pobožnu svetčanost i s iskrenimi suzami slavnu zastavu svetoga Marka. Jedan dio krajeva, otetih kraljevini Hrvata, povrati se u krilo matere zemlje: Slavonija 1690, Medjumurje 1848 (izgubljeno opet 1861), vojna granica 1848, opet zatim oteta, pak opet 1861 u načelu povraćena, tako isto i Dalmacija 1861 u načelu povraćena ali u djelu ne ni danas, premda im zakonito pripada". Pošto su — razlaže dalje Pucić — Hrvati ratom g. 1848 branili staro svoje pravo, svoj jezik i autonomiju svoju, što im je sve htio uništiti magjarski sabor; pošto od ono šestdeset tisuća „Hrvata", koji pod Jelačićem vojevahu u Ugarskoj, i od ono drugih osamdeset tisuća „Hrvata", što vojevahu u Italiji, ostade im trideset tisuća udovica, a Austrija im uze kako i buntovnim Magjarom stara prava: nastupi s godinom 1860 povratak na historičko pravo. Označiv djelovanje sabora hrvatskoga od g. 1861, i prosvjetno nastojanje Hrvata „sa neizmjernimi žrtvami" i „u duhu slavenskom",

Digitized by Google

zaključuje: „Tim se hoće Hrvati kod odluke o iztoku pokazati središtem prosvjete i znanosti za sve Jugoslavene, te ištu od Austrije reintegraciju svoga teritorija, povratak svoje Dalmacije i svoje vojne Krajine u svoj sabor, što bi njihovu kraljevstvu stari sjaj povratilo; nu granice njihova kraljevstva sižu i preko granica Austrije: turska Dalmacija iliti Hercegovina, turska Hrvatska iliti Krajina — ako i ima dvojbe glede ostale Bosne — sigurno pripadaju po pravu njihovu kraljevstvu, te daju njihovu kralju i caru austrijskomu najprikladniji pravni temelj, da si u doba — koje će morda odmah nadoći — prisvoji one odlomke srbsko-hrvatske, koji su još pod Turskom, i da se tako izpuni onaj kut, što ga tvore sadanje granice austrijske Dalmacije i austrijske Hrvatske". Razpravu zaglavljuje Pucić ovim sudom: „Po tom bi se hrvatski program morao vladajućemu domu ukazati najrazložitijim u pogledu pitanja pravnoga i narodnostnoga, ako se, to jest, Slaveni Bosne nebi imali bojati ponjemčivanja. Ipak bi austrijski prielaz u Bosnu bio uzrok istodobnoj ruskoj posvojitbi Bugarske i ruskomu posizanju za Carigradom: ono prvo bilo bi pogibeljno po Italiju, a ovo potonje po Europu; zato bi najprobitačnije riešenje iztočnoga pitanja bilo: da se na Balkanu ustanovi jako i prostrano kraljevstvo srbsko". Dočim ovako govori Pucić o pravnom obsegu imena hrvatskoga kao političnoga; dočim on uz onakov „program hrvatski" g. 1861 sam živo pristaje, a ni sada, u ovom spisu g. 1867, nebiedi ga ni jednom riečju s neslavenskoga strančarstva, nego pače veli (u pogl. XI.) ob onoj Hrvatskoj s onakovim programom, da je ona „ognjište patriotizma slavenskoga, a Dalmacija goji ista čustva s njom": to on odmjeruje imenu hrvatskomu s gledišta filologijskoga mnogo tjesnije granice, povadjajuć se za onim nazorom, da je sve štokavsko srbske, sve kajkavsko slovenske, a samo čakavština da je hrvatske narodnosti. Prema tomu nazoru veli u pogl. XV: „Slaveni Hrvatske i Slavonije — ako narječje dostaje za oznaku naroda — pripadaju u Slavoniji i vojnoj granici grani srbskoj, u provincijalnoj Hrvatskoj grani slovenskoj, nu i ovi potonji pripadaju grani srbskoj, od kako su svoje nazore o budućnosti ustanovili, prihvativši jezik srbski za službeni, književnost srbsku za svoju, zemlje srbske za svoje, samo što sve to nazivlju imenom hrvatskim, ali takova substitucija imena nemienja ništa na stvari, te „la causa del regno croato è sempre la causa serba"; za Dalmaciju kaže u pogl. XV: „ona je jedina zemlja, u kojoj stanuju Hrvati čisti od svake primjese, u teritoriju Zadra, Šibenika, Spljeta i na otocih

Digitized by Google

jadranskih"; a stari Dubrovnik zove (u pogl. VI) „srbskom državom", staru književnost dubrovačku „srbskom književnostju". Nu odakle, na primjer, ona rieč Marka Bruère Derivaux-a oko god. 1820 o „hrvatskoj starini u Dubrovniku", i ono njegovo identificiranje nazivâ „hrvatski" i „slovinski"? Scienim, da su temeljiti oni razlozi, kojimi su njeki pobijali onaj filologički nazor, što ga sliedi Pucić; takova klasifikacija narodnosti, da su tobože štokavci srbske, kajkavci slovenske, a čakavci hrvatske narodnosti, jest, kažu drugi s razlogom, umjetna, a nije naravna klasifikacija; jer proti njoj svjedoči od vjekova prirodjena sviest onoga diela naroda, koji, makar je kajkavskoga ili štokavskoga dijalekta, zove svoj jezik hrvatskim, a jednako svjedoči i dobar dio stare književnosti, koja zove hrvatskim onaj jezik i hrvatskimi one krajeve naroda, što ih Pucić privaljuje srbštini ili slovenštini. Nipošto nije istinita Pucićeva rieč, da su Hrvati od ilirskoga doba počinili substituciju svoga imena mjesto srbskoga, pak da to na stvari ništa nemienja; nego baš obratno teži se počam od Vukove dobe na razne načine o eliminaciji imena hrvatskoga, pak je žaliti, što nije Pucić, zagovornik sloge, uvidjao, da je ta težnja jedna od velikih zaprieka onomu plemenitomu cilju, za kojim je on sav svoj život uzalud kučao, a koji se nikad neće dokučiti nikakovimi pokušaji, da bi se izvela eliminacija filologička pa onda i politička imena hrvatskoga ondje, gdje ono samo ima i prirodno i historičko pravo. O relacijah zapadne prosvjete naprama južnim Slavenom govori Pucić u ovoj razpravi na više mjesta malo drugačije nego li u „Pomi", u „Narodnoj pjevačici", a slično, kako u predgovoru svoje Antologije. Evo primjera. U pogl. VI. piše o Dubrovniku: „Kao otok sred mletačkoga zemljišta na obali dalmatinskoj postojaše od starine obrtna i trgovačka republika srbska Dubrovnik, koji je jedini, uzprkos Turkom, ostao do god. 1806 vjeran slobodi, narodu, i zapadnoj prosvjeti. U njem se sastadoše slavenština i talijanština i sklopiše duševan brak, koji će uviek ostati od najvećega zamašaja za Srbiju. Dubrovčani, koji su običavali slati cviet svoga plemstva na nauke u Italiju, a u boj medj Macedone od Napulja, zaštićivani od papa, koji su jim o svom trošku utvrde umnažali, od kraljeva napuljskih, koji su kod njih držali vojničkoga častnika, od Mediča, koji su kod njih trgovali, pače i od Mletčana, -- imahu jedini od Srba to sretno preimućtvo, da su kod sebe udomaćivali latinsku prosvjetu, te, osvojeni sladostju talijanskih muza, stvoriše književnost srbsku, koja kroz, četiri vieka bijaše najvjernija jeka talijanskim muzam. U ono doba

Digitized by Google

radi turske provale, radi velike prosvjetne razlike, koja nastupi medju jednimi i drugimi, nije mogla ta knjiga jako utjecati na nevoljne Srbe, ali danas, pošto su se probudili, ukaza im se ona kao čudo nevjerovatno, te se oni i Hrvati natječu slaveći pjesme Držića, Menčetića...", a pogl. IV piše: „Velikožupanska obitelj Deše u Raškoj steče g. 1100 naslov kraljevski i krunu od pape, pak ta dinastija dade Srbiji u tri vieka devet kraljeva i dva cara; od njih Stjepan Uroš u 13. vieku pohodi i zlatnimi pokloni dariva crkvu Barsku u Italiji, a mnogobrojni su pučani dolazili onamo, kako Dante u Parad. XXXI pjeva: „colui che forse di Croazia viene a veder la Veronica nostra etc."

Na koncu ove dobe valja nam progovoriti o Cvieti, najznatnijem pjesničkom djelu Pucića. De Rubertis zove ju romantičnom pjesni; ali nije to romantična pjesan epska poput Byronovih i Mickievićevih, u njoj je premalo epske radnje a pretežne su lirske pjesmice, opisi, i dialogni prizori, te bi se Cvieta po takovu obliku možda mogla sravniti sa Tegnerovom „Pričom o Fritjofu", nu švedska ova pjesan nizom svojih balada, lirskih pjesmica i dramatičnih prizora ipak izvodi od početka do kraja savezan i jako pokretan dogodjaj, koji obiluje epskom napredujućom radnjom i jakimi dramatskimi zapleti. Cvieta pako nije tako krepka u epskom i dramatičnom pogledu, premda i ona sadrža je dogodjaj, koji je prikladan za romantičnu pjesan načina Byronova ili Mickievićeva. Dogodjaj romantički, koji se daje iz Cviete razabrati, jest sliedeći. Zadnjih godina republike dubrovačke odlazi iz Gruža u sviet s novim trgovačkim brodom „Slovinkom" kapetan Drago. Na cielom svom višegodišnjem morskom putu vjerno misli na svoju susjedicu Konalicu Cvietu, koju tajno ljubi, te će ju, kad se vrati kući, zaprositi. Ali prije nego što će se on vratiti, Francezi posjednu i zarobe Dubrovnik, Rusi i Crnogorci, da im ga otmu, navale, ali mogu samo popaliti i opljačkati sav okoliš dubrovački; izgori na Točilu i kuća Cvietina, majka joj umre, sirotica Cvieta zakloni se u grad, gdje se vještim vezilom ne samo pošteno hrani, nego i na glas izadje kod francezkih častnika, od kojih jedan, krasni Poljak Kazimir, liepu djevojku tako zavoli, da ju prije svog polazka iz grada u boj na Crnogorce prstenuje. Cvieti nema više života bez njega; zato s četom okolišnih seljana, koje Francezi sa sobom povuku na Crnogorce, podje i ona preodjevena i oružana na junačku, da bi u bitci zaštitila svoga Kazimira, znajući

Digitized by Google

da Crnogorac na žensku nepuca, ili da bi ga, ako ga zarobe, izprosila. U bitci pane Kazimir od puške crnogorske, Cvieta dopane, ali Crnogorac mu odrubi glavu, a i nju handžarom obrani. Francezi dopreme i Cvietu s ranjenici u grad; tu ju domaća svjetina dočeka s kletvami i porugami, da je „skitalica, tudjinu ljubica". Poslie tri mjeseca izišav iz bolnice nemože se rukom sakatom više hraniti, a sa svakog ju praga, gdje prosi smilovanja, odtjeraju kao griešnicu, premda je sav njezin grieh uspomena Kazimirova. Na briegu Gorici blizu grada zakloni se jadna, bez krivnje svoje od svih ljudih sramoćena i progonjena, u opuštenu kućaricu, nu i to zadnje utočište zlobnik joj nad glavom jedne noći zapali. Baš iste noći hoće brod Slovinka, s kojim se kapetan Drago poslie više godina vraća kući, već na domaku gružkoj luci postradati od strašne bure; svjetlo od onoga požara na Gorici kapetanu je luč spasa, te se on, po običaju mornara dubrovačkih, u skrajnoj nevolji da bi izbavio družbu, zavjetuje Bogorodici, da će on, spase li se, oženiti griešnicu. Sa spašenoga broda odmah hiti iz Gruža kapetan Drago na Goricu k svomu staromu poočimu, popu kod zavjetne crkve bogorodičine, kaže mu svoj zavjet i, premda mu srce puca misleći na svoju nesudjenu susjedicu Cvietu, prosi, da ga pop odmah vjenča s griešnicom. U to se čuje vani ženska gdje pjeva, pop sluti u njoj griešnicu, Dragovu sudjenicu; na rieči pjevačice: „Od ljubavi sva je šteta, jadna Cvieta, jadna Cvieta", trgne se Drago kao prestravljen u rieči: „kako? Cvieta?" Pjevačica — a to je sama Cvieta — ulazi popu, te joj on kaže, da se je evo Drago noćas zavjetovao vjenčati se s njom; ona se nedomišlja jadu, jer se „i dosad vjenčavahu ljudi, ali tome netreba zavjeta"; a kad joj pop kaže, da se je zavjetovao vjenčat se sa griešnicom, ona se prestravi, nu se odmah jadna sjeti, da ju tako grdi sav sviet, pak pripovieda svoje tužne sgode s Kazimirom, kako smo ih gore naznačili, te shrvana ljutom boljeticom, od koje boluje od kako ju je opaki sviet pogrdio i odbacio od sebe, umire spominjuć svoga Kazimira, kako je i on s njezinim imenom na ustnah dušu izpustio.

To je dogodjaj sasvim prikladan za romantičnu epsku pjesan; ali Pucić nije ga prikazao tako, da bi se ono, što je u njem epske i dramatične naravi, razvijalo krepkim napredkom, nego je lirskimi pjesmicami i opisi, štono nisu sa dogodjajem onim u posve nuždnom savezu, sasvim prikrio klice epskoj i dramatičnoj radnji, kojoj snaga po tom ostaje više latentna nego li razvita. Pjesan ima dva

Digitized by Google

diela, a svaki dio šest odsjeka; pak tek u drugom dielu istom peti odsjek sadržaje malne sav onaj dogodjaj, koga smo gore naznačili kao čin pjesni. Cieli prvi dio tako je spjevan, da se još ni nenazire kakov dogodjaj, komu bi Cvieta bila glavna osoba, — da se još ni nesluti ljubav kapetana Draga za Cvietu, a niti nesretna ljubav Cviete i Kazimira: tako prvi dio pjesni nije na epski način priprava drugomu dielu, te je nit, koja spaja oba diela, posve slaba. S toga se čini, da pjesnik ono osam godina, što je na prekid izradjivao Cvietu, nije držao na oku svedjer istu, od početka jasnu i ustanovljenu osnovu svojoj Cvieti.

U prvom dielu prvih pet odsjeka (komadi I., II., III., IV. i od V. prva polovica) čine za sebe omanju krasnu cjelinu. Kako u mnogoj pučkoj lirskoj pjesmi, koja je gradjena na strofe, svaka strofa počima istimi stihovi; kako gdje koja Mickievićeva i Vrazova balada, gradjena po uzoru pučkom, ima na početku svakoga svoga odsjeka iste stihove: tako u Cvieti ujedinjuje i spaja onih pet odsjeka prvoga diela jednaki im početak; „Na Točilu navrh Dubrovnika šetale se rodom tri djevojke". Osim jednakoga početka ujedinjuje ih jednaka konstrukcija tako, da si ono pet komada jedan drugomu odgovaraju simetrički; naime svaki komad sastavljaju dvie česti: prva je opis, a druga je lirska pjesma, koja nadovezuje na opis, te ili potanje prikazuje i slavi glavni opisani predmet ili razvija ono lirsko čuvstvo, koje iz opisanoga bud predmeta bud stanja niče. Simetrija konstrukcije donosi dakako i simetriju metričkoga oblika: u svih pet rečenih odsjeka opisna čest spjevana je narodnim desetercem bez sroka, a za tim lirska pjesma gradjena je na strofe srokovi, a u metrih, kakove ljubi pučka lirska pjesma. Pošto napokon ne samo kompozicijni oblik, nego, što je u pjesnika Pucića naravski, takodjer ideja ujedinjuje prvih pet odsjeka (razumieva se tu od odsjeka V. samo prva pola): to se s razlogom može tvrditi, da oni čine jednu posebnu omanju cjelinu, — sjajnu kao pravi biser u našoj književnosti. Odsjek I. opisuje na Točilu tri djevojke Konalice, družice Slavu, Božu i najljepšu Cvietu, kako goje „svoje perivoje" i pjevaju; krasni opis njihove ljepote i dražesti sasvim zanosi na pučku pjesmu; a strofna pjesma, koja sliedi poslie toga, opisuje i slavi samu Cvietu, pravi uzor dubrovačke pučanke: „tko nepozna na Točilu Cvietu Konalicu, na svijetu još nepozna vrlu djevojčicu". Odsjek II. opisuje u prvoj česti, sa Točila, gledajuć „izpod lieve ruke put iztoka" pogled na Dubrovnik (u zadnje doba republike): u moru se iz-

Digitized by Google

gleda tvrdi bedem s turnji i kulami, sjaju se crkve, visoki dvori, viećnica i kneževa palača, po ulicah ravno kaldrmanih šeću vlastela pod rudatom vlasuljom, u crnomastom plaštu, sviestno sboreći i gospodski se noseć, puk im se smjerno poklanja, a dvori ih malo i veliko; vide se trgovci iz dalekih zemalja, prodavajuć skupu majstoriju, jedni u turskoj cvietnoj anteriji, drugi u kratkoj talijanskoj nošnji, treći pod kalpakom u kontušu toplu; vide se u dućanih svojih rukotvorci radeć ili sa seljankami šalu sbijajuć, — tako pjesnik izvodi živu plastičku sliku grada i gradskoga života uz dan, dok se ne smrkne „te s zvonika zvono zvekovito zvučno zvoni zdravu-marju noćnu". Poslie toga opisa slavi pjesnik svoj divni zavičaj strofami, u kojih se raztreptala sva duša dubrovačkoga patriotizma: „Dubrovniče, malo mjesto, ala si mi drago! U tebi mi biva nešto, kao nigdje, blago: sve obično, sve domaće, sve na jednu vlas, sve pokojno, sve stajaće, stvoreno za nas". S ledja planina, s lica more, po zidih topovi brane grad, ali prava mu je obrana ljubav gradjana: pomorac i trgovac, štogod trudno steku po svietu, dodju uživat doma, gospodičić, obašav u pomami mladih godina tudji razkošni sviet, osviešten i ozlovoljen tudjom zlom svjetinom hrli kući, da teži domaće tlo; sva tudjinska naprava Pariza, Mletaka, Carigrada, Londona i Petrograda ništa nije sinu Dubrovnika, koji svomu zavičaju kliče: „U tebi nam čudo čuda: domaća gospoda, crkve, moći, vieća, suda, narod i sloboda; u tebi nam um u cvietu, svaki zamišljaj, što zaželjet moš na svietu, ta zemaljski raj!" — Odsjek III. opisuje, u prvoj česti, sa Točila gledajuć „izpod desne ruke put zapada" vidik na more, na otoke po njem, na luku Gruž i brodove u luci; i taj vidik prikazan je divnom kratkorjekom plastikom, gdje po jedan izrazit epiteton, po jedan izrazit glagolj odmah ti najznačajniju crtu živo vidjeti daje, a nijedna rieč nije suvišna, tako da primjera radi moram izpisati ove redke, koji opisuju ladje po moru medju otoci: „s kraja na kraj brze ladje idu, kako duga vesla ih presilju il bijelo na jedrilu platno", i vidik na luku Gružku: „Obalom joj dično gizdaju se ponosite palače gospodske, bieli dvori, gradine starinske zupčatijem zidom okrunjene, a niz luku tanahne filjuge (ladjice) našarane, zlatom izkićene, plemenitu vozaju gospodu medj redove ogromnih brodova stoprv došlih s Indjije daleke il sa strašnih bura crnog mora". Ali to su još slabi primjeri; jer značaj opisnoga sloga Pucićeva razabire se podpuno tek iz opisa na koncu, o puštanju novog broda „Slovinke" u more, o posveti nje-

Digitized by Google

govoj, o svetčanosti i radnji mornarskoj, s kojom se to obavlja: taj opis pravi je uzor epske plastike i epske potanke pokretnosti. Poslie opisa sliedi, kao druga čest, strofna lirska pjesma novomu brodu, koja prikazujuć i slaveć pomorski život broda, život pun čara, truda, strahote i ponosa, završuje: „Hajd, ne boj se; nije lav ni zmaj ti na štapku; svetac boži (sv. Vlaho) čuva plav dubrovničku svaku". Odsjek IV. opisuje, u prvoj svojoj česti, sa Točila gledajuć „izpred sebe nizkom niz strminu" pogled na vrtove i kuće provirujuće iz njih, na okolne glavice i crkve po njih, na puklo more, što se pruža sve do Italije, a sunce od zapada „s valjonice svake mu odskače, rujnom zorom cieli kraj opsiva, svi prozori plamtaju u ognju, ta reko bi: izgorješe kuće". Dalje opisuje, kako se ploveći brod „Slovinka" pomila tamo iza Petke, te kako prispjev izpred glavice, na kojoj je crkva svetoga Vlaha, mornari daju barjaci i topovi zadnju pri svom odlazku počast svetomu Vlahu. A sad sliedi, kao druga čest, lirska strofna pjesma u slavu sv. Vlaha, zaštitnika republike. U odsjeku V. prva polovica završuje sve ono lirsko-opisno milje pjesmom ljubavnom, što ju pjevaju na Točilu one tri Konalice, Slava, Boža i Cvieta, koje, nagledav se „nenaglednog čuda i divote, što no ih je odsvud okružalo", a štono je opisano i proslavljeno u odsjecih II., III., IV., „veselije mamile bi vodu, veselije kropile bi cvieće, veselije pjevale bi pjesmu". Tako je pjesnik dotle izveo prekrasnu sliku Dubrovnika, još slobodnoga; u sliku su sastavljene najznačajnije prirodne i ljudskom rukom stvorene ljepote grada i okolice, najznačajnije crte života vlasteoskoga, trgovačkoga, rukotvornoga i pomorskoga, pak slava novog broda „Slovinke" i slava zaštitniku republike sv. Vlahu; a tu sliku obuhvaća, reć bi kao njeki okvir, prikaza najdražestnijega cvieća, štono niče u seoskom puku okoliša dubrovačkoga: prikaza triju krasnih djevojčica, kako rade i pjevaju; a pjesnik ih je stavio na Točilo, jer je otud najljepši vidik na grad i okolicu, i tim si je pjesnik upriličio opisivanje zavičaja i počimanje svakoga odsjeka istimi stihovi: „Na Točilu na vrh Dubrovnika šetale se redom tri djevojke". Po ovih odsjecih I—V. ovjekovječuje Cvieta spomen pjesnika u Dubrovniku i u svem narodu našem.

S drugom polovinom odsjeka V. izčezava nam izpred očiju dosadanja idila, Dubrovnik kao „zemaljski raj". Starica Vlahinja, ružna kao vještica, s kršne Crnegore dolazi k pjevajućim djevojkam, te opominje Cvietu, neka prestane zvati ljubav, da se nebi pokajala; jer dočim su ovdje u Dubrovniku svi u pokoju i „plan-

Digitized by Google

duju kao ovčice nevine", u Crnojgori sve se sprema na boj, „bit će plača, roblja, požara, šićara, krvi, mrtvaca, od ljubavi ni spomena, pa ko znade, krasna gospojice, odkle će ti nesudjenik doći, ja li s mora, ja li iza brda? Prestan' pjevat, prestan' ljubav zvati, da te nebi po nesreći čula". Cvieta probliedjela, okamenila se, zalud ju tješe družice Slava i Boža, ona vjeruje zlokobnici staroj, boji se svoje sreće, sluti, da se je nebo na nju težko svilo. Odsjek VI., zaglavak prvoga diela pjesni, prikazuje, kako se je izpunilo glede Dubrovnika, što je stara Vlahinja prorekla (kako li stiže nesreća Cvietu, to će nam pjesnik kazati tek u predzadnjem odsjeku drugoga diela pjesni). U četrdesetak deseteraca pripovieda pjesnik propast slobode i blagostanja Dubrovnika. Prema onoj u prijašnjih odsjecih onako potanko i živo izvedenoj prikazi sretnoga, slobodnoga, dičnoga Dubrovnika čini se ova prikaza propasti dubrovačke nerazmjerna: i prekratka i čuvstvom preslaba. Ma da se Dubrovčani i nisu iztakli izvanrednim herojstvom u obrani slobode svoje, ipak je u onih kobnih časih bilo dostojnih pojava dubrovačke moralne snage. O tom pjesnik ništa nespominje; u njegovoj prikazi Dubrovnik propada ko „golubje gniezdo" od „divljega jastreba". Francez na prievaru posjedne grad i „nasiljem uništi nam narodno gospodstvo"; Moskov i Crnogorac, da ga tjeraju, zasjednu oko grada, a, pošto ih Francez suzbi, oni odmičuć sav okoliš opljačkaju i popale, te izgorješe brodovi i gospodske palače u Gružu, izgorješe sav Konô i Pile, Ploče i Bosanka, Rieka, Brgat, Župa, Zaton, Šumet, Obod i Konavlje. Pljačkari odnieše sve blago „bez inata, bez junačkog boja, kradimice, noćno iz potaje", „pa i prosto im bilo, čemu se je nadat od zvjerenja?" Propast blagostanja još bi pregorio pjesnik, ali nemože pregorjeti propasti slobode, propasti vlasteoske skupnovlade: „Ama Francuz, od boga prokleti, — na njega ću, dok je sile, jadat i na ovom i na drugom svietu, — on nam ote božji dar, slobodu, prirodjeno s koljenom gospostvo, i proda nas, zakovano roblje! Svakome se hoće nać lijeka, vlastelinu nikad do vijeka!" Ova prikaza propasti dubrovačke republike, doduše krepka, plastična, puna gorkosti rodoljuba staroga vlastelina, ipak nije prema veličajnosti i znamenitosti kobnoga dogodjaja, kako ni prema prijašnjemu opisu Dubrovnika prije toga udesnoga časa. Pjesnikova duša odviše je čemerna, kad smisli na taj dogodjaj, no da bi mario za umjetničku skladnost svoje pjesni; za to mu je ovaj VI. odsjek takov, kakov je, pa i kaže pri početku: „Neka pjeva o tom kogod hoće, meni s' neda da u pjesmu složim očevine rasap

Digitized by Google

i slobode! . . . Lele! ipak muku spomenut ću". Ove rieči jasno kažu ono duševno stanje pjesnikovo, s koga je VI. odsjek izašao poslablji. Poslie onakova opisa propasti Dubrovnika pjesnik je u prvom izdanju Cviete (u Beču 1864, i u izdanju prvoga diela Cviete — kod Lukšića 1862) metnuo, kao lirski odraz opisanoj sgodi, preveden psalam Davidov, gdje nesretnik, od dušmanina uništen, sa strašnimi kletvami, kako ih samo evrejska poezija smaže, na zatornika vapi osvetu božju i prosi božju pomoć; poslie, u izdanju zadnjem od g. 1879, s razlogom je izpustio taj užasni psalam, ali šteta što ga nije nadomjestio svojom pjesmom lirskom, koja bi dostojno izrazivala uzvišenu bol Dubrovčanina sbog propasti stare njegove slobodne i sjajne domovine; takova pjesma bila bi ovdje nuždna, da se bar veličajnostju čuvstva uzpostavi potrebno razmjerje odsjeka VI. prema odsjekom I—V. Ni sam početak odsjeka VI nije prikladan. „Što je stara baba govorila, istinu je baba naviestila": nije uvod doličan prikazivanju propasti dubrovačke; istina je, one rieči spajaju odsjek VI sa odsjekom V, gdje stara Vlahinja proriče nesreću grada i nesreću Cvietine ljubavi. Kako mu rabi u Karagjurgjevki vila po načinu pučke pjesme, tako ovdje stara baka kao kakova ciganica; i to je prema pučkomu mišljenju doduše, ali čini mi se da ovaj realizam na pučku nepristaje ovdje uz inače plemeniti kroj pjesni; mjesto idealne vile, koje pjesnik jamačno nije htio uvoditi u svoju inače realističku prikazu, trebalo je izmisliti ovdje u okretu pjesni dostojniju zamjenu, a ne onakovu staru Vlahinju, koju Cvieta srdito nagovara „vještičino, kučko iza brda" a gomila derana: „babetino, vještico prokleta", te ju paščad, nahuckana iz vrtova, potjera, da se je jedva uklonila. Istina je, pjesnik je staru Vlahinju u liku i govoru vješto plastički i naravito prikazao, naravite su i pučke one mnoge psovke, kojimi ju obasiplje Cvieta; ali ove mnoge krupne pogrde ovdje nepristaju uz plemenitu dikciju, što je doslie u pjesni, a i jedva dolikuju Cvieti, kakova je svigdje drugdje u pjesni kao uzor pučanke djevojke dubrovačke prikazana — a zna se, kakova resi dostojnost i pristojnost pučane dubrovačkoga okoliša. — U prvobitnom obliku, sa zaključnim psalmom, podržaje i VI. odsjek simetriju u konstrukciji sa odsjeci I., II., III., IV. i V. (u prvoj poli): poslie opisa sliedi lirska pjesma, pak baš kako je u odsjeku IV. pjesma na slavu sv. Vlaha zaštitnika republike spjevana tercinami, isto je tako spjevan i onaj za osvetom vapeći psalam. Druga pola odsjeka V. ima pak dialogni oblik kako odsjek III. i V. drugoga diela pjesni,

Digitized by Google

nu ipak donjekle podržaje i on simetričku formu cieloga prvoga diela, pošto je dialog Vlahinje i Cviete izveden desetercem bez sroka, kako u svakom odsjeku prva polovina, a zatim zaključni razgovor Cviete, Bože i Slave izveden je u srokovnih strofah, upravo stihiometrički, a u metrih lirskih, kraćih od deseterca: tako se oblikom vanjskim podaje i ta druga pola u simetrički sklop cieloga prvoga diela pjesni, koji se već tim vanjskim obilježjem luči od drugoga diela, gdje su glavni odsjeci, I., II., III. i V., spjevani desetercem bez sroka, a nisu dodavane lirske pjesmice kao zaglavci, nego sam IV. diel sastoji od niza pjesmica nesretne Cviete.

Prvi dio pjesni neluči se od drugoga samo oblikom, nego im je i sadržajna sveza slaba. U prvom dielu nema još epskih početaka dogodjaju, koji se tiču Cviete kao prvakinje u pjesni, i koji ju spaja s Dragom i Kazimirom. Što joj starica proriče, a ona sama za to sluti svoju nesreću od ljubavi, to je tek lirski pripravni akord. Na koncu prvoga diela strada Dubrovnik, kako je baka prorekla, ali ništa se još nenazire, kako će nesreća grada biti slučajni povod nesretnoj ljubavi Cvietinoj; u odsjeku V. pjeva Cvieta s družicama pjesmu o dragom, koji će se vratiti sa mora, ali ništa se nekaže, da Cvieta misli na odplovivšega kapetana Draga; u odsjeku IV, gdje se prikazuje Drago, kako odlazi sa brodom Slovinkom, ništa se nespominje da mu je na srcu Cvieta: sve to kazivat će nam pjesnik tek prema koncu drugoga diela pjesni. Tako je u prvom dielu pjesni Dubrovnik glavna stvar, a osoba Cvietina posve je uzgredna, te bi se moglo pomisliti, da je prvi dio Cviete, koji i jest sam za sebe najprije izašao, gotova pjesan, prikazujuća slobodni i sretni, pak zatim zarobljeni i uništeni Dubrovnik. Ali pjesnik bio bi mogao, da je htio, pošto je dopjevao drugi dio, naknadnim umetanjem pojačiti u prvom dielu svezu sa drugim, gdje tek postaje Cvieta glavna osoba pjesni; nu imao je razloga, što toga ipak nije učinio.

U drugom dielu pjesni, koji ima takodjer kako i prvi šest odsjeka, odsjek je I. pjesma moru (najprije na poseb izdana pod naslovom „Jadransko more“ u Danici ilirskoj) kao priprava odsjeku II., gdje će se prikazivati povratak Draga kapetana s brodom Slovinkom. Ta pjesma, oda, prikazuje u svih pojavih i sa svake strane more i čovjeka pomorca vrlo živo, realistički, slikovito; redom pripjeva pjesnik: „Sinje more, primorski odore“ — „vihrovo igrište“ — „skupi nastavniče“ — „junački pomore“ — a završuje krasnu odu slavodobitno pripjevajuć: „Sinje more, dobri božji stvore, pokloni

Digitized by Google

se svomu dobitniku; um čovječji stihije nadkrili, duh je božji u čovječjoj sili". S tom odom takmi se u ljepoti, ako ju nenadkriljuje, odsjek II, koji je opis noćne zimske bure, štono stiže Slovinku na domaku luci gružkoj: i to je uzor epske plastike i epske potanke pokretnosti. Sve miene burnoga mora i neba, što navaljuju na brod, sva radnja mornarska, kako da spase brod, sva miena njihovih čuvstava, od izprvanjega hrabra odpora do konačne očajnosti, pak radnja i držanje kapetana Draga, kakovo dolikuje njegovoj službi: sve je prikazano divno istinito i živo, kako je mogao pjesnik Pucić, koji je toli rado i često motrio more i pomorce u veličajnih strašnih i u milih prizorih. Preliepa je domisao pjesnikova, da slabi daleki sjaj od goruće Cvietine kućarice na Gorici prva je iskra nade kapetanu Dragu u groznoj mrkloj buri, te on, sjajem onim ohrabren: „Prekrsti se, kapu s glave skide, srcem moli, ustima nekreće: „„nedaj Bože, da se sad prevarim, daj mi vojsku vratit doma živu, pa makar mi sva se radost smrkla, svojom srećom odkupio braću! (kosa mu se na glavi uzdigne, groznica ga plamenom razpali —) Primi, Bože, tajni srca zavjet. Kakav zavjet? ništa ne izreče, prem o sebi za svedj odlučio". Pjesnik je, vidi se, navlaš udesio razvitak svoje pripoviesti o Cvieti i Dragu tako, da čitaocu što duže krije svezu medju njima pa-da ga onda pri koncu (u V. odsjeku) to više zateče; nerazabire se pako razlog, zašto se nije onom svojom liepom domišlju, da nesreća Cvietina donosi Dragu spas, u V. odsjeku, kad se oboje sastanu, poslužio nimalo. Sgrješava se, da u ovom odsjeku II., gdje se brod Slovinka kući vraća, te će, ostaviv Dubrovnik slobodan, naći ga zarobljena, ni mornari ni kapetan Drago o toj zlokobnoj promjeni ni rieči nespominju; a imao je povoda pjesnik da iztakne njihovo bolno patriotsko čuvstvo, kad počimlje ovaj odsjek ovako: „Premda stidna tudjom pod zastavom korablja Slovinka srećno prodje englezke križare, domakne se bielog Dubrovnika, i jopeta nakon mnoga ljeta sutra će se dofatiti doma". Saveznost pjesni zahtievala bi, da se mornari, koji su morali skinuti zastavu sv. Vlaha, neprikažu kao da im propast domovine ni nepada na pamet. — Odsjek III. dialog je spašenoga Draga i popa kod crkve bogorodičine na Gorici, kojoj se je Drago zavjetovao i tim spasio brod. I tu se sgrješava, što pop i Drago ni ričju nespominju nesreće Dubrovnika, nego, kao da se za putovanja Dragova po svietu nije ništa doma promienilo, dočekuje stari pop svoga „posinka" ovako: „Dobrom srećom, Drago kapetane! Ala si se noćas namučio, a Slovinka bome

Digitized by Google

ti je tvrda; slabo ti se nadah, da ću danas s tobom besjediti, s prijateljem zlatno vince piti; kucnimo se sinko lozovinom po nauci našijeh djedova, da iskreno redom prokliknemo i božiju slavu spomenemo. Deder sele, toči mavasiju". Ni Drago, koji je u Gružu, na Gorici i po svem okolišu morao vidjeti tragove požara i razora, vidjeti robstvo i propast svoga Dubrovnika, o tom ni rieči negovori: i njemu i popu samo je zavjet njegov na misli. Pjesnik je razvitak dialoga tako udesio, da se iztakne silni priegor Dragov, kad hoće izvršiti zavjet. Zato Drago neulazi odmah in medias res, nekazuje odmah, čemu li se je zavjetovao, nego pop ga propituje redom za sve druge, primorcem običajne načine zavjeta, a Drago za svakoga redom odgovara, zašto to nije njegov zavjet. Neće on bogorodici prinieti na poklon noge ili ruke od zlata, neće darivati crkvu zvonom, — jer „to su sitnarije, ta kako bi se on u skrajnjoj pogibelji, da odkupi sebe i družinu, uticao Višnjemu obećanjem zemske stvari". Neće on platiti na mise, — ta „ko bi reko onog žrtvovati, koga hoćeš da si zapomažeš? ocu na čast žrtvovati sina? Čovjek mora samog sebe zaklat, svoje jade na otar prinieti, ako s' ufa boga okumiti, a ne samo lienčine da goji, svijet božjim imenom da mute. Tako i ja, da izbavim vojsku, samog sebe zavjetom žrtvovah". Na to će stari pop poočim Dragov samo: „Zar se hoćeš postrić kaludjerom? Prem mantijom ćud ti neudara!" Drago: „Kaludjerin nije za pokore". Pop: „Pravo, pravo; samostan danguba. Što je tvoj zavjet, kazuj, ja nemogu da ti misao stignem". Ovakov prvi dio dialoga ima i vrlina i mana. Što pop na široko govori o raznih našim primorcem običajnih načinih zavjeta prije no će Drago kazati svoj zavjet, to je sgodno u dvojem pogledu: da se iztakne zavjet Dragov kao najmučniji, a da se ipak ukaže i on kako spada u okrug primorskoga zavjetnoga običaja, te je po tom, premda je sam sobom čudan, za Draga posve vjerovatan. Ali što se Drago izjavlja kao framasun, to ga sasvim izvodi iz kruga pučkoga mišljenja, te je i sam njegov zavjet s njegovim mišljenjem neskladan; osim toga dialog skreće na povodu one izjave Dragove u satiričke opazke, koje smetaju ozbiljnosti prizora, pak kako nije framasunsko govorenje Dragovo prema njegovu zavjetovanju, ni prema njegovu samomu dolazku k popu: tako opet pop podnosi udarce odviše hladnokrvno, pače nješto i povladjuje posinku. Nu vrlo je liepo prikazao pjesnik u drugoj česti dialoga očitovanje Dragovo. „Znaš li, oče, rašta mrnar trudi, šta li svaki jad mu ublažuje? Jedna miso, jedna uspomena, jedna nada u srcu začeta; za djetinstva

Digitized by Google

valjda ugledao u susjede kakve crne oči, svoju sreću oko njih savio, pa već nema drugo u pameti u sred bure, u sred ljute zime preko svega mrnarskoga truda"; od mrzke mrnarske razblude na svem putu čuva ga „čisti spomen mile susjedice, čista nada jedne ljudske sreće sa poštenjem i božijem strahom u naručju domaćice svoje; pa je l' koju paru prištedio, odmah kupi rubac, krstić, prsten, čijem će je u povratku sresti, izprosit je, dat joj obilježje, nek je dična u čitavom selu". A te sreće on se je nočas zavjetom odrekao, pače još je gorja bieda; pak živo opisav sve one strašne muke duševne štono su u onoj žrtvi, „koja je preko svake žrtve što junačko srce će podnieti", — kazuje napokon svoju muku, da se je zavjetovo vjenčat se s griešnicom, i traži odmah da ga pop vjenča. Zalud ga tješi poočim; Drago kaže: „Ja ću do čas vidjet svoju čeljad, svoju mater, svoju rodbinicu . . . a ma srce hoće da mi pukne, šta ću paka s onom nesudjenom!"

Na upit popov: „Nego šta mi prije napomenu o njekakvoj tamo nesudjenoj? Vlast crkovna oprašta te veza", odvraća Drago; „To je klupko teško zamršeno, ljubav moja čista srca tajna, zemska rieč je još ne opogani". Istom u V. odsjeku iz riečih, što ih Cvieta govori Dragu, razabiremo, imajuć na umu one Dragove u III. odsjeku, da je Cvieta ona susjedica, koju je u srcu nosio Drago: tako je pjesnik i u samom drugom dielu pjesni svezu Draga sa Cvietom reć bi navlaš prikrivao. U svom dugom govoru, kojim hoće utješiti Draga za njegov strašni zavjet, kazuje pop — po svom, kako veli, dugom izpovjedničkom izkustvu — takovo mrzko mišljenje o ženah, da ga mornarski framasun odbija, a po njem zavjet Dragov nebi ni bio nikakov zavjet, nikakova žrtva; rieči popa: „što ti danas hotice vršiš, svaki drugi nehotice čini; koju uzmeš, griešnicu si uzo. — pokori se, sinko, ljudskoj sudbi", posve su neprilične ovdje i na štetu ljepoti pjesme. Dok pop i Drago tako u rieči, čuju, gdje se vani približuje ženska pjevajuć. Pop kaže Dragu: „majka milosrdja, koja ti je zavjet milostivo primila, sama eto napućuje družicu ti, božju sudjenicu", te sad sliedi odsjek IV., sastavljen od 14 lirskih pjesmica nesretne — Cviete. Razlog i sadržaj tim pjesmicam, ovdje na ovom mjestu pjesni, kazuje pjesnik na usta Cvietina pri koncu odsjeka V.: „ . . sve jutro sam ko luda bježala, davne pjesme sve sam prepjevala, davno dobro, svakdanju nevolju." Tako je pjesnik motivirao ono četrnaest Cvietinih pjesmica, kojimi ona, skoro prije svoga skončanja, bolna tielom i dušom, u samrtnoj vrućici i kao u ludilu, poput Götheove

Digitized by Google

Margarete. sve svoje mladosti se sjeća i svoje žarke ljubavi, koja ju najprije rajskom slastju a onda najčemernijim jadom opajaše. Pa ipak, premda je pjesnik onako htio pribaviti vjerovatnost Cvietinim pjesmicam, one po svom sadržaju i slogu nepristaju ovdje posve dobro, nedolikuju osobi Cvietinoj. Samo zadnja pjesmica, četrnaesta, pristaje posvema, samo ona izražuje individualno stanje Cvietino, nadovezujuć na proricanje stare bake u V. odsjeku prvoga diela, izkazujuć slast i čemer ljubavi Cvietine, i sramotu griešnice, kojom obiediše njezinu ljubav zli ljudi, i smrtnu bolest, u kojoj željno čeka konac svoga stradanja. Čini se, da je pjesnik prvobitno bio samo ovu pjesmicu (bez predjašnjih trinaest) priključio odsjeku III. kao lirski zaglavak; to se razabire i odatle, što poslie prve strofe te četrnaeste pjesmice: „Nezov ljubav, djevojko, da te nebi čula! Nesreća je gotova, kud si posrnula? Od ljubavi sva je šteta, jadna Cvieta!“ — na te rieči trgne se slušajući Drago i pita: „Kako? Cvieta?“, a pop mu: „ne presjecaj pjesmu“, pak slušaju do kraja još četiri strofe Cvietine, i onda se s njom sretnu. Da je ovako, onda bi i na ovom mjestu pjesan bila posve realistička, kakova je posvud indje, dočim sadanji oblik odsjeka IV. takov, da pop i Drago mučć slušaju redom 13 pjesmica Cvietinih, zanosi na licenciju opernu. Nego ima još drugih razloga nagadjanju, da je pjesnik veći dio pjesmica odsjeka IV. naknadno ovdje umetnuo. Cvieti Konalici dolikuju samo pjesmice 1, 3, 4 i 12, jer su samo one posve ili pretežno pučkoga kroja, pjesmica 4 zanosi na orientalnu, ali onako, kako je to u evropskoga umjetnoga pjesnika, koji oponaša iztočne pjesme; sve pak ostale pjesme imadu takova obilježja umjetne poezije, da nepristaju kao pjesme pučanke Cvietc, neodgovaraju posve njezinoj osebitoj situaciji, a, što je najglavnije, pjesmice 5, 6, 9 i 11 niti nisu pjesme djevojke ljubavnice nego su pjesme ljubavnika. Još bi pjesma 13, koja je najljepša i upravo krasna, pristala Cvieti, ali ona svojim početkom nalikuje na Pucićev sonet XXIV., te se po svih navedenih razlozih mora nagadjati, da je većina pjesmica odsjeka IV. bila izprva u svezi sa Pucićevimi sonetnimi ljubavnimi pjesmami, a posve je isto ljubavno čuvstvo u sonetih kako u onoj većini pjesmicâ Cvietinih, koje njoj pučanki i njezinoj individualnoj ljubavnoj nesreći nedolikuju posve. Nu bilo ovo nagadjanje o postanku IV. odsjeka i krivo, to je, mislim, sigurno, da su pjesmice toga odsjeka doduše svaka za se liepe. njeke i preliepe, ali one, bar većina ih, budući da nisu karakterističan izraz Cviete, nepristaju u cjelinu, smetaju

Digitized by Google

jedinstvenosti kompozicije, te i one doprinose k tomu, da cieloj pjesni Cvieti ponekle manjka jedinstvo ideje, radnje i čuvstva.

Odsjek V., komu je napis „pop i Cvieta“, dialogna je oblika kako odsjek III („pop i Drago“); nu dvogovor popa i Cviete samo je uvod. a poslie govori sama Cvieta, potanko pripoviedajuć svoj život počam od navale crnogorske na Dubrovnik pak do ovoga časa; poslie njezina duga monologa pjesnik u kratko prikazuje njezinu smrt, koja odmah sliedi, pošto je popu i Dragu „cielu svoju žalost izbrojila“. Kapetan Drago niem je slušalac i gledalac, premda se njega nesreća Cviete, njegove nesudjene susjedice, i te kako tiče. Na upit popov, zna li ona Draga kapetana, odgovara Cvieta: „Kako neznam? zajedno smo rasli, a kuće nam, ognjem izgorjene, šetnica je sama razdvajala; sjećaš li se, Drago, onog doba, onog smieha, onoga veselja? Jadni Drago, a jadnija Cvieto! Medju nama zija provalina“. Kad joj na to pop, da će se ta provalina jutros poravnati, jer se je Drago noćas zavjetovo, da će se s njome vjenčati, ona će mu: „poštovani, manite se grieha, stid je mene na nj i pogledati, a kamo li o tom govoriti; i do sad se vjenčavahu ljudi, ali tome ne treba zavjeta.“ Istom na razjašnjivanje popovo: „Drago se je gospi zavjetovo, da se hoće vjenčat.. sa... grešnicom“ — dosjeti se Cvieta jadu: „Kuku lele! ja sam da . . . grešnica! Kako, sjetna, časom zaboravih? Da, da. svak me grešnicom i zove, a što svijet viče, to j' istina“. Da joj sude, je li pred Bogom grešnica, ona im se hoće izpovjediti, kao da je pri smrtnome času, a i jest pri skončanju svome: hoće se izpovjediti ne popu u crkvi nego ovdje obojici: „bieli sviet je prava božja crkva, sunce žarko nebeski sudija, ljucki narod svjedok povjereni“. Tako je pjesnik dramatički pripravio pripoviest Cvietinu, iz koje Drago razabrat može, da je sramotno ime, kojom ju zovu, ružna kleveta, a da je, prije no što ju je draganje Kazimirovo osvojilo, marila za Draga i znala, da ju on voli; jer ona ovako kazuje početak svoje ljubavi za francezkoga častnika: „zaboravih svaku drugu brigu i Točilo, i Božu i Slavu — i susjede, — nesrdi se Drago! — nit nemisleć šta ću na posljedku“. Kad spominje, kako joj je noćas zloduh kućaricu zapalio, kaže Dragu: „kapetane, jesi l' bar vidio, kako noćas razsvietlih ti puta? Jeda kome bila od koristi!“ Pjesnik je Cvietu u V. odsjeku izvrstno prikazao; njezino ćućenje, držanje, pripoviedanje, sve je naravito, živo, pokretno, izrazito narodno, kako dolikuje pučanki Cvieti; govor joj posve je prema narodnoj pjesmi ili baš iz nje crpljen, na primjer stihovi, kojimi

Digitized by Google

kazuje, kako ju je Kazimir prstenovao prije odlazka u boj, uzeti su iz Kosovke djevojke; samo mjestimice čini se, da pripoviedanje nije kako bi mogla govoriti u ovakovu svom stanju prije smrti Cvieta, nego kao da se sam pjesnik pripoviedalac na Cvietino mjesto protiskuje, a po opazci njegovoj vidi se, da je opis bitke, gdje pogiba Kazimir, udesio prema Marmontovim „uspomenam“. Konac pjesni, odsjek VI., posve je kratak i jednostavan, gola sentencija izražena riečmi iz svetoga pisma: „Reče Isus Magdaleni: oprašta se tebi grijeh, jer ljubljaše, ženo, mnogo; reče Isus Žudijam: ko je od vas bezgrešan, metni na nju prvi kam“. Ali, čini mi se, da ovaj konac nije prikladan, jer Cvieta nije prikazana pravom Mandalienom, nego žrtvom ljudske klevete.

Cvieta nije pjesan romantična; pjesniku nije bilo do toga, da pripovieda onakov uz dramatičke zaplete razvijajući se dogodjaj, kako sam ga gore iz sadržaja same pjesni izcrpio i naznačio. Da je htio, bio bi pjesnik u odsjeku III. prvoga diela, pri odlazku Draga s brodom na dugotrajni morski put, pokazao nam ljubav njegovu prama Cvieti, a zatim u odsjeku VI. zarodak ljubavi Cviete i Kazimira, i time bio bi u prvom dielu pjesni izveo začetke dogodjaja, koji donosi ganutljivih čustvenih sukoba; da je htio, bio bi u drugom dielu pjesni u odsjeku II. i III. podpunije i očitije razvio mučni priegor Dragov, kad se odriče svoje Cviete zavjetujuć se i hoteć po zavjetu vjenčati se griešnicom, bio bi u odsjeku V. razkrio svu bolnu dušu Draga u onoj njegovoj porazujućoj iznenadi, kad mora — vjerujuć popu — u istoj svojoj toli željkovanoj a s najmučnijim priegorom za njeku nepoznatu griešnicu žrtvovanoj Cvieti vidjeti onu griešnicu, koju je po zavjetu dužan oženiti, pak, uvjeriv se, da je Cvieta žrtva svoje čiste nesretne ljubavi i ljudske klevete, gledati njezino skončanje. Ali pjesnik je sav dogodjaj, koji se tiče Cviete, spravio u sam konac pjesni, u odsjek V (odsjek VI. nemože se ni brojiti), u svih prijašnjih odsjecih čustvenu je svezu Draga sa Cvietom prikrio, u njih i u samom V. odsjeku zatomio je sve čustvene dramatične motive, koji svi niču upravo iz relacije Draga prama Cvieti, naročito u V. odsjeku Dragovim mûkom (a i svojom podpunom šutnjom o Dragu) sakrio je onu dramatičnu mienu jakih čuvstava, što se u njegovoj duši kod onakova sastanka sa Cvietom radjati moraju. Ciela pjesan niz je slika, čuvstava, situacija, bez epske savezne radnje i bez dramatične sukobne pokretnosti. Ciela pjesan Cvieta sa svoja dva diela čini se kao dvoglav kip, komu svaka glava

Digitized by Google

drugamo gleda: prvi dio pjesni nesmiera, glede Cvietine sudbine, dosta prama drugomu dielu, a drugi dio neobazire se, glede sudbine Dubrovnika, dosta na prvi dio: prvomu je glavna stvar Dubrovnik, drugomu Cvieta, te tako nema jedinstva ideje, čuvstva, nekmoli savezna jedinstva radnje. Cvieta nema jedinstva, jer, izradjivana na prekid tečajem osam godina, nije nastajala iz jedinstvene osnove, zamisli, inspiracije, nego su jamačno tri razne zamisli, tri razna elementa, izprva samostalna, težila u duši pjesnikovoj da se sjedine; jedna je zamisao: slika slobodnoga i srećnoga Dubrovnika; druga: prikaza propasti dubrovačke; treća: običaj dubrovačkoga pomorca, da se u velikoj pogibelji zavjetuje oženiti griešnicu. Dogodjaj, koji će u individualnih licih prikazivati onaj običaj, činio se pjesniku spretan da se metne u doba dubrovačke političke propasti, a prije toga valja prikazati Dubrovnik kakov je još slobodan. Tako se spajaju ona tri elementa; ali oni nepodnose podpuna spoja. Uz prikazu sretnoga slobodnoga Dubrovnika u odsjecih II., III. i IV. prvoga diela pjesni trebala je razmjerno isto tako znatna i podpuna prikaza propadajućega Dubrovnika, prikaza obilnija no što je u sadanjem VI. odsjeku prvoga diela pjesni; ali onda će prikaza velike političke nesreće Dubrovnika sasvim prekriti prikazu osobne nesreće Cvietine. Cvieta će izaći kao ništa prema Dubrovniku. Ako se u drugom dielu pjesni pri povratku Draga kući prikaže kako treba, u odsjecih II. i III. njegova i njegovih mornara i njegova poočima popa tuga radi netom propaloga Dubrovnika, onda će nesreća broda, osobna nesreća Dragova radi zavjeta njegova i radi Cviete izaći neznatna prema velikoj nesreći domovinskoj. I tako je tu Scylla i Charybdis: hoćeš prikazati u prvom dielu pjesni dostojno, kako treba, propast Dubrovnika, te i u cielom drugom dielu uzdržati na pogledu znameniti taj dogodjaj, onda će se osobni dogodjaj Cvietin i Dragov vidjeti posve sitan, dakle potisni onaj veliki dogodjaj natrag u jedva doglednu perspektivu, a primakni bliže, iztakni onaj pojedinačni dogodjaj, pak za to treba već u prvom dielu prikazu propadajućega Dubrovnika stegnuti; ali poslie onako obilna opisa dubrovačkoga sjaja u II., III. i IV., čitaocu je onako kratak opis dubrovačke nesreće u VI. nerazmjeran, neznatan. Što bi iz svega toga sliedilo? Kako je u Karagjurgjevki sam predmet pjesni pjesnika potiskivao s epske prostrane ravni u lirske uzke prodolice: tako mu je i kod Cviete izbor predmeta, ili pravije reći, kod Cviete mu je splitanje velika predmeta — nesreće Dubrovnika — i sitna predmeta — ne-

Digitized by Google

sreće Cvietine — u izradbi pjesme smetalo, jer si onakova dva predmeta moraju smetati jedan drugomu; s toga kompozicija pjesni nemože biti jedinstvena, te pjesnik, divan u pojedinostih lirskih i opisnih, u cjelini se koleba, nesastavlja čvrstom rukom savezne krepke sgrade. Ali i uz nejedinstvenu kompoziciju Cvieta je krasna pjesan, najljepši spomen Pucićeva sanguiničkoga genija. Divna je slika Dubrovnika u odsjecih II., III. i IV., divna slika Cviete i družica njenih u I i u prvoj poli V: sve je živo, slikovito, naravito, plemenito, posve narodno, ogrijano neograničenom ljubavju pjesnika prama svomu zavičaju; krasna je u drugom dielu Cviete pjesma moru (I), opis broda na buri (II) i mnoge česti Dragovih i Cvietinih izpoviesti (III i V). Pak i od same one pjesnikove nebrižnosti za podpunu razmjernost i saveznost u konstrukciji pjesni, od one njegove lahkoće, kako sastavlja cjelinu bez pomnje, nemareć za pukotine, a opet njeke pojedinosti, same za se, koje mu se baš mile, izradjuje pomno do sitna, — baš odatle polazi njeka osobita dražest Cviete: ona je slobodan, posve samonikao tvor Pucića, koji jedan put hoće da nemari za nikakve tudje uzore, za nikakva pravila, nego pjeva i sastavlja, kako ga sama slobodna duša nosi.

V.

Od godine 1867 do 1874 šuti Pucić; ali u to doba vrši znamenitu i dičnu zadaću u Biogradu. Pošto je god. 1868 od zlotvorske ruke bio poginuo knez Mihajlo, pozvaše Pucića tadanji državnici srbski za nastavnika nasljedniku priestola knezu Milanu. U tom zvanju ostade Pucić u Biogradu, dok nije Milan zasio na kneževski priestol. I tako je Pucić, kako bi sam govorio, počeo svoju karijeru s najstarijom evropskom dinastijom, s Bourbonskom, a svršio ju s najmladjom, s Obrenovićevom; u dvie pjesme (Helvecija 1874, i Srbi na Kosovu 1878) zanosito je izrazio nastavnik Pucić svoja čuvstva naprama mladomu knezu, a knez je svedjer gojio prama njemu harnu uspomenu, koju je i tužnom prigodom smrti njegove izkazao, dočim je Bourbonac Karlo Ljudevit vojvoda od Luke još i starac malne sasvim sliep pokazivao svojimi pismi baš otčinsku naklonost prama svomu njekadanjemu dvoraninu.

Zadnje razdobje Pucićeva književnoga rada ide od g. 1874 do smrti. Poslie višegodišnje šutnje javlja se rečene godine u Viencu pjesmom „Helvecija“. Sin njekadašnje republike dubrovačke slavi zadnjom svojom povećom pjesmom republiku švicarsku, sadanje

Digitized by Google

jedino „utočište a prastaru gospoštinu slobode“. „Prije nego gusle mu se ohlade, jer tko zna, hoće l' imat gdje prilike da još drne gudalom u strunje?“ pjeva pjesmu, u kojoj se sastavljaju svi najosebujniji, najznačajniji glasi njegovih žica: tu je zanos za idejale ljudske, pravu prosvjetu i pravu slobodu, tu živo slikarsko čuvstvo za prirodne divote, tu oštro crtanje nježnih i jakih duševnih pokreta, tu satira na opačine silnika i razvraćenika, koji ljudsku narav u divljačtvo strmoglavljuju, tu vapaj bolni sbog težke sudbine Slavena „tudjih svud robova“, tu i nada u bolju im budućnost, ali obavita maglom sjetne nevjerovnosti. Slog pjesme povraća se na onaj davni mu u prvoj mladosti, na pučku zanoseći kroj s narodnim desetercem bez sroka; a taj narodni način udružuje se s umjetničkim razporedom, krepkimi kontrasti ili tanahnom gradacijom uzvodećom do najuzvišenijega uzora. Neka ovdje najpoetičniji odsjek pjesme služi za obilježje njezina oblika i sadržaja.... „A čuj kakvi zaoriše zvuci iz cijevi crkvenih orgulja! Časom tihi, blazi, tankozvečni od miline slašću nalievaju, časom tvrdi, surovi, turobni užasom ti dušu napunjuju; svakom čuvstvu skladno se odzivlju, svaku miso glasom razglašuju — pa uznose sobom u nebesa i molitvu skrušenoga srca i pršanje ljetnog povjetarca i uzklicaj zatravljene duše i rogobor junačkog mejdana, tutanj bubnja i svirale svirku, žamor puka, pjesnu crkovnjaka, sbor vojaka, prasku iz pušaka, grom topova nebeskih treskova, jauk smrti, slavospjev pobjede, a nada sve: „bože nas pomiluj“, vreli vapaj pobožnog naroda, što s nizine bukom se razliega i udara u crkovni trijem, da bi reko: razlomit ga hoće; oh dà, hoće! — crkva je prem tiesna, ljudske sgrade sve su premalene, da zaklope dušu, kad uzvrije, kada hiti Bogu da s' odkrije... Na dvor, na dvor, na široko polje, na snježnice i na ledenice, što ih zemlja put neba izvrgla, da se bliže s zviezdam' razgovara; — tu j' sve čisto, vedro, stavno, čvrsto, sunčanijem zablješteno zrakom, a dok Bogu ruke uzdignemo u ognjici nepoznata čuvstva, u poletu uznešenog duha, pod nogam nam oblaci se kupe, pod nogam nam i grmi i sieva, na zemljicu meću se munjine, što je zemsko, da se zemlji vrne, što nebesko, da se nebu vine!“ Nesjeća li ovo na onu u „Žalostnici“ god. 1852 prikazanu pjesnikovu čežnju iz domovine, gdje je „tama i sužanjstvo,“ za domovinom, „koju duh mu ljubi, a koja je kano sunce prosvietljena, slobodna ko more“, pak na onaj umirni konac iste pjesme, gdje pjesnik veli, da smirena veličajnimi i milotnimi prizori prirode „tad u družbi s duhovima, koji svijet brane

Digitized by Google

njegva duša srodnom jatu polet svoj upuća“? Ali Pucić nezavršuje Helvecije ovakovom obćenitom i podpunom umirbom kako njekoč Žalostnicu, nego, u prvobitnom obliku pjesme, svršava pozdravljajući „krasnu plemenitu srbsku zemlju, koja bi se rado s jelveckom takmila“, i slaveći njezina kneza Milana — baš onako iskreno i zanosito kako njekoč Jelačića bana —, „o kojemu sad naša sreća visi...“, te „za njegova vladanja ili će se izvršiti djelo... ili će se još i treći crni kamen dići u jelveckoj gostoljubnoj zemlji, da spomene propast srbske nade... Štogod rekoh, iz srca izrekoh, ko zna bolje, široko mu polje itd.“ Ni ovaj prvobitni konac Helvecije nije skladan, nekmoli onaj potonji, kakova je Pucić za Pančevačko izdanje g. 1879 udesio tako, da izpušta u zaglavku pozdrav i slavu Srbiji i knezu njezinu, a odmah poslie tužnoga spominjanja o crnom poljskom i českom kamenu u Švicarskoj i poslie vapaja: „oj Slaveni, tudji svud robovi!“ — nesvršava nego bolno i jedko prekida pjesmu riečmi: „ovdje treba da prekinem pjesmu, mogla bi me krvca zadaviti, a to škodi zdravlju i veselju“.

Godine 1875, 1876 i 1877 nastavlja svoj prievod Odiseje u Viencu, onim toga pjeva g. 1876 prigodnu pjesmu „Radnički lik“ a god. 1877 pjesmu „Slovinac“, koja poziva u složno kolo Srbina, Hrvata, Bugara i „Kranjca“, jer „samo kada svi četvoro jedno sviju horo, tek onda smo jedan rod: slovinski narod“. Odkako osvanu početkom g. 1878 u Dubrovniku „Slovinac, list za knjigu i umjetnost“, kiti Pucić to svoje mjezimče svakom radnjom svoga pera. Odmah u prvom broju g. 1878 priobćuje pjesmu „Srbi na Kosovu 1878“. Pjesma, pisana pri početku srbsko-turskoga rata, zanosita je i puna nade, skladni joj oblik, gdje se spretno prilagodjuje umjetnomu sroku naravitost govorničkih figura pučkih, posve se podudara sa sadržajem, komu je vršak u samom poletnom i ponositom zaglavku: „Oj čestita nada svima svietla glavo, Milan kneže, srbsku s' sreću povratio, Kosovo si osvetio, naše krune ti s' obnovnik, ti obnovnik, ustanovnik. Ove rieči, što od srca lete s slavnog njegda Dubrovnika grada, u vienac vi na spomen uplete Lazarovih vrsnika potomak; ta „„odpusti svoga raba, Bože, pošt' uočih spasitelja““ sada uzkliknuti pod sjedinam može Milanove mladosti nastavnik“. Ali kako je ono pjesmi „Helvecija“ prvobitni dosta svietli konac poslie iztro, tako je i u ovoj pjesmi prvanjemu sjajnomu zaglavku poslie, pošto se je rat bio nesretno svršio, pridao mjesto dolična elegijskoga posve očajan dodatak; ovakovo neskladno i trpko završivanje pjesme tek se je u klici pomaljalo za mladjih

Digitized by Google

mu dana, a sada već zori otrovnim plodom, gorjim od Heineova. Nedolikuje visini Pucićeva duha, nego onoj nasljedovanja i hvale nevriednoj tupoj i podrugljivoj očajnosti, koja je obilježje njekih Jakšićevih pjesama, kadno poslie svietle himne pjesnik odbubnjava svojoj svetinji, svojim uzorom ovakovim dodatkom: „Pjesma laž je, pjesma san, pjesnik luda, pjesnik pjan! Naša slava drugo nije no, ko prije, bolježljivo maštanije, grdna sprdnja, tuga, muka, bogosovka, kletva, bruka. Sa Kosova grakće vran, na Kosovu turski han. Srb izlije krv zaman! To je srpski rata plan, rataplan, rataplan, rataplan, plan, plan, rataplan". — Još jedan put, zadnji put, zapjeva proljeća 1879 u Djakovu, gdje boravi kod biskupa Strossmayera, s kojim njega kako i brata Nika od davna srdačno prijateljstvo spaja, a u toj zadnjoj pjesmi, kojom pozdravlja oslobodjenu Bugarsku, kao i najmladju i najstariju družicu Crnojgori i Srbiji, piše sa sjetnim čuvstvom svoju otačbeničku oporuku: „Što ni jedna kadra nije sama steći, to će lako od vas trijuh složenijeh postignut se, još da kako! No moguće je li, Bože, da Slovinci s' ikad slože? Oj da mi je tako čudo jednom vidjet prije smrti! . . za čas taki sve bi muke pretrpljene pozabio, našu kob bi, sklopiv ruke, jednom bar blagoslovio . . . samo da vi'm tu divotu, fala t', Bože, na životu!" Radnja za tu misao bijaše sve mu blago života, pa s njom je izpustio iz ruke pjesničko pero svoje. — U Slovincu god. 1878 do 1881 ima njekoliko viestica njegovih o umjetnosti i književnosti, koje sve ističu kakovu novu ili staru diku Dubrovnika. U br. 2 god. 1878 („Miho Vilenik slikar u Parizu") crta živo zanimanje Parižana „današnjih Atinjana" za glasoviti umjetnički „Salon", gdje je on na slavljenoj slici naišao na ime „Willenich" pa se sjetio i onda posjetom svojim kod slikara i uvjerio, da je to po otcu Dubrovčanin Vilenik. Otac slikara, rodjenoga u Smirni, bio je stupio u francezku ratnu mornaricu, pošto su bili Francezi posvojili Dubrovnik; a slikar, glasovit u prizorih pomorja, rado se sjećao svoje primorske djedovine govoreći Puciću „anakronizam, na koji mu se brk nasmija", naime: „da bi volio u Dubrovnik nego igdje, i kad se proglasi slovinska republika, da će jamačno doma". U broju 5. iste godine oglašuje Engleza Evansa dvie nove knjige putopisa po naših stranah; taj Englez da je tako zaljubljen u naš narod u obće a u Dubrovnik na pose, da mu se nemože dosta zahvaliti, tim više, što on kao suvremen inostranac pruža dokaz, da je poviest i knjiga dubrovačka više vriedna, nego što misle njeki domaći pisci; tu radostno pripominje Pucić o drugom Englezu, Patonu,

Digitized by Google

koji odi „Sjeni Gundulićevoj“ primjećuje ovako: „Pruživa snaga Ariostova, sjeta, elegancija i savršenost Tassova na izmjence se očituju u geniju Gundulićevu“; s ponosom izvješta Pucić, da je Evans po Bosni našao mnogo spomenika dubrovačkih, i gdjegod su Rimljani ostavili traga, tu da se svuda poslie rimskih nahode stope sredovječnih Dubrovčana; raduje se Pucić kazivanju Evansovu, da u samoj Englezkoj srednjega vieka veliki trgovački brodovi prozvani „argosy“ iliti „ragasie“ nisu drugo nego raguzke (dubrovačke) korabe, koje i Shakespeare u I. činu, 1 prizoru Mletačkoga trgovca spominje. — U broju 11 god. 1878 štampa se prvi put komedija „Vjera iznenada“ od Bruere Derivauxa, iz rukopisa, što ga je uredničtvu poklonio Pucić; u br. 3. g. 1879 priobćuje jezikom i dosjetkom izvrstnu pučku pjesmu: „Preudaja udovice muhe za komara kao primjer narodnog humora“, a u br. 18 krasnu pučku baladu, kojoj je malo ravnih, o „Fati i Imbru iz Mostara“; u br. 7. priobćuje prepis s izvornoga rukopisa besjede, koju izreče dubrovački poklisar Jaketa Palmotić dvadesetoga studenoga 1667 pred sultanom Mehmedom, koji je, kako isti Palmotić u svom poklisarskom izvještaju kaže, znao „slovinski“; onu besjedu izveo je Palmotić u stihovih u svom Dubrovniku ponovljenom; još priobći iste godine u br. 16 prievod Berangérove demokratske satire „dobri Bogo“. Veći mu književni posao iznosi na vidik Slovinac g. 1881 u br. 2—5: prevedena četiri spjeva (IX—XII) Homerove Odisejevke. I tako je do tada od g. 1849. Pucić bio preveo i osim III. i IV. spjeva, koji mu još ostajahu u rukopisu, priobćio cielu prvu polovicu toga njemu osobito omiljeloga epa, a zadnjih je godina, kako mi kazivaše knez Niko Veliki, najviše želio, da još taj posao dovrši, o kojem u 2. broju Slovinca g. 1881 piše ovako: „Meni je ovaj trud služio veće kao njekakvo pjesničko vježbanje, njekakva studija o Homiru, nego kao pravi pravcati prevod; s toga i nije sve jednom žicom prošveno. Prvijeh osam spjevova preveo sam narodnijem današnjijem junačkijem stihom, ko što guslari pjevaju; prava muka; a ona druga četiri (IX—XII) izdajem narodnijem starijem junačkijem stihom, ko što je u popjevkama vidji u našega Bogišića: Narodne pjesme iz starijih najviše primorskih zapisa, 1878 u Biogradu. Uzrok je toj promjeni ovo: stari metar kao duži (15 slovaka mjesto 10) ne duši prevodioca kao novi, a za ovaki posao ima i tu prednost, da svaki stih može (ne baš bez iznimke) iznijeti cieli sadržaj svakog Homirovog stiha, te tako ide uzastopce sa izvornikom. Neznam, je li se kogodj od novijih književnika služio

Digitized by Google

ovijem stihom; meni se svakako čini prijatan metar, a ja bi ga smio preporučiti i dramaturzima". Shema stihu naznačuje Pucić ovako: Njemu | na to | odvrati || domišljati | Odisije: — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ || — ⏑ — ⏑ | — ⏑ — ⏑.

To je bila njegova posljednja književna radnja. Kako u mladjih, tako je i u starijih danih mnogo putovao, jednoč i po norvežkih krajevih: zimu bi često sprovodio u Parizu, koji mu je bio osobito omilio, te je ondje mnogo obćio sa slikarom Čermakom i profesorom Louisom Legerom, koji je i njegovu pjesmu „Helvecija" preveo na francezki. U Parizu je izhodio Dubrovčaninu Vlahu Bukovcu, podupiranome po njegovoj preporuci od biskupa Strossmayera, mjesto u slavnoj école de beaux arts, u radionici Cabanela, te je Bukovac na skoro toliko se uvježtio, da su mu slike bile pripuštane u Salon; Bukovac je izradio onu izvrstnu sliku Pucića, koja podpuno prikazuje plemenite i duhovite crte njegova otmenoga lica. U prvo ljetno i u jesensko doba češće bi pohodio Hrvatsku; kad god bi tuj nastupili dani kakova znatnijega napredka, Pucić bi se našao u Zagrebu ili u Djakovu. Inače bi ljetovao na svom dvorcu u Župi kod Dubrovnika. Po svojoj mekoj ćudi bio je ljubezan u obćenju; po svojoj a i u obće po dubrovačkoj žici bio je šaljiv, satiričan u domjenku, nu satiru bi uviek blagim načinom izražavao. Jaku sviest vlasteosku i gospodsko živovanje znao je spajati s blagom skromnosti, koja mu je bila, kako veli „starina Novak", to jest Matija Ban, u Slovincu 1879 str. 110, urodjena, reć bi prema geslu obiteljskoga grba „humilitas", te je ona bila jedan uzrok tomu, što se nije obilnije izticao u javnosti književnim radom. Kako su zamršena i težka pitanja naše narodne knjige, prosvjete i budućnosti, nije čudo, da su se njegova načela glede toga tečajem života razvijala, donjekle preobrazivala, jer nije bio tvrdokorne ohole naravi, nego pogodljiv i pomirljiv, osobito u pitanjih spora medju južnimi Slaveni, rado priznajući preimućtva, koja rese jedno ili drugo pleme. Hrvatsku bi uviek hvalio sa njezina prosvjetnoga pregnuća i napredka, ali se nije slagao s načinom pisanja tako zvane zagrebačke škole, samo Vezićev slog u velike je cienio; nepristrana budućnost priznati će i toj zagrebačkoj školi njezine zasluge, a pristrano je mišljenje, da samo njeki krajevi, samo njihov sadanji govor imadu biti temelj sadanjemu književnomu jeziku, pa da sve, što je u starijoj knjizi, i što je u hrvatskoj čakavštini i kajkavštini, ništa nevriedi; kao da nije bio svaki kraj naše domovine bez iznimke pod udarom tudjinske zaraze, i kao da nije baš ča-

Digitized by Google

kavac i kajkavac sačuvao dosta mnogo zrno jezičnoga blaga, koje je u štokavca uginulo pod uticanjem turskim ili talijanskim. Pucićev sud o našem književnom jeziku nije bio bez pokrajinskih i stranačkih pritruha; ali vjersku nesnošljivost, bila ona od koje god strane, oštro je odbijao.

Klici težkoj nemoći na srcu zadnjih godina zalud je tražio trajnijega lieka; dne 30. svibnja 1882 pokosi ga kod Dubrovnika nemila smrt. Oplakan od roda, od rodnoga grada, od cieloga naroda ostavi zemlju čovjek izvanredni po okolnostih roda, zavičaja, obrazovanosti i težnje, čovjek, koji je, kako kaže u Žalostnici, svedj bio putnik na zemlji, te je, raztužen, što mu „bogom dani zavičaj tama i sužanjstvo, lanci dvojegubi, tvrdim uzom more", svud iskao onu domovinu „koju duh mu ljubi, kano sunce prosvietljenu, slobodnu ko more". Za života na časove našao bi ju, divotami veličajne vječne prirode uznesen, „kad u družbi s duhovima, koji svijet brane, njegva duša srodnom jatu polet svoj upuća". A smrću stekao je trajno mjesto u toj družbi: njegov duh bit će svedj hrabritelj, branitelj roda našega.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

J 6499

Digitized by Google